

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

I KUNGL. BIBL.

13 AUG 1957

STOCKHOLM

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:26

Finansdepartementet

SOU
1957:26
A

STATLIGA FÖRETAGSFORMER

IV

STATENS VATTENFALLSVERK

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG FRÅN 1953 ÅRS
UTREDNING RÖRANDE DE STATLIGA
FÖRETAGSFORMERNA

Stockholm 1957

Statens offentliga utredningar 1957

Kronologisk förteckning

1. Nordiskt sanarbete inom näringsforskningen. Statsrådets ryckeri, Helsingfors. 28 s. **H.**
2. JO och kommunerna. Kihlström. 80 s. **Ju.**
3. Fullföljdsbegränsning i skattemål. Idun. 146 s. **Fi.**
4. Oljelagring. Kihlström. 117 s. **H.**
5. Krigsskada i egendom. Idun. 188 s. **H.**
6. Statens institut för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. Victor Petterson. 191 s. **I.**
7. Förbättrad pensionering. Idun. 260 s. **S.**
8. Jordbruks förstärkande med skog. Kihlström. 416 s. **Jo.**
9. Örlogsvarvens organisation m. m. Victor Petterson. 320 s. **Fö.**
10. Balanserad expansion. Bilagor. Marcus. 197 s. **Fi.**
11. Fordringspreskription m. m. Idun. 198 s. **Ju.**
12. Stommateriäl från jord- och stenindustrin. Idun. 234 s. **S.**
13. Den statliga indirekta beskattningen. Kihlström. 423 s. **Fi.**
14. Beroende uppdragstagare. Beckman. 139 s. **S.**
15. Församlinglag. Idun. 413 s. **E.**
16. Remissyttranden över allmänna pensionsberedningens beaktande om förbättrad pensionering. Idun. 424 s. **S.**
17. Markvård och erosionsskydd. Idun. 82 s. **Jo.**
18. Trafiksäkerhet. II. Idun. 493 s. **K.**
19. Biskopsval. Gummesson. 162 s. **E.**
20. Utredning med förslag till ny veterinärtaxa m. m. Statens Reproduktionsanstalt. 80 s. **Jo.**
21. Förenklad byggnadslagstiftning. Kihlström. 292 s. **K.**
22. Remissyttranden. — Balanserad expansion. Marcus. 331 s. **Fi.**
23. Kanslister i administrativ tjänst. Kihlström. 128 s. **C.**
24. Den Akademiska undervisningen. Forskarrekryteringen. Eaeggström. 223 s. **E.**
25. Statliga betongbestämmelser. Del 2 a. Idun. 23 s. **K.**
26. Statliga företagsformer IV. Statens vattenfallsverk. Idun 160 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1957:26

Finansdepartementet

STATLIGA FÖRETAGSFORMER

IV

STATENS VATTENFALLSVERK

*Betänkande med förslag från 1953 års utredning
rörande de statliga företagsformerna*

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIVNINGEN

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIVNINGEN

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIVNINGEN

1917

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIVNINGEN

Statens Öfverstyrelse för läroboksgifningens

förordning om läroboksgifningens

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIVNINGEN

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet ..	7
Utredningens direktiv.....	9
Sammanfattning.....	11
KAP. I. HISTORIK	
Den allmänna bakgrunden till verkets bildande.....	14
Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk.....	15
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förslag till kanalens förvaltning	15
Kommittéutredning.....	16
Beslutet vid 1905 års riksdag.....	17
Styrelsens verksamhet åren 1905—1908	17
Vattenfallsstyrelsens inrättande.....	18
Vattenfallskommitténs utredningar.....	18
Frågans behandling vid 1907 års riksdag.....	18
Fortsatta utredningar.....	19
Den föreslagna styrelsens organisation.....	21
Remissyttranden över de sakkunnigas förslag	22
Beslutet vid 1908 års riksdag.....	23
Verksamhetens senare utveckling i allmänna drag.....	25
Organisatorisk utveckling.....	26
Den första 10-årsperioden.....	26
Omorganisationen år 1920.....	29
Tiden 1920—1939.....	31
KAP. II. VERKSAMHETENS ART OCH OMFATTNING	
Elkraftproduktion och elkraftdistribution i allmänhet	33
Verksamheten inom landet i dess helhet.....	34
Kraftkällornas tillvaratagande.....	34
Utbyggnadens struktur.....	34
Kraftföretag.....	36
Vattenfallsstyrelsens arbetsområde	40
Kraftverken	41
Trollhätte kanalverk	42
Fastighetsförvaltningen	44
Byggnadsverksamheten m. m.....	45
Planering och speciell verksamhet.....	45
Planering.....	45
Forskning m. m.....	46
Samarbete med andra företag och organisationer.....	46
Kundtjänst och information.....	47
Åtgärder inom personalområdet.....	48

Förhandlingsparter.....	48
Personalens antal, löne- och pensionsvillkor.....	48
Företagsnämndsverksamheten	49
Personalens utbildning.....	50
Arbetskydd och sociala åtgärder.....	51
Ekonomiskt resultat.....	52
KAP. III. ORGANISATION OCH ARBETSSÄTT	
Den nuvarande organisationens tillkomst.....	55
1939 års omorganisation i allmänna drag.....	56
Verksstyrelsen.....	59
Sammansättning, tillsättning och allmänna åligganden.....	59
Kompetensområde.....	60
Arbetsformer.....	61
Expedition av beslut m. m.....	62
Ersättningar.....	62
Rådgivande organ i anslutning till verksstyrelsen.....	63
Byråorganisationen.....	63
Byråindelningen.....	63
Delegering av styrelsens beslutanderätt.....	65
Lokalförvaltningarna.....	66
Byggnadsorganisationen.....	67
KAP. IV. STYRELSENS BEFOGENHETER	
Allmänt.....	69
Organisationen.....	69
Personalfrågor.....	70
Formell ram.....	70
Förhållandena de senaste åren.....	71
Verksamhetens art och omfattning.....	77
Investeringsverksamheten.....	78
Allmänna principer för finansieringen av affärsverkens investeringar....	78
Tillvägagångssättet vid finansieringen av vattenfallsverkets investeringar	79
Ekonomiska frågor i övrigt.....	82
Affärsverken i allmänhet.....	82
Vattenfallsstyrelsens speciella förhållanden.....	83
Samarbete med andra länder.....	86
KAP. V. REVISION OCH KONTROLL	
Riksdagens kontroll.....	87
Kungl. Maj:ts kontroll.....	87
Allmänt.....	87
Riksräkenskapsverket och statens sakrevision.....	88
Överrevisorerna.....	88
Styrelsens egen kontrollverksamhet.....	89
Offentlighetsprincipen	90
Tjänstemannaansvaret	92
KAP. VI. UTREDNINGENS ALLMÄNNA SYNPUNKTER	
Den allmänna bakgrunden.....	94
Allmän målsättning.....	95
Verksamhetens omfattning.....	95
Organisation.....	95

Personalfrågor.....	96
Investeringsverksamhet och övriga ekonomiska frågor.....	97
Offentlighetsprincip och revision.....	98
KAP. VII. FRÅGAN OM FÖRETAGSFORMEN	
Uppläggnngen i stort av utredningens arbete.....	100
Alternativ beträffande statens vattenfallsverk.....	100
Belagsformens innebörd.....	103
Utredningens ståndpunktstaganden	104
KAP. VIII. UTREDNINGENS FÖRSLAG	
Allmänna principer för verksamheten.....	108
Bolagets finansiering.....	108
Bolagets organisation.....	110
Personalfrågorna.....	112
Övriga frågor.....	114
Förslagets genomförande m. m.....	114
BILAGOR	
1. Kungl. Maj:ts instruktion för vattenfallsstyrelsen med underlydande lokal-förvaltningar vid statens vattenfallsverk	116
2. Förslag till bolagsordning för Svenska kraftaktiebolaget Vattenfall	137
3. Ut- och ingående balansräkningar i samband med statens vattenfalls-verks eventuella övergång till aktiebolag vid årsskiftet 1958/59.....	140
4. Tabeller rörande verksamhetens nuvarande omfattning och resultat	143
5. Sammanställning rörande av statens vattenfallsverk år 1954 betalade kom-munalskatter	156

1. The first part of the document is a list of names and titles, including the names of the authors and the titles of their works. This list is organized in a structured manner, likely serving as a table of contents or a reference list.

2. The second part of the document contains a series of numbered entries, each corresponding to a name or title from the list above. These entries provide detailed information, possibly including dates, locations, or specific details related to the individuals or works mentioned.

3. The third part of the document appears to be a continuation of the numbered entries, providing further details and possibly concluding remarks for each item listed. The text is dense and follows a consistent format throughout.

4. The final part of the document contains a few more entries, which may represent a summary or a final list of items. The overall structure suggests a comprehensive record or index of historical or administrative data.

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Genom beslut den 30 juni 1953 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga med uppdrag att verkställa en utredning rörande de statliga företagsformerna. De sakkunniga, som utsågs samma dag, har antagit benämningen *1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna*.

Utredningen består för närvarande av följande personer:

Förutvarande ledamoten av riksdagens första kammare, landshövdingen K. J. Olsson, ordförande, förutvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, direktören W. S. Edström, t. f. expeditionschefen G. L. Eriksson, ombudsmannen T. V. Flyboo, förutvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, disponenten N. O. Jönsson, överdirektören H. E. Oredsson, ledamoten av riksdagens andra kammare, direktörsassistenten N. G. Stenberg, direktören E. W. Tunhammar samt ledamoten av riksdagens första kammare, direktören O. V. Åman.

Utredningens huvudsekreterare är ledamoten av riksdagens andra kammare, fil. lic. H. Hagnell.

Av de två experter, som utsetts att biträda utredningen, ledamoten av riksdagens andra kammare, professorn vid Stockholms Högskola E. W. Håstad och assessorn i hovrätten för Västra Sverige T. G. Ernulf, har den senare deltagit i utredningens arbete med detta betänkande.

Inom sekretariatet har arbetet med föreliggande betänkande huvudsakligen utförts av biträdande sekreteraren fil. lic. Rune Tersman.

Som grund för sitt arbete har utredningen tidigare låtit utarbeta och till Herr Statsrådet överlämnat två redogörelser, den ena avseende förvaltnings-

formerna hos de statsägda aktiebolagen (SOU 1956: 6) och den andra arngående de statliga företagens organisation och verksamhet i vissa främmande länder (SOU 1956: 24). Vidare har utredningen avgivit ett betänkande med förslag rörande statens reproduktionsanstalt (SOU 1956: 59).

Med utnyttjande av de möjligheter till framläggande av delförslag, som direktiven erbjuder, får utredningen nu avlämna ett betänkande om statts vattenfallsverk. För de närmare skälen till att utredningen såsom delförslag framlägger detta betänkande redogöres i kapitel VII. Ifrågavarande delförslag anser utredningen böra kunna genomföras utan att det innebär ett föregripande av utredningens ståndpunktstaganden i övrigt.

Stockholm i juli 1957.

K. J. Olsson

Walter Edström

Lennart Eriksson

Ture Flybooo

Nils Jönsson

Edv. Oredsson

N. Stenberrg

E. Tunhammar

Valter Åman

/ Hans Hagneell

Utredningens direktiv

Enligt direktiven för utredningen, vilka in extenso återgavs i betänkandet om statens reproduktionsanstalt (SOU 1956:59), skall utredningen verkställa en systematisk undersökning rörande erfarenheterna av de olika företagsformer, i vilka statlig ekonomisk verksamhet för närvarande bedrivs. På grundvalen av en bedömning av olika företagsformers tjänlighet såsom organ för samhälleligt företagande har utredningen att bilda sig en principiell uppfattning rörande de former, i vilka den statliga företagsamheten i fortsättningen bör bedrivas.

Vid övervägandet av den lämpliga organisationsformen för statliga företag bör det av utredningen beaktas, att företaget skall både tjäna samhället och vara ekonomiskt bärkraftigt. Förutsättningarna för den statliga företagsamheten på olika områden torde vara så skiftande, att någon enhetlig, för all statlig företagsamhet tillämplig företagsform knappast torde kunna komma i fråga. Man torde därför få räkna med att olika företagsformer får tillämpas för olika fall. På vissa områden torde affärsverksformen alltjämt framstå som den mest ändamålsenliga, medan i andra fall en övergång till bolagsform torde vara tänkbar. Utredningen skall emellertid icke blott företaga en avvägning mellan affärsverksformen och bolagsformen eller eventuellt någon helt ny typ av statsföretag utan även undersöka i vad mån reformer inom den nuvarande organisationens ram kan vara erforderliga och verka effektivitetsbefrämjande. Frågan om ökade befogenheter för affärsverksstyrelserna bör av utredningen ingående prövas. Därest ett sådant behov anses vara för handen, är det möjligt att detta behov kan för vissa affärsverk lämpligast tillgodoses genom helt eller delvis ändrad företagsform.

Utredningen bör pröva spörsmålet om de statliga företagsformerna med det enda målet i sikte att söka finna de mest ändamålsenliga formerna för den statliga verksamhet, som i varje särskilt fall avses. Därvid får dock icke förbises att ändamålsenligheten icke alltid har uteslutande ekonomisk innebörd.

På grundval av det principiella ståndpunktstagande rörande de statliga företagsformerna, vartill utredningens överväganden leder fram, bör utredningen framlägga konkreta förslag beträffande den företagsform, som i varje särskilt fall anses böra komma till användning. Då utredningsarbetet

på grund av sin omfattning kan komma att bli relativt tidskrävande, bör del-
förslag kunna framläggas beträffande särskilda verksamhetsområden i
den mån förslagen icke innebär ett föregripande av utredningens stånd-
punktstaganden i övrigt.

Förutom ovan nämnda riktlinjer för utredningens arbete, innehåller
direktiverna även anvisning om olika specialproblem, som utredningen bör
behandla. Hit hör det sätt på vilket det statsägda kapitalet lämpligen skall
representeras vid bolagsstämma, samordning av de olika statliga företa-
gens verksamhet, industriell och ekonomisk demokrati samt spørsmålet om
riksdagens inflytande över och insyn i samt revisionen av de statskontrolle-
rade bolagen.

Sammanfattning

När utredningen framlägger sina synpunkter på vattenfallsstyrelsens organisation och verksamhet har den utgått från att man i princip på ett statligt företag, lika väl som på ett enskilt, måste ställa kravet att det skall skötas affärsmässigt. Detta krav har från statsmakternas sida beträffande vattenfallsverket framhållits vid upprepade tillfällen. Som ett uttryck för att kravet ansetts vara särskilt starkt i fråga om den av vattenfallsstyrelsen bedrivna verksamheten får man fatta det förhållandet, att verksamheten givits en form, som i vissa avseenden avviker från den som gäller för andra affärsverk och som i stället i någon mån ansluter sig till förhållandena inom det enskilda näringslivet.

Vattenfallsstyrelsen som beslutande organ är till exempel sammansatt på ett sätt, som påminner om en bolagsstyrelse. Förutom av generaldirektören består styrelsen av fyra ledamöter, som hämtats utom verket och som representerar olika sidor av samhällslivet samt därigenom tillför verket en värdefull sakkunskap från andra områden av detta. Styrelsen har dessutom i vissa hänseenden större handlingsfrihet än affärsverksstyrelserna i allmänhet. I fråga om investeringarna inträder en betydande lättnad för verkets del genom den omläggning av anslagsredovisningen, som gjorts för budgetåret 1957/58. Genom att olika anslag sammanförts till större kollektivanslag har vattenfallsstyrelsen fått ökade möjligheter att inom en relativt vid ram disponera beviljade investeringsanslag.

Den bundenhet, som utmärker statliga affärsverk till skillnad från statliga aktiebolag, framträder däremot starkt i lönefrågor. Så långt som vattenfallsstyrelsen själv har att träffa avgöranden i sådana frågor, har löneläget i stort sett kunnat anpassas till marknadsnivån. Svårigheterna är emellertid betydande i fråga om tjänster, för vilka instruktionen och det statliga avlöningsreglementet begränsar styrelsens handlingsfrihet. Verket har på grund av bundenheten på detta område förlorat högt kvalificerad teknisk personal i sådan utsträckning, att verkliga personalproblem uppstått. Bland annat har avgången på ett kännbart sätt berört det skikt, från vilket befattningshavare till ledande poster rekryteras. Enligt utredningens uppfattning är det ett rimligt krav att verket får möjligheter att på lika villkor konkurrera med det övriga näringslivet om arbetskraften.

Bundenheten framträder också när det gäller möjligheten att anpassa själva organisationen efter de vid olika tidpunkter aktuella kraven. Ett af-

färsdrivande företags organisation behöver tid efter annan jämkas och ändras med hänsyn till såväl de personer, som företaget för tillfället förfogar över, som inträffade förändringar i fråga om själva verksamheten. Detta gäller kanske i högre grad för vattenfallsverket än för flertalet övriga affärsverk eftersom det är ett expanderande verk med produktiv verksamhet. För att högsta möjliga grad av effektivitet skall uppnås måste alla möjligheter till rationaliserings- och utvecklingsfrämjande åtgärder utnyttjas även när det gäller organisationen. Aktiebolagslagen ger de i bolagsform arbetande företagen behövlig rörelsefrihet i detta hänseende. Trots den något större frihet, som vattenfallsstyrelsen har i förhållande till övriga affärsverk, är den dock även i detta hänseende sämre ställd än såväl enskilda som statliga affärsdrivande företag i aktiebolagsform.

Utredningen finner vidare att den strängt formella revision, som riksräkenskapsverket enligt sina instruktioner har att verkställa, är svår att förena med affärsmässig verksamhet. Även offentlighetsprincipen i dess nuvarande utformning och tillämpning är ägnad att vålla svårigheter med ekonomiska förluster som följd för företag, vilka i likhet med vattenfallsverket städse måste skötas affärsmässigt. Särskilt framträder detta i samband med upphandlingsverksamheten.

Utredningen föreslår att vattenfallsverket ombildas till aktiebolag med namnet Svenska kraftaktiebolaget Vattenfall.

De skäl som talar för vattenfallsverkets ombildning till aktiebolag väger, när de betraktas och överväges i ett sammanhang, enligt utredningens mening så tungt, att de motiverar en sådan ombildning. Några mera väsentliga skäl mot en dylik ombildning kan enligt utredningens mening icke anföras. Det förhållandet, att vattenfallsverket redan i vissa hänseenden intar en ställning, som något påminner om bolagens, är snarast ett motiv för att taga steget fullt ut. Den ifrågasatta ombildningen skulle icke betyda något radikalt ingrepp i en hävdvunnen organisationsform utan i stället te sig som en naturlig utveckling.

Vid sitt bedömande av frågan om organisationsform för vattenfallsverket har utredningen funnit att aktiebolagsformen i jämförelse med verksformen erbjuder större möjlighet till effektivitet med mindre risk för byråkrati och att den därför väl lämpar sig för en verksamhet på detta område, där man ständigt måste ha i sikte största möjliga energiproduktion till minsta möjliga kostnad. Genom en ombildning till aktiebolag ökas styrelsens möjligheter att vid varje tidpunkt bedriva sin verksamhet på det mest effektiva sättet, vilket bör bli till fördel för både kraftkonsumenterna och samhället.

Inom utredningen pågår vissa överväganden rörande möjligheten att till skapa en »mellanform» mellan verksformen och aktiebolagsformen. Dessa har ännu icke lett till något ställningstagande från utredningens sida, och det är icke möjligt att nu säga om och när utredningen i detta hänseende kommer fram till en lösning. När utredningen beträffande vattenfallsverket

bestämt sig för att icke avvakta resultatet av dessa överväganden utan framlägga ett delförslag, beror det på att utredningen — som redan antytts — dels funnit att skälen för ombildning till aktiebolag är starka och att bolagsformen över huvud taget synes lämpa sig synnerligen väl för en verksamhet som denna, dels anser att ett förslag rörande detta verk icke föregriper det slutliga ställningstagande, vartill utredningen i övrigt kan komma.

Visserligen kan framhållas, att aktiebolagslagen i första hand är tillkommen för att reglera de enskilda företagens verksamhet. Åtskilliga statliga företags verksamhet bedrivs emellertid redan nu i aktiebolagsform. Utredningen är vidare icke främmande för att vissa generella stadganden för de statliga aktiebolagen kan erfordras. Denna fråga avser utredningen att överväga i samband med att utredningen redovisar sina synpunkter på de speciella frågor, som även ingår i utredningens uppdrag, nämligen det sätt varpå det statsägda kapitalet lämpligen skall representeras vid bolagsstämma, samordning av de olika statliga företagens verksamhet, industriell och ekonomisk demokrati samt spörsmålet om riksdagens inflytande över och insyn i samt revisionen av de statskontrollerade bolagen. Dessa frågor berör emellertid samtliga statliga aktiebolag och bör behandlas i ett sammanhang. Med detta betänkande har utredningen alltså icke tagit ställning till dessa spörsmål för vattenfallsverkets del. Till dess ståndpunkt tagits till dessa frågor för alla statliga aktiebolags vidkommande bör det aktiebolag, som utredningen här föreslår, arbeta på samma sätt som hittillsvarande statliga aktiebolag.

Utredningen förutsätter att bolaget övertager statens vattenfallsverks rörelse och däri ingående tillgångar. Det av verket investerade kapitalet kan beräknas uppgå till cirka 3 000 milj. kr. vid den tidpunkt, då bolaget enligt utredningens mening tidigast kan komma till stånd, nämligen den 1 januari 1959. Detta kapital blir i och med bolagsbildningen bokfört dels såsom aktiekapital och dels såsom lånemedel. Aktiekapitalet föreslås till 500 milj. kr., motsvarande ungefär en sjättedel av bolagets hela kapital.

För innebörden av den föreslagna bolagsordningen redogöres närmare i kapitel VIII.

KAPITEL I

Historik

Den allmänna bakgrunden till verkets bildande

Åren omkring sekelskiftet 1900 kännetecknades av en snabb utveckling på kraftteknikens område. Denna utveckling var den tekniska förutsättningen för tillkomsten av vattenfallsverkets verksamhet, vilken i stort kan sägas bestå i att förvärva och utbygga vattenfall, utföra sjö- och flodregleringar, förvalta och driva kraftanläggningar samt försälja elektrisk kraft.

Organisationen av den elektriska kraftproduktionen och distributionen har i hög grad påverkats av äganderättsförhållandena rörande vattenfallen. Enligt lag hade i Sverige av ålder gällt den regeln, att den som ägde stranden även var ägare till vattnet i ett vattendrag. När elektrifieringen började mot slutet av förra århundradet, var till följd av lagens stadgande äganderätten till de svenska vattenfallen till övervägande del i händerna på enskilda personer, bruk eller bolag. Det är också inom denna kategori vattenkraftägare, som de första företagen för på vattenkraft grundad produktion och distribution av elektrisk kraft återfinns.

I nära anknytning till den enskilda verksamheten inom området framväxte en kommunal produktion och distribution av elektrisk kraft. Denna kommunala kraftproduktion var till en början ofta grundad på bränsledrift. Sedermera förvärvade kommunerna egna vattenfall eller träffade avtal om leverans av elektrisk kraft med enskilda företag, vilkas kraftproduktion var baserad på vattenkraft.

Även staten var emellertid ägare till en betydande del av vattenkraften i landets vattendrag. I första hand aktualiserades statens intresse för tillvaratagande härav i de ur kraftuttagningssynpunkt betydelsefulla fallen vid Trollhättan.

När den industriella företagsamheten på 1880- och 1890-talen började intressera sig för Trollhättefallens exploaterande, rådde oklarhet om äganderättsförhållandena. Redan tidigt uppmärksammades, att staten här hade vissa ägareintressen att bevaka, främst gentemot det privatägda Nya Trollhätte kanalbolag. Vid 1898 års riksdag väcktes en motion med syfte att Kungl. Maj:t skulle inleda förhandlingar med nämnda bolag om och i så fall under vilka villkor bolaget var villigt överlämna Trollhätte kanal, dess reserverade medel och rättigheter i övrigt till staten. Motionen avslogs dock under hänvisning till att det icke var lämpligt att inleda sådana förhand-

lingar, innan utredning rörande bolagets rättsförhållande till kronan förbragts.

Frågan hölls härefter fortlöpande aktuell genom utredningar och rättgångar rörande äganderättsförhållandena. År 1903 hade läget klarnat så långt, att en vid detta års riksdag väckt motion med i huvudsak samma syfte som den ovannämnda bifölls. Riksdagen anhöll i skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte inleda förhandlingar med kanalbolaget för utredande till vilket pris och under vilka villkor i övrigt bolagets fasta egendom samt för kanalverkets drift erforderliga lösa egendom skulle kunna förvärfvas för statsverkets räkning samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag, vartill förhållandena kunde föranleda.

Sedan nämnda förhandlingar och utredningar företagits, framlade Kungl. Maj:t proposition i ärendet vid 1904 års riksdag, som med bifall till propositionen beslöt godkänna ett förslag till avtal angående förvärv för statsverkets räkning av Trollhätte kanalverk samt viss annan Nya Trollhätte kanalbolag tillhörig egendom (Prop. nr 113/1904, Statsutsk. utl. nr 119, Rskr nr 161). Såsom speciell motivering för beslutet anfördes i riksdagens skrivelse, att möjlighet genom förvärvet öppnades för staten att vidtaga erforderliga förändringar och förbättringar av den som trafikled synnerligen viktiga Trollhätte kanal, vilka i alla händelser icke syntes kunna åstadkommas utan statens direkta ingripande. Vidare skulle man kunna nyttiggöra den vattenkraft staten ägde i Trollhättefallen, vilket hittills till stor skada i nationalekonomiskt avseende ej kunnat ske på grund av att staten ej innehade någon för ändamålet lämplig mark.

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förslag till kanalens förvaltning

Frågan om den framtida förvaltningen av kanalverket hade först utretts av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som erinrade om att till dess ämbetsbefattning hörde bl. a. handläggningen av tekniska och administrativa samt ekonomiska ärenden angående kanaler. Styrelsen ansåg därför att den borde övertaga förvaltningen av Trollhätte kanal, vilket även skulle medföra vissa besparingar i kanalverkets verksamhet.

I propositionen till 1904 års riksdag förordade Kungl. Maj:t en lösning av frågan om den framtida förvaltningen av den övertagna egendomen i huvudsak enligt de riktlinjer, som angivits av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Riksdagen uttalade emellertid, att det ej kunde anses lämpligt att åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som så gott som uteslutande var en kontrollerande myndighet, uppdraga förvaltningen av en så omfattande affärsrörelse, som det här var fråga om. Med det slutliga ordnandet av denna fråga borde därför anstå tills Kungl. Maj:t framlagt ett för den affärsmässiga skötseln mera betryggande förslag än det föreliggande. Under tiden fick Kungl. Maj:t provisoriskt bestämma om förvaltningen.

Kommittéutredning

Kungl. Maj:t tillsatte härefter den 17 juni 1904 en kommitté med uppdrag att avge förslag rörande förvaltningen av kanalverket jämte tillhörande egendom. Kommittén uttalade bland annat att en elektrisk kraftstation för utnyttjande av statens vattenkraft i Trollhättan snarast borde utföras för statens räkning. Platsen för denna kraftstation borde vara i kanalens omedelbara närhet. Av denna anledning ansåg kommittén, att den styrelse, som kunde komma att inrättas för Trollhätte kanal, lämpligen även borde anförtros byggandet och förvaltningen av den elektriska kraftstationen. Omfattningen av de göromål, som sammanhänge med kanalens förvaltning även under tiden för en framtida ombyggnad av densamma ansågs icke utgöra något hinder för att kanalverkets styrelse anförtroddes även anläggningen och förvaltningen av kraftstationen.

I fortsättningen framhöll kommittén att det beträffande båda anläggningarna var fråga om industriell verksamhet i statlig regi. Staten hade i samband med avtalet med Nya Trollhätte kanalbolag blivit ägare av mark, som i viss utsträckning kunde komma att exploateras för enskilda industri-anläggningar, vilka skulle kunna erhålla sin drivkraft från den föreslagna kraftstationen. Med den förordade organisationen kunde erforderliga förhandlingar och avtal med enskilda rörande såväl upplåtelse av mark som leverans av elektrisk energi koncentreras till ett organ.

På grund av de anförda skälen stannade kommittén vid att föreslå, att endast en styrelse, benämnd Styrelsen över Trollhätte kanal- och vattenverk, skulle inrättas för all den berörda verksamheten. Styrelsens verksamhet skulle komma att bli mycket likartad den, som utövades av styrelsen för ett större enskilt affärsföretag. Samtidigt som nödvändig hänsyn togs till att det här var fråga om statlig förvaltning, borde styrelsens verksamhet därför i någon mån anordnas efter grunder, som tillämpades i enskild verksamhet.

En av styrelsens ledamöter, benämnd överdirektör, borde sålunda enligt kommittéförslaget ha en befogenhet, motsvarande den som vanligen ankom på verkställande direktören i ett enskilt affärsföretag. Övriga ledamöter skulle endast delta i avgörandet av viktigare ärenden, vilka enligt instruktionen skulle avgöras av styrelsen in pleno. Samtliga styrelseledamöter borde utses för viss tid. Antalet ledamöter förutom överdirektören föreslogs av kommittén till fyra. Av dessa borde en särskilt äga erfarenhet i handläggning av allmänna ärenden, en äga tekniska insikter samt två vara industri-idkare eller andra affärsmän, särskilt representerande trafikanterna. Inom styrelsen skulle ordförande förordnas av Kungl. Maj:t.

I syfte att erhålla en fullt lämplig person till befattningen som överdirektör borde, anförde kommittén vidare, avlöningsförhållandena för denne ordnas på annat sätt än det i statstjänst vanliga. Löneförmånerna borde sålunda i någon mån motsvara förhållandena i större affärsföretag och bestå dels

av ett fast arvode, dels av tantiem å den vid kanal- och vattenverket uppkommande nettovinsten för varje år. För övriga ledamöter föreslogs endast en ersättning motsvarande normalt arvode till styrelseledamöter i enskilda företag.

Kommitténs förslag överlämnades för *yttrande* till *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, som ansåg, att förslaget på ett betryggande sätt tillgodosåg det allmännas intressen. Den av kommittén framlagda planen för förvaltningen var emellertid uppgjord under förutsättning att staten själv komme att icke endast anlägga utan också för framtiden driva den eller de anläggningar, som erfordrades för tillgodogörande av statens vattenkraft vid Trollhättan. Varken av riksdagens uttalande, då köpeavtalet godkändes, eller av från tekniska utgångspunkter företagna utredningar rörande olika förslag för tillgodogörande av statens vattenkraft i Trollhättan framgick såsom en given följd, att staten själv borde anlägga och driva en elektrisk kraftstation därstädes eller att ombyggnaden av kanalen borde anförtros åt samma förvaltning, som omhänderhade kanaltrafiken.

Med viss modifikation framställde styrelsen bl. a. ånyo sitt tidigare förslag, enligt vilket kanalverkets förvaltning skulle överlämnas åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Beslutet vid 1905 års riksdag

Proposition rörande förvaltningen av Trollhätte kanal- och vattenverk förelades 1905 års riksdag (Prop. nr 90/1905). Föredragande departementschefen biträdde i allt väsentligt kommitténs förslag om en särskild styrelse för verket med säte i Trollhättan. Att anläggningen och förvaltningen av en blivande kraftstation borde anförtros åt styrelsen över kanalen syntes givet, då båda anläggningarna stod i ett nära samband med varandra och kommitténs förslag visade, att det gick att organisera styrelsen så, att den även väl lämpade sig för ledning av kraftstationens förvaltning. De fortsatta utredningarna rörande vattenkraftsuttagningen skulle även kunna anförtros den blivande styrelsen.

Med bifall till propositionen beslöt 1905 års riksdag medge, att den övertagna egendomen med benämningen Trollhätte kanal- och vattenverk skulle från tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde stå under förvaltning av en särskild styrelse i enlighet med vad som föreslagits (Statsutsk. utl. nr 85, Rskr nr 185).

Efter ett kortare provisorium trädde den nya styrelsen i funktion den 1 juli 1905.

Styrelsens verksamhet åren 1905—1908

Styrelsen påbörjade så gott som omedelbart ett omfattande utrednings- och planeringsarbete rörande vattenkraftens tillvaratagande. Detta arbete be-

drevs med sådan skyndsamhet, att redan 1906 års riksdag fick taga ställning till vissa frågor rörande utbyggnaden av Trollhättefallen. Medel till anläggningen av en kraftstation vid Trollhättan anslogs av 1906 och 1907 års riksdagar. Parallellt med den nämnda verksamheten förbereddes ombyggnaden av kanalen, som förutsågs inom få år bli otillräcklig för den växande trafiken.

Under tiden som Trollhätteproblemen fördes fram till en lösning, växte intresset att tillvarataga landets vattenkrafttillgångar. Denna utveckling medförde att en vattenfallsstyrelse inrättades redan från år 1909. Samtidigt härmed upphörde styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk med sin verksamhet.

Vattenfallsstyrelsens inrättande

Vattenfallskommitténs utredningar

Redan år 1898 anhöll riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t om en inventering av mera betydande vattenfall, vilka helt eller delvis ansågs vara i statens ägo, ävensom förslag rörande de åtgärder, som från statens sida borde vidtagas för att dessa naturtillgångar skulle komma landet i dess helhet till godo. Uppdraget överlämnades av Kungl. Maj:t till en särskild kommitté, den s. k. vattenfallskommittén, som år 1903 avgav ett betänkande i ämnet.

Kommitténs förslag innebar, att Kungl. Maj:t skulle erhålla riksdagens bemyndigande att i enlighet med därför särskilt stiftad lag utarrendera staten tillhöriga vattenfall. För handläggningen av vissa med utarrenderingen sammanhängande frågor skulle inrättas ett permanent organ, en vattenfallskommission, sammansatt av representanter för vissa centrala ämbetsverk. Alla enligt vissa av kommittén angivna grunder utarrenderade vattenfall skulle ställas under domänstyrelsens vård och inseende.

Vattenfallskommitténs förslag utsattes för viss kritik från remissinstanserna, som emellertid godtog den principiella uppläggningsplanen.

Frågans behandling vid 1907 års riksdag

Frågan förelades 1907 års riksdag. I propositionen anförde föredragande departementschefen, att det var en icke oväsentlig del av landets naturtillgångar, som låg obegagnad i vattenfallen, och att det var en angelägenhet av största vikt, att åtgärder vidtogs från statens sida för att dessa värden bättre skulle kunna tillvaratagas. I detta avseende var kommitténs förslag ett steg i rätt riktning.

Bland förhållandena, som hade bidragit till att försena handläggningen av dessa frågor, framhölls i propositionen, att flera myndigheter, representerande skilda statsintressen, var inblandade. Det var därför angeläget att skapa en myndighet, som kunde anses förena dessa statsintressen.

I fortsättningen uttalade departementschefen, att den meningen alltmer

gjorde sig gällande, att staten i vissa fall, även då det icke gällde tillgodo-
seendet av ett direkt statsändamål, borde uppträda aktivt med initiativ då
det gällde utbyggnaden av vattenfall. Särskilt beträffande större vatten-
fall borde staten uppträda som företagare antingen ensam eller som störste
delägare i för ändamålet grundade företag. Både då det gällde att få till
stånd en sådan verksamhet och för handhavandet av de omfattande regle-
ringsarbeten, som var erforderliga, borde en ledande ställning intagas av
den föreslagna kommissionen.

Ehuru i propositionen gjordes vissa modifikationer rörande vattenfalls-
kommissionens organisation fann sig statsutskottet icke kunna biträda det
framlagda förslaget till frågans lösning. Emot kommissionens sammansätt-
ning anfördes bl. a., att arbetet kunde på ett betänkligt sätt komma att
förryckas i de verk, som skulle ha representanter i kommissionen. Vidare
befarades, att den föreslagna kommissionen skulle komma att sakna den
affärsmässighet, utan vilken dess uppdrag icke skulle kunna fullgöras på
ett nöjaktigt sätt. Utskottet ifrågasatte vidare, om icke uppgifterna kunde
anförtros en redan befintlig institution, exempelvis styrelsen för Trollhätte
kanal- och vattenverk. Utskottet hemställde, att propositionen icke skulle
bifallas samt förklarade sig därvid emotse att frågan åter bringades under
riksdagens prövning. Vid frågans avgörande i riksdagen stannade kamrarna
i skiljaktiga beslut. Frågan hade sålunda för tillfället fallit.

Fortsatta utredningar

Frågan blev nu föremål för ytterligare utredningar av särskilt tillkallade
sakkunniga, som avlämnade ett utlåtande i slutet av år 1907.

De sakkunniga erinrade om, att grundtanken i vattenfallskommitténs för-
slag hade varit, att sådana staten tillhöriga vattenfall, som icke borde reser-
veras för statens egna behov, skulle utarrenderas åt enskilda enligt vissa
grunder. Den föreslagna vattenfallskommissionen skulle icke ha blivit ett
förvaltande organ i egentlig mening utan en från olika ämbetsverk samman-
satt institution, som samlat skulle ansetts företräda dessa ämbetsverk anför-
trodda speciella statsintressen inom ifrågavarande område.

Sedan vattenfallskommittén år 1903 avgivit sitt betänkande hade emeller-
tid den uppfattningen alltmera inom vida kretsar i landet gjort sig gällande,
att staten i långt större utsträckning än vad som ansetts av nämnda kom-
mitté själv borde tillgodogöra sig krafttillgångarna i sina vattenfall. Detta
kunde ske genom att staten själv anlade kraftstationer vid större, staten till-
höriga vattenfall. Den ekonomiska vinst staten skulle kunna erhålla av
dylika anläggningar genom försäljning av elektrisk energi blev långt större
än vad som kunde erhållas om fallen endast utarrenderades. Genom att det
direkt låg i statens hand att bestämma priset och villkoren i övrigt i sam-
band med försäljningen, kunde förhindras att enskilda beredde sig oberät-
tigade förmåner på statens bekostnad. Till utbredande av denna uppfattning

hade troligen i hög grad bidragit besluten vid 1905 och 1906 års riksdagar om inrättande av en styrelse för Trollhätte kanal- och vattenverk samt anläggande av en kraftstation för statens räkning vid Trollhättan.

De sakkunniga erinrade även om att staten för erhållande av elektrisk energi för driften av statens järnvägar inköpt betydande vattenfall på olika håll i landet. Åtgärder borde snarast vidtagas för att göra dessa vattenfall inkomstbringande i avvaktan på att de skulle tagas i anspråk för sitt avsedda ändamål. Spörsmålet inställde sig då, åt vilken myndighet denna uppgift borde anförtros.

Enligt de sakkunnigas uppfattning borde såsom ledande grundsats för förvaltningen av statens vattenfall uppställas, att densamma anordnades på ett affärsmässigt, enhetligt och planmässigt sätt. Detta kunde bäst ske genom inrättande av en central styrelse, där såväl teknisk sakkunskap som känedom om industriens och näringarnas behov fanns representerade. Erhöll styrelsen en sådan sammansättning fanns all anledning antaga att den skulle uppfylla rimliga anspråk på initiativ och handlingskraft.

Ehuru de sakkunniga till fullo gillade den tankegång, som legat till grund för statsutskottets uttalande vid 1907 års riksdag att uppgiften eventuellt skulle kunna anförtros styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk, ansågs detta icke utan vidare kunna ske bl. a. av den orsaken att denna styrelse, som hade sitt säte i Trollhättan, fått en för sina uppgifter speciell sammansättning och organisation. Med den hela riket omfattande verksamhet, som en centralstyrelse för statens vattenfall skulle erhålla, följde att den borde förläggas till Stockholm, särskilt med hänsyn till de nödvändiga kontakterna med övriga områden inom den centrala statliga förvaltningen. De sakkunniga ansåg att en ny central styrelse för statens vattenfall skulle inrättas, som förutom sina övriga uppgifter även fick övertaga de åligganden som åvilat styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk. Sistnämnda styrelse kunde därvid upphöra med sin verksamhet. Några skäl som talade för ett avskiljande av kanaldriften från kraftverksdriften i samband härmed ansågs icke föreligga. Tvärtom borde även övriga av staten ägda kanaler ställas under styrelsens tillsyn.

Den föreslagna styrelsens förvaltning borde enligt de sakkunnigas uppfattning bl. a. omfatta:

- 1) Trollhätte kanal- och vattenverk.
- 2) Vattenfall och fastigheter som av staten förvärvats eller kom att förvärvas för elektrisk drift av statens järnvägar.
- 3) Alla staten, utöver Trollhätte kanal, tillhöriga kanaler.
- 4) Älvkarleby vattenfall med tillhöriga markområden ävensom de övriga mera betydande staten tillhöriga vattenfall, som inom den närmaste tiden kunde utbyggas av staten själv eller utarrenderas till enskilda.

Enligt ovanstående skulle sålunda statens mera betydande vattenfall sammanföras till *en* förvaltningsmyndighet. Tidigare hade förvaltningen av

vattenfallen huvudsakligen åvilat kammarkollegium och domänstyrelsen. För utredningar och yttranden rörande eventuell utarrendering eller försäljning av sådana vattenfall, som inte underställdes den nya styrelsens förvaltning, föreslog de sakkunniga att en vattenfallsnämnd skulle inrättas med uppgift att gemensamt med den nya styrelsen avgiva sådana yttranden. Nämnden skulle i stort sett vara sammansatt på samma sätt som den tidigare av vattenfallskommittén föreslagna vattenfallskommissionen, d. v. s. med representanter för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, kammarkollegium, domänstyrelsen och järnvägsstyrelsen samt fiskerinspektören. De skäl som vattenfallskommittén anfört för behovet av en särskild lag, enligt vilken Kungl. Maj:t av riksdagen skulle bemyndigas utarrendera staten tillhöriga vattenfall, delades av de sakkunniga. Dock borde den föreslagna styrelsen själv äga befogenhet att i enlighet med lagen utarrendera de fall, som blivit ställda under dess förvaltning, så att Kungl. Maj:t icke behövde besväras med sådana frågor. Sådan utarrendering skulle emellertid icke ifrågakomma i annat fall än då det visade sig icke vara lämpligt för staten själv att utbygga ett vattenfall.

Sedan efter utlåtande av styrelsen och nämnden Kungl. Maj:t beslutat att ett staten tillhörigt vattenfall skulle utarrenderas, borde för åstadkommande av enhetlighet även sådana vattenfall underställas den nya styrelsens förvaltning.

De uppgifter som enligt den föreslagna ordningen skulle komma att åvila vattenfallsnämnden ansågs icke bli så omfattande att någon avsevärd vikt borde tillmätas statsutskottets uttalade betänkligheter vid 1907 års riksdag att arbetet i de berörda ämbetsverken skulle komma att förryckas. Tvärtom borde tidsbesparing kunna uppnås genom att ifrågavarande ämbetsverk befriades från skyldigheten att avge egna yttranden i berörda frågor.

Den föreslagna styrelsens organisation

De sakkunniga ansåg att antalet ledamöter i den föreslagna styrelsen icke borde sättas högre än fem. Av dessa borde en förordnas för längre tid än de övriga och fungera som verkställande direktör. Denne skulle handha den närmaste ledningen och tillsynen över verkets angelägenheter och för den skull besitta icke endast teknisk utbildning och praktisk erfarenhet utan även sådana personliga egenskaper, som gjorde honom lämplig till chef för ett betydande verk. Hans ställning borde närmast motsvara den, som tillkom verkställande direktören i Trollhätte kanal- och vattenverk. Han borde därför lämnas ganska vidsträckt befogenhet att på egen hand handha den löpande förvaltningen. Den chefsställning han sålunda kom att intaga, gjorde, att han borde fungera som styrelsens ordförande, även då densamma förstärkts med vattenfallsnämnden.

De övriga ledamöterna i styrelsen borde representera den praktiska erfarenhet och sakkunskap som erfordrades för en affärsmässig verksamhet

inom verkets olika områden. Några speciella kvalifikationskrav för dessa styrelseledamöter behövde emellertid icke uppställas utan det kunde överlämnas åt Kungl. Maj:t att anpassa styrelsens sammansättning efter utvecklingen och beskaffenheten av de uppgifter som vid olika tillfällen anförtroddes densamma

De anläggningar, som skulle underställas den nya styrelsens förvaltning, föreslogs erhålla benämningen statens kanal- och vattenverk. För verkets direktör, tillika styrelsens ordförande, föreslogs förordnande på sex år, medan övriga styrelseledamöter borde förordnas på tre år.

I fråga om direktörens löneställning och övriga anställningsvillkor underströk de sakkunniga liksom i samband med Trollhätte kanal- och vattenverk, att paritet borde råda med det enskilda näringslivet. Dock borde tantiem å behållna inkomster icke lämpligen tillerkännas en chef med den ställning, som han skulle komma att intaga. Lönen föreslogs till 24 000 kronor för år, vilket väl synes ha motsvarat det uppställda kravet. Pensionsvillkoren för direktören ansåg de sakkunniga kunna med någon ändring fastställas enligt vad som gällde för generaldirektören vid telegrafverket.

Till styrelsens övriga ledamöter, för vilka uppdraget endast var att betrakta som en deltidssyssla, föreslog de sakkunniga ett arvode av 2 000 kronor för år. Däremot borde ledamöterna i den föreslagna vattenfallsnämnden vara oavlönade. Beträffande principerna för lönesättningen för den personal, som av verket skulle komma att anställas för speciella uppgifter, bör framhållas, att de sakkunniga uttalade att ehuru de icke ansett att några löneförmåner borde utgå till vattenverksdirektören i form av tantiem till följd av den fullt opartiska ställning han borde intaga, kunde dock ett sådant avlöningssätt med fördel tillämpas beträffande de personer som anställdes som föreståndare eller ledare för de särskilda anläggningar, som kunde komma att ställas under styrelsens förvaltning.

I sitt utlåtande anförde de sakkunniga att från verksamhetens början borde anställas två biträdande tjänstemän, varav en tekniker och en jurist.

Remissyttranden över de sakkunnigas förslag

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk tillstyrkte i allt väsentligt det framställda förslaget. Övergången till den nya verksamheten skulle icke heller medföra några större olägenheter med hänsyn till inom verket pågående arbeten.

Även järnvägsstyrelsen uttalade sig i princip för det framställda förslaget. Ehuru järnvägsstyrelsen själv tänkt sig utbygga sådana vattenfall, som inköpts för drift av statens järnvägar, ville den ej motsätta sig att denna uppgift övertogs av den blivande styrelsen. Järnvägsstyrelsen borde dock ha ett bestämmande inflytande beträffande såväl vilka vattenfall som borde reserveras för järnvägsdrift som de energibelopp, som borde reserveras för sådant ändamål, innan energi till andra ändamål från sådana fall upp-

läts. I motsats till de sakkunniga ansåg järnvägsstyrelsen det lämpligast att järnvägsstyrelsen sedermera övertog förvaltningen av utbyggda vattenfall, som helt eller till största delen skulle användas för elektrisk drift av statens järnvägar.

Beslutet vid 1908 års riksdag

Frågan lades fram i proposition till 1908 års riksdag (Prop. nr 159/1908). Föredragande departementschefen erinrade därvid om frågans behandling föregående år och framhöll, att motståndet mot det då framlagda förslaget sannolikt motiverats av tanken på en mera omfattande statsverksamhet redan från början än den varifrån Kungl. Maj:ts förslag då utgick. Anledning syntes nu föreligga att taga steget fullt ut och skapa en verklig styrelse för statens samtliga vattenfall av större betydelse. Enligt den framlagda utredningen kunde en sådan styrelse inrättas på ett jämförelsevis praktiskt och billigt sätt genom den av de sakkunniga föreslagna organisationen.

Departementschefen uppehöll sig härefter vid den av statsutskottet framkastade möjligheten att överlåta förvaltningen av statens vattenfall till någon annan redan bestående institution. I likhet med de sakkunniga fann han emellertid att denna utväg borde avfärdas. Departementschefen anslöt sig sålunda till de sakkunnigas förslag att en särskild centralstyrelse i Stockholm skulle inrättas. Denna borde med hänsyn till sitt huvudsakliga verksamhetsområde benämnas vattenfallsstyrelsen. Vidare borde i samband med att vattenfallsstyrelsen påbörjade sin verksamhet styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk upphöra med sin verksamhet.

Departementschefen ansåg icke skäl föreligga att till *styrelsens förvaltning* överflytta även andra staten tillhöriga kanaler än Trollhätte kanal. Å andra sidan borde — åtminstone till en början — förvaltningen av de vattenfall, som var avsedda för elektrisk drift av statens järnvägar anförtros den nya styrelsen. Huruvida vattenfallsstyrelsen, även sedan utbyggnaden skett, borde handha förvaltningen av dessa vattenfall, finge avgöras då tiden var inne för att övergå till elektrisk drift av järnvägarna. Med tillägg till de sakkunnigas förslag ansåg departementschefen att vissa kraftverk i Norrland, vilka vid avvittringen enligt avvittringsförfattningarnas bestämmelser reserverats för Kronans räkning, borde ställas under vattenfallsstyrelsens förvaltning. Även övriga mera betydande vattenfall borde underställas styrelsens förvaltning. Härvid borde emellertid prövning ske från fall till fall.

Under den nya styrelsens förvaltning borde enligt departementschefens uppfattning ställas:

I. Omedelbart

- a) allt som vid tiden för vattenfallsstyrelsens inrättande var ställt under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning,
- b) alla vattenfall som inköpts för elektrisk drift av statens järnvägar,

- c) i Norrland belägna vattenfall, vilka enligt särskilda bestämmelser i avvitringsförfattningarna vid avvitringarna reserverats för kronans räkning.

II. Efter hand enligt särskilda beslut

- a) vattenfall som framdeles inköptes för drift av statens järnvägar,
 b) Älvkarleby vattenfall ävensom andra mera betydande, staten tillhöriga vattenfall i den mån så prövades lämpligt,
 c) strandområden och andra fastigheter erforderliga för utbyggnad av vattenfall som ställts under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

Departementschefen biträdde icke de sakkunnigas förslag att inrätta en särskild vattenfallsnämnd för handläggning tillsammans med vattenfallsstyrelsen av vissa frågor rörande vattenfall, som icke stod under styrelsens förvaltning. Enligt propositionens förslag skulle nämligen snart alla betydande vattenfall komma att överflyttas till den nya styrelsen.

De sakkunnigas förslag till *styrelsens sammansättning* godtogs av departementschefen som dessutom ansåg, att vissa specialintressen borde beredas inflytande inom den nya styrelsen. Detta borde ske på så sätt, att då sådana frågor inom vattenfallsstyrelsen behandlades, som avsåg uppgörandet av förslag till utbyggnad av ett under styrelsens förvaltning stående vattenfall eller till villkor för ett dylikt falls utarrendering, skulle representanter för domänstyrelsen, järnvägsstyrelsen och lantbruksstyrelsen delta i vattenfallsstyrelsens sammanträden. För lantbruksstyrelsen borde fiskeriinspektören och överingenjören vara självskrivna representanter. Järnvägsstyrelsen borde representeras av byrådirektören och föreståndaren för byrån för elektrisk drift. För domänstyrelsen borde representant utses i varje särskilt fall. Järnvägsstyrelsen borde dessutom vara representerad vid handläggningen av vissa andra frågor rörande vattenfall, avsedda för elektrisk drift av statens järnvägar. Bestämmelser av ovanstående innehåll borde inflyta i styrelsens instruktion.

De föreslagna representanterna för vissa verk borde enligt departementschefens mening, då de var närvarande vid vattenfallsstyrelsens sammanträden, endast få delta i överläggningarna, med rätt att få sin mening antecknad till protokollet, men ej delta i beslutet.

Ledamöterna i vattenfallsstyrelsen borde tillsättas på sätt som de sakkunniga föreslagit. För representanterna för järnvägsstyrelsen och lantbruksstyrelsen borde finnas suppleanter. Vattenfallsdirektören skulle vara självskrivnen ordförande vid vattenfallsstyrelsens sammanträden, även då den var förstärkt med representanter för de centrala ämbetsverken.

De sakkunnigas förslag till löner och pensioner biträdades i stort av departementschefen. Dock fann han att, ehuru det var av största betydelse att avlöningen till vattenfallsdirektören sattes så högt, att lämplig person alltid stod att erhålla för befattningen, löne- och pensionsförmånerna för

denne med viss sänkning borde sättas i nivå med vad som gällde för järnvägsstyrelsens chef.

En viss del av kostnaderna för den föreslagna styrelsen avsågs täckas med inkomster från Trollhätte kanal, vars nettobehållning då inbetalades till handels- och sjöfartsfonden.

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk hade hört under jordbruksdepartementet, inom vilket också utredningarna om vattenfallsstyrelsens inrättande företagits. I propositionen antydde en framtida prövning av frågan om vattenfallsstyrelsens överflyttande till dåvarande civildepartementet.

Mot det framlagda förslaget gjordes av statsutskottet inga principiella invändningar (Statsutsk. utl. nr 150). Riksdagen beslöt med bifall till utskottets yrkande att en vattenfallsstyrelse skulle finnas från och med år 1909, samtidigt som styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk skulle upphöra att fungera (Rskr nr 9).

Verksamhetens senare utveckling i allmänna drag

Vattenfallsstyrelsen trädde i verksamhet den 1 januari 1909. Till vattenfallsdirektör och ordförande i densamma utsågs den tidigare verkställande direktören i styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk. Även övriga ledamöter hade tillhört sistnämnda styrelse. Samtliga ledamöter, med ett undantag, kvarstod i sina befattningar till omkring år 1930.

Redan under Trollhättestyrelsens verksamhetstid hade utbyggnad av fallen vid Trollhättan påbörjats samt ombyggnad av kanalen förberetts. Det blev nu den nya styrelsens närmaste uppgift att fullfölja dessa arbeten. Vidare igångsattes utredningar, som så småningom kom att utgöra grunden för byggandet av kraftstationerna vid Porjus och Älvkarleby. När staten år 1912 inköpte Södertälje kanal lades även denna trafikled under styrelsens förvaltning.

För en mera i detalj gående beskrivning av verksamhetens utveckling hänvisas till av vattenfallsstyrelsen utgivna historiska publikationer, exempelvis den år 1948 utkomna »Statens vattenfallsverk under fyra decennier». I syfte att ge en allmän uppfattning om den kraftiga utveckling verksamheten genomgått och alltjämt genomgår redovisas emellertid i följande historisk-statistiska tablå disponerat kapital vid slutet av respektive år samt avkastningsprocent i förhållande till det i medeltal disponerade kapitalet för verkets tre rörelsegrenar. Med disponerat kapital förstås anslags- och försäljningsmedel, åt verket överlättna naturtillgångar samt icke inlevererade överskottsmedel.¹

¹ Siffrorna är hämtade från vattenfallsstyrelsens verksamhetsberättelse för år 1956 (SOS). Beloppen är dock avrundade till tusental kronor.

Historisk-statistisk tablå

År	Kraftverken		Kanalerna		Fastighetsförvaltningen	
	Disponerat kapital (1 000 kr.)	Avkastningsprocent	Disponerat kapital (1 000 kr.)	Avkastningsprocent	Disponerat kapital (1 000 kr.)	Avkastningsprocent
1911	41 555	—	11 279	—	17 713	—
1920	157 804	4,44	35 431	—	31 638	0,44
1925	240 747	5,21	45 837	0,81	27 403	0,13
1930	283 085	5,79	45 733	1,42	11 733	2,37
1931	289 024	5,58	41 221	0,97	11 914	2,45
1932	296 694	5,53	41 200	0,73	11 715	2,11
1933	306 065	5,68	41 327	0,80	9 931	2,27
1934	315 059	5,84	41 339	1,32	10 031	3,15
1935	326 054	6,18	41 495	1,21	7 539	2,91
1936	340 951	6,10	41 361	1,61	8 180	3,93
1937	364 442	5,96	41 080	1,24	7 853	4,81
1938	388 414	5,71	30 158	1,08	7 575	4,91
1939	427 084	5,80	30 159	2,34	6 247	4,52
1940	464 109	5,77	29 467	—0,99	6 236	4,93
1941	496 595	6,08	29 451	—1,04	6 217	10,92
1942	542 744	6,30	29 365	—1,33	6 380	5,48
1943	589 604	6,06	29 313	1,51	7 388	5,63
1944	536 092	7,06	24 359	—2,28	6 775	5,57
1945	554 989	8,36	20 231	—2,83	8 263	6,47
1946	614 206	8,61	20 341	0,07	8 081	6,89
1947	691 819	4,78	20 321	—0,86	8 454	9,50
1948	822 730	2,73	20 374	0,31	8 472	12,77
1949	943 621	5,29	20 238	0,51	8 489	9,77
1950	1 083 950	5,96	19 322	—2,30	7 879	11,18
1951	1 218 512	6,50	18 885	—0,71	7 353	7,73
1952	1 477 979	6,44	19 508	—0,23	6 893	9,37
1953	1 714 709	6,61	19 538	2,27	7 864	20,40
1954	1 960 453	7,40	19 718	2,70	7 487	7,21
1955	2 229 686	4,25	19 076	1,88	6 231	4,67
1956	2 529 529	4,57	18 541	2,42	10 992	3,66

Organisatorisk utveckling

Den första 10-årsperioden

Enligt den för vattenfallsstyrelsen av Kungl. Maj:t den 31 december 1908 utfärdade instruktionen ålades styrelsen att

»a) föreslå samt efter Kungl. Maj:ts därtill erhållna bemyndigande vidtagna åtgärder, ägnade att främja tillgodogörandet av vattenkraften inom landet;

b) uppgöra förslag angående tillgodogörande av sådant staten tillhörigt vattenfall, som blivit ställt under styrelsens förvaltning, samt göra framställningar om förvärvande för statens räkning av vattenkraft och för dess utnyttjande nödig mark;

c) handhava utförandet och förvaltningen av elektriskt kraftverk och annan anläggning, som för statens räkning inrättas för tillgodogörande av vattenfall, vilket hör under styrelsen;

d) övervaka rörelsen å kanal, vars förvaltning blivit styrelsen anförtrodd,

samt i mån av behov föreslå och utföra de anläggningar, som erfordras för sådan kanals utvidgning och förbättring;

e) förvalta de övriga, här förut ej nämnda fastigheter, som äro lagda under styrelsen, och övervaka, att de bliva på lämpligt sätt tillgodogjorda;

f) bevaka statens rätt och bästa, då staten ingått som delägare i företag, avseende tillgodogörande av vattenfall eller användning av kraft från staten tillhörigt kraftverk, så ock i andra företag, i vilka styrelsen för statens räkning kan bliva intresserad, samt

g) uppbära och redovisa de inkomster, som inflyta från den under styrelsen ställda egendomen och bestrida de utgifter, som av styrelsens förvaltning föranledas.»

Styrelsen utgjordes enligt instruktionen av vattenfallsdirektören, vilken tillika var dess ordförande, och fyra andra ledamöter. Vattenfallsdirektören förordnades av Kungl. Maj:t för en tid av sex år, övriga ledamöter för tre år. Vattenfallsdirektören var i främsta rummet ansvarig inför Kungl. Maj:t för den under styrelsens förvaltning ställda egendomen. Han hade att utöva den närmaste ledningen och tillsynen över underlydande verk och förvaltningar samt att utöva chefskapet över personalen.

Vissa i instruktionen angivna ärenden av större betydelse skulle avgöras av styrelsen, medan övriga ärenden avgjordes av vattenfallsdirektören ensam. Styrelsen var beslutför, då minst tre ledamöter var tillstädes. Besluten fattades genom enkel röstpluralitet med utslagsröst för vattenfallsdirektören vid lika röstetal.

Vid behandlingen av vissa ärenden skulle enligt instruktionen representanter från andra ämbetsverk närvara i vattenfallsstyrelsen. Detta var förhållandet, då inom styrelsen handlades frågor angående utbyggnad av under dess förvaltning stående vattenfall eller rörande sådant vattenfalls upplåtelse eller nyttjande. I sådana fall skulle nämligen byråcheferna för agrikulturtekniska ärenden och fiskeriärenden i lantbruksstyrelsen, en byråchef i domänstyrelsen samt chefen för järnvägsstyrelsens byrå för elektrisk drift, eller, vid förfall för honom, hans ställföreträdare delta i ärendets behandling, i vad det berörde vederbörande ämbetsverks förvaltningsområde.

Vidare skulle byråchefen för fiskeriärenden delta i vattenfallsstyrelsens sammanträden, då fråga var om avgivande till Kungl. Maj:t av utlåtande eller förslag till plan för utförande av sjöreglering, samt byråchefen i järnvägsstyrelsen eller hans ställföreträdare vid vissa andra frågor som sammanhängande med järnvägarnas elektriska drift.

Vederbörande representanter för ett annat ämbetsverk fick rätt att delta i vattenfallsstyrelsens överläggningar men ej i dess beslut. Fattade styrelsen beslut i strid mot representants uttalade mening skulle frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Den av riksdagen antagna staten för vattenfallsstyrelsen upptog endast två tjänstemän utom vattenfallsdirektören, nämligen en biträdande ingenjör

samt en sekreterare och ombudsman. Härutöver ägde styrelsen emellertid i mån av behov antaga extra ordinarie personal. För granskning av vattenfallsstyrelsens förvaltning jämte tillhörande räkenskaper fanns två revisorer.

Verksamheten uppdelades redan första året på en administrativ byrå och en teknisk utredningsbyrå. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande inrättades dessutom år 1910 en särskild byggnadsbyrå med en överingenjör som chef. Vidare anordnade vattenfallsstyrelsen under år 1910 även en elektroteknisk byrå, närmast för behandling av de elektrotekniska spörsmålen vid anläggningen av Porjus och Älvkarleby kraftverk.

Trollhätte kanal- och vattenverk uppdelades år 1910 i två skilda lokalförvaltningar, Trollhätte kanalverk och Trollhätte kraftverk. De vid nämnda kanalverk befintliga räkenskaps- och kassakontoren organiserades år 1914 såsom en fristående avdelning, benämnd Trollhätte räkenskapsavdelning, vilken var gemensam för lokalförvaltningarna och byggnadsföretagen vid Göta älv.

Efter tillkomsten av Trollhätte kraftverk inrättades ytterligare lokala kraftverksförvaltningar, allteftersom motsvarande anläggningar blev färdiga för drift. Sålunda tillkom en särskild förvaltning för Porjus kraftverk år 1915, Älvkarleby kraftverk år 1916, Västerås kraftverk år 1918 samt Motala kraftverk år 1920.

Södertälje kanalverk ställdes under vattenfallsstyrelsens förvaltning år 1913, då staten tillträdde motsvarande egendom, som förvärvats genom köp från ett enskilt bolag.

Vid årsskiftet 1915—1916 lades alla ärenden rörande kraftverk under chefen för styrelsens elektrotekniska byrå, varefter vattenfallsstyrelsen under år 1916 inordnade samtliga kraftverk under en statens kraftverksförvaltning, i vilken elektrotekniska byrån fick ingå i en inom kraftverksförvaltningen inrättad centralavdelning. Slutligen sammanförde vattenfallsstyrelsen Trollhätte räkenskapsavdelning med ett förut i Stockholm inrättat räkenskapskontor till statens vattenfallsverks räkenskapsavdelning.

År 1911 föreskrev Kungl. Maj:t, att för den under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående egendomen skulle i statens räkenskaper användas den gemensamma benämningen statens vattenfallsverk. Denna benämning erhöi emellertid officiellt en administrativ innebörd först genom det avlöningsreglemente, som vid 1914 års ingång trädde i kraft för ordinarie tjänstemän vid verket.

Befattningen som direktör och chef för statens kraftverksförvaltning uppfördes på ordinarie stat genom beslut av 1918 års lagtima riksdag, som även beslöt att viss del av vederbörandes lön skulle utgå i form av tantiem. Ett liknande beslut fattades av riksdagen år 1919 beträffande cheferna för de lokala kraftverksförvaltningarna.

Vid slutet av år 1919 fanns vid statens vattenfallsverk omkring 200 ordinarie eller extra ordinarie befattningshavare.

Omorganisationen år 1920

Vattenfallsstyrelsen framlade den 17 september 1918 förslag rörande omorganisation av styrelsen och statens vattenfallsverks lokalförvaltningar. Över förslaget avgavs yttrande av kommunikationsverkens lönekommitté, som redovisade en i viss mån avvikande uppfattning. Frågan underställdes 1919 års lagtima riksdag (Prop. nr 395).

I organisationsfrågan fick Kungl. Maj:t sålunda välja mellan av vattenfallsstyrelsen och kommunikationsverkens lönekommitté framställda sinsemellan olika alternativ.

Vattenfallsstyrelsens förslag innebar i stort sett ett bibehållande av den dittillsvarande organisationen. Styrelsen skulle även i fortsättningen bestå av en chef samt ett antal från andra verksamhetsområden tillkallade ledamöter. Liksom tidigare skulle inom styrelsen viktigare ärenden avgöras kollegialt och andra ärenden av verkets chef ensam, dock att kollegial behandling för framtiden skulle fordras i färre antal fall än tidigare. Styrelsens förslag innebar vidare inrättande inom styrelsen av vissa avdelningar och byråer, vilka under verkets chef skulle förestås av avdelningschefer och byråchefer. Innehavare av dylik tjänst skulle icke såsom ledamot delta i besluten men äga att som föredragande till protokollet anteckna avvikande mening samt att på egen hand avgöra vissa grupper av mindre viktiga ärenden. För revisorerna hade styrelsen föreslagit den förändrade benämningen överrevisorer. Anordningen med särskilda representanter från andra ämbetsverk vid handläggning inom vattenfallsstyrelsen av vissa slag av ärenden ansåg styrelsen ineffektiv och onödig.

Kommunikationsverkens lönekommitté föreslog en organisationsform för vattenfallsstyrelsen mera överensstämmande med den, som tillämpades för järnvägsstyrelsen och telegrafstyrelsen. Den av kommittén föreslagna förändringen kan i huvudsak sägas innebära att från annan verksamhet tillkallade beslutande ledamöter skulle utbytas mot en fullmäktigeinstitution samt att vederbörande föredragande tjänsteman skulle erhålla ledamots ställning i styrelsen.

I propositionen till 1919 års riksdag framhöll *föredragande departementschefen*, att den dittills tillämpade organisationen fungerat tillfredsställande men att det kunde befaras att den för framtiden skulle medföra vissa olägenheter. Efter granskning av de olika skäl, som anförts för de olika förslagen, förordade departementschefen i enlighet med lönekommitténs förslag, att vattenfallsstyrelsen skulle utgöras av en generaldirektör, såsom chef, samt vederbörande avdelningschefer och byråchefer såsom föredragande ledamöter ävensom vattenfallsfullmäktige. Beträffande de ifrågasatta överrevisorerna anslöt sig departementschefen till vattenfallsstyrel-

sens förslag liksom i fråga om upphävande av bestämmelserna om att representanter för andra ämbetsverk skulle deltaga i behandlingen av vissa frågor inom styrelsen.

Riksdagen fann sig emellertid icke kunna taga ställning till propositionen med hänsyn till den korta tid densamma förelegat till behandling utan förutsatte, att frågan ånyo skulle tagas upp vid 1920 års riksdag (Rskr nr 291/1919).

Då frågan år 1920 ånyo förelades riksdagen (Prop. nr 45/1920) förordades de föregående år angivna huvudgrunderna för vattenfallsstyrelsens omorganisation åter till godkännande.

Vid frågans behandling i riksdagen fann emellertid *statsutskottet* (Statsutsk. utl. nr 75) de skäl, som åberopats för den föreslagna omorganisationen, föga bärande. De missförhållanden, som härrörde från att styrelsen in pleno haft att handlägga ett stort antal ärenden, kunde avhjälpas på det sätt vattenfallsstyrelsen anfört. Pleniärendena skulle sålunda begränsas till att omfatta endast viktigare och mera principiella spørsmål eller just de frågor, varöver enligt det i propositionen förordade alternativet med fullmäktige dessa skulle höras.

I fortsättningen anförde utskottet bl. a., att de förefintliga skiljaktigheterna i fråga om administration mellan å ena sidan vattenfallsstyrelsen och å andra sidan järnvägs- och telegrafstyrelserna varit betingade av verkens olika utveckling. Den förstnämnda styrelsen intog sålunda en särställning i fråga om arten av sina arbetsuppgifter i förhållande till de sistnämnda styrelserna. Medan dessa senare, särskilt telegrafstyrelsen, hade monopolställning i sin verksamhet, måste vattenfallsstyrelsen i stor utsträckning arbeta i konkurrens med andra företagare, vilket nödvändiggjorde en i möjligaste mån affärsmässig administration.

Utskottet framhöll vidare att den gällande organisationsformen för vattenfallsstyrelsen i allt väsentligt anslöt sig till den, som tillämpades vid förvaltningen av andra stora affärsföretag av olika slag och som för deras del befunnits vara den mest lämpliga. Fördelen härmed var att man till vattenfallsverket — med den högre grad av ansvar ledamotskapet i styrelsen medförde — kunde knyta personer, som på grund av sakkunskap, affärsskicklighet eller andra egenskaper var i stånd att verksamt bidra till ett gott resultat.

Statsutskottet avstyrkte sålunda i ovannämnda avseende Kungl. Maj:ts i propositionen framförda förslag och tillstyrkte den av vattenfallsstyrelsen anvisade lösningen, vilken motionsvägen underställts utskottets prövning. Däremot tillstyrkte utskottet vad som i övrigt i propositionen föreslagits beträffande verkets personalorganisation, byråindelning etc.

Riksdagen beslöt i enlighet med statsutskottets förslag (Rskr nr 189).

Tiden 1920—1939

Den år 1920 beslutade omorganisationen innebar större handlingsfrihet för verkschefen, vars tjänstebestämmelse ändrades till generaldirektör. Samtidigt skedde en utbyggnad av styrelsens inre organisation, dock utan att avdelnings- och byråcheferna fick ställningen som ledamöter av vattenfallsstyrelsen.

1920 års byråorganisation upptog sex byråer, därav fyra på ordinarie stat och två på extra stat. De ordinarie byråerna utgjordes av kraftverksbyrån, som förestods av en överdirektör, kanal- och fastighetsbyrån, administrativa byrån och kameralbyrån. Byråerna på extra stat utgjordes av byggnadsbyrån, som förestods av en överingenjör, och tekniska utredningsbyrån.

Chefen för kraftverksbyrån hade det direkta befälet över samtliga kraftverk och utbyggnader av distributionsanläggningar, chefen för kanal- och fastighetsbyrån över kanaler och vissa fastigheter samt chefen för byggnadsbyrån över utbyggnaderna av vattenfall.

Tekniska utredningsbyrån indrogs från och med år 1926 och dess personal och arbetsuppgifter överflyttades till byggnadsbyrån.

Den 7 maj 1926 uppdrog Kungl. Maj:t åt vattenfallsstyrelsen att verkställa en allmän undersökning av personalbehovet samt en allsidig granskning av organisationen i dess helhet, särskilt beträffande möjligheterna till förenklingar samt åtgärder i övrigt, som kunde antas underlätta arbetet och bidra till att nedbringa förvaltningskostnaderna.

Vattenfallsstyrelsens utredning framlades år 1926. Utredningen föranledde emellertid ingen annan åtgärd än att Kungl. Maj:t i november 1928 anbefalldes styrelsen att företaga förnyad utredning i ärendet i syfte att åstadkomma större kostnadsminskning än som förutsatts i det tidigare förslaget.

Den förnyade utredningen, som framlades av vattenfallsstyrelsen i december 1928, underkastades överarbetning av särskilt tillkallade sakkunniga. Dessa framlade ett betänkande i ämnet i december 1929. Ärendet underställdes 1930 års riksdag (Prop. nr 168). Riksdagens beslut innebar dock i huvudsak endast att byggnadsbyrån under den förändrade benämningen byggnadstekniska byrån överfördes på ordinarie stat (Statsutsk. utl. nr 74, Rskr nr 127).

Kraftverksbyrån var från början uppdelad på två större avdelningar, förvaltningsavdelningen och anläggningsavdelningen. Till förvaltningsavdelningen hörde ett driftkontor, vilket år 1932 utbröts till en särskild avdelning inom byrån under ledning av en driftdirektör.

Under år 1926 tillkom som ny lokal kraftverksförvaltning Norrfors kraftverk, som emellertid redan år 1929 sammanfördes med Porjus kraftverk till en gemensam förvaltning med benämningen Norrländska kraftverken. Motala Ströms kraft AB förvärvades av vattenfallsstyrelsen år 1930.

Såsom tidigare nämnts åtnjöt såväl överdirektören som kraftverksdirektörerna viss del av sin avlöning i form av tantiem enligt grunder, som fastställdes av riksdagen år 1918 respektive år 1919. Förslag om ändring rörande grunderna för beräkning av dessa tantiem förelades 1934 års riksdag som bl. a. beslöt (Prop. nr 122, Statsutsk. utl. nr 47, Rskr nr 114), att överdirektören vid statens vattenfallsverk utöver arvodet skulle åtnjuta tantiem å nettovinsten av rörelsen vid samtliga statens kraftverk med 0,5 procent av vinsten i den mån den icke översteg 2 milj. kronor, med 0,3 procent av vinsten, som översteg 2 milj. kronor men ej 4 milj. kronor samt med 0,1 procent av den del av vinsten, som översteg 4 milj. kronor, allt för år räknat.

År 1937 gjorde vattenfallsstyrelsen åter framställning till Kungl. Maj:t om viss omorganisation av styrelsen. Med anledning härav tillkallades tre sakkunniga för att inom kommunikationsdepartementet biträda med att verkställa en översyn av vattenfallsstyrelsens organisation på grundval av nämnda framställning. De sakkunniga avgav sitt utlåtande i juli 1938 och frågan underställdes 1939 års riksdag (Prop. nr 240/1939, Statsutsk. utl. nr 174, Rskr nr 313).

På grundval av riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 15 juni 1939 ny instruktion för vattenfallsstyrelsen, gällande från den 1 juli nämnda år. Denna instruktion är, ehuru med vissa ändringar, alltjämt i kraft.¹

För vattenfallsstyrelsens omorganisation år 1939 samt vissa därefter vidtagna organisatoriska förändringar redogöres i kap. III.

¹ I syfte att erhålla en önskvärd enhetlighet mellan de olika ämbetsverken fastställde Kungl. Maj:t år 1955 en allmän verksstadga. För att denna skall bli tillämplig å ett ämbetsverk, fordras emellertid ett särskilt beslut för varje fall. Vattenfallsstyrelsen har efter anmodan därom av statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet i oktober 1955 yttrat sig över de ändringar, som, om den allmänna verksstadgan gjordes tillämplig för vattenfallsstyrelsen, skulle erfordras i dess instruktion. Samtidigt har styrelsen uttalat att den allmänna verksstadgan icke borde göras tillämplig å de affärsdrivande verken. Något beslut i berörda frågor föreligger ännu inte (juni 1957).

KAPITEL II

Verksamhetens art och omfattning

Elkraftproduktion och elkraftdistribution i allmänhet

Elkraft produceras för närvarande normalt med vattenkraft eller värmekraft som energikälla. I vårt land dominerar vattenkraften men i utlandet överväger värmekraften. Huvudparten av världens elkraft produceras sålunda av stenkolseldade ångkraftverk. Elkraftproduktion grundad på atomkraft förekommer ännu så länge endast i experimentell omfattning men kommer att få större betydelse även i Sverige.

I syfte att bättre tillvarata tillgängliga vattenkraftresurser och minska behovet av ångkrafttillsats, vilken ställer sig dyrare än vattenkraften, förekommer samkörning av kraftstationer. Sådan samkörning innebär att flera kraftstationer samtidigt matar in kraft på ett hopkopplat överföringsnät och sålunda gemensamt svarar för den totalt erforderliga kraftproduktionen inom nätet.

Samkörning förekommer för närvarande av praktiskt taget samtliga kraftstationer i landet. Utbyte av kraft förekommer i stor utsträckning enligt planer, som kontinuerligt uppgörs gemensamt av driftledningarna vid de olika kraftföretagen. De större kraftproducerande företagen får därvid frågå den produktionsplan, som närmast skulle ha motsvarat deras egna behov, och i stället avpassa produktionen efter landets behov.

Fördelning av kraft sker i första hand genom landslinjenät och bygdenät. Dessutom finns ett stamlinjenät för överföringen från de stora kraftverken i Norrland till konsumtionsområdena i mellersta och södra Sverige. Slutligen finns nät av lägre ordning, som matas från bygdenäten.

Karakteristiskt för stamlinjenätet är dess höga driftspänning, 200 och 380 kV (kilovolt). De första stamlinjerna, som byggdes för 130 kV, har till stor del omlagts för drift med 200 kV, medan återstående närmast erhållit landslinjekaraktär. Utvecklingen har inneburit att även 200 kV börjat bli för knapp spänning för överföringsbehoven på stamlinjerna. För landslinje- och bygdenäten varierar spänningen med hänsyn till behovet. För ortsnäten används i regel en spänning av 3, 6, 10 eller 20 kV. För den rena detaljdistributionen används numera vid flertalet nyanläggningar en huvudspänning av 380 V. Flertalet överföringar på såväl högre som lägre nivå sker med trefasväxelström, 50 p/s (perioder per sekund). För järnvägarnas elektriska drift används dock enfasväxelström, $16\frac{2}{3}$ p/s, med en spänning av 16 kV.

Kraftkällornas tillvaratagande

Frågan om tillvaratagande av landets vattenkraft har utretts av bl. a. 1947 års kommitté för åtgärder mot spekulation i vattenkraft. Kommittén har i sitt betänkande (SOU 1947:81) uppskattat den totalt utbyggnadsvärda vattenkrafttillgången till motsvarande 50 000 milj. kWh/år (kilowattimmar per år). Vid 1950-talets mitt beräknades i runt tal 30 000 milj. kWh/år återstå outbyggda. All kraft, som med hänsyn till utbyggnadskostnaderna av kommittén betecknades som högvärdig, beräknades vara utbyggd omkring år 1980, medan den lågvärdiga kraften, vilken var förknädd med höga utbyggnadskostnader, beräknades vara utbyggd omkring år 2000.

I anslutning härtill har *elkraftutredningen av år 1943* i sitt betänkande (SOU 1954:12) konstaterat, att redan den vid årsskiftet 1952—1953 utbyggda vattenkraften motsvarade en normalproduktion av 20 300 milj. kWh/år. Den årliga ökningen av produktionskapaciteten har under en följd av år överstigit 6 %. Med en fortsatt utbyggnad i denna takt skulle den utbyggnadsvärda vattenkrafttillgången vara utbyggd redan före år 1970. I fortsättningen antyder emellertid elkraftutredningen, att utbyggnadstakten kan komma att avtaga efter hand som de värdefullare kraftresurserna tagits i anspråk samt understryker vanskligheten av att göra några bestämda förutsägelser av ifrågavarande slag.

På grund av de tekniska framstegen inom området motsvarar den totala vattenkraft i landet, som nu kan betecknas som utbyggnadsvärd, en betydligt större produktion än tidigare. Enligt av vattenfallsstyrelsen verkställda utredningar kan sålunda den totalt utbyggnadsvärda vattenkraften nu uppskattas motsvara en produktion av 80 000 milj. kWh/år. Härav motsvarar den nuvarande utbyggnaden en produktion av 25 000 milj. kWh/år, medan återstoden, som sålunda ännu återstår outbyggd men beräknas vara utbyggd i mitten av 1970-talet, representerar en produktion av 55 000 milj. kWh/år.

Uppdelningen på högvärdig respektive lågvärdig kraft enligt av 1947 års kommitté för åtgärder mot spekulation i vattenkraft angivna grunder torde i stort sett nu sakna betydelse. Däremot betecknas nu såsom högvärdig sådan kraft, som kan levereras kontinuerligt, medan lågvärdig kraftleverans påverkas av flera faktorer såsom vattentillgången m. m. Med hänsyn härtill har den lågvärdiga kraften ett annat användningsområde än den högvärdiga. Såväl högvärdig som lågvärdig kraft ingår i de nyssnämnda produktionssiffrorna.

Utbyggnadens struktur

Elkraftproduktionen i Sverige är för närvarande under förutsättning av normal vattenföring till ungefär 95 % baserad på vattenkraft. Den statliga

andelen av landets elkraftproduktion uppgår till något mindre än hälften, medan återstoden hänför sig till kommunala och enskilda företag.

Enligt de undersökningar, som elkraftutredningen företog fanns i Sverige vid årsskiftet 1950—1951 999 vattenkraftstationer, vilkas storlek översteg 74 kW (motsvarande 100 hkr) nominell turbineffekt. Deras sammanlagda effekt uppgick till 3,15 milj. kW. Efter äganderätten kunde vattenkraftstationerna uppdelas enligt följande tablå:

Ägare	Antal företag	Antal stationer	Total effekt	
			kW	%
Staten.....	4	41	1 132 400	36
Kommuner.....	46	81	303 500	10
Kraftaktiebolag.....	119	214	830 600	26
Industrier.....	286	533	862 300	27
Föreningar.....	53	58	11 500	0,5
Enskilda personer.....	66	72	12 100	0,5
Summa	574	999	3 152 400	100

En efter äganderätten gjord fördelning av kraftstationernas effekt för tiden efter årsskiftet 1950—1951 finns icke att tillgå. Svenska vattenkraftföreningen, som lämnat materiel till ovanstående tablå, har emellertid för årsskiftet 1955—1956 uppgivit, dels den totala nominella hydroelektriska turbineffekten för landets vattenkraftstationer till 4,75 milj. kW, dels denna effekts procentuella fördelning på de olika ägaregrupperna enligt nedanstående. De angivna procentalen, med undantag för det första — staten 42 % — får anses vara i hög grad approximativa.

Ägare	Fördelning av den totala nominella hydroelektriska turbineffekten (ungefärliga procenttal)
Staten.....	42
Kommuner.....	10
Kraftaktiebolag (till stor del ägda av kommuner).....	24
Industrier.....	23
Föreningar och enskilda personer.....	1
Summa	100

I diagram 1 a och 1 b åskådliggöres grafiskt hur vatten- och värmekraftstationerna enligt elkraftutredningens undersökningar fördelar sig på storleksgrupper efter nominell turbineffekt respektive generatoreffekt vid slutet av år 1950.¹

¹ Bearbetat underlag till dylikt diagram för senare tidpunkt finns icke att tillgå och kräver relativt lång tid att få fram enligt vad som meddelats av Svenska vattenkraftföreningen respektive kommerskollegium (elstatistiken). Här nedan lämnas emellertid uppgift om den vid årsskiftet 1954—1955 i hela landet installerade värmeeffekten, fördelad på olika slag av värmekraft:

Kondenskraft.....	984 700 kVA (därav statens vattenfallsverk 260 000 kVA)
Mottryckskraft.....	410 500 »
Övrig värmekraft.....	54 500 »

Summa 1 449 700 kVA

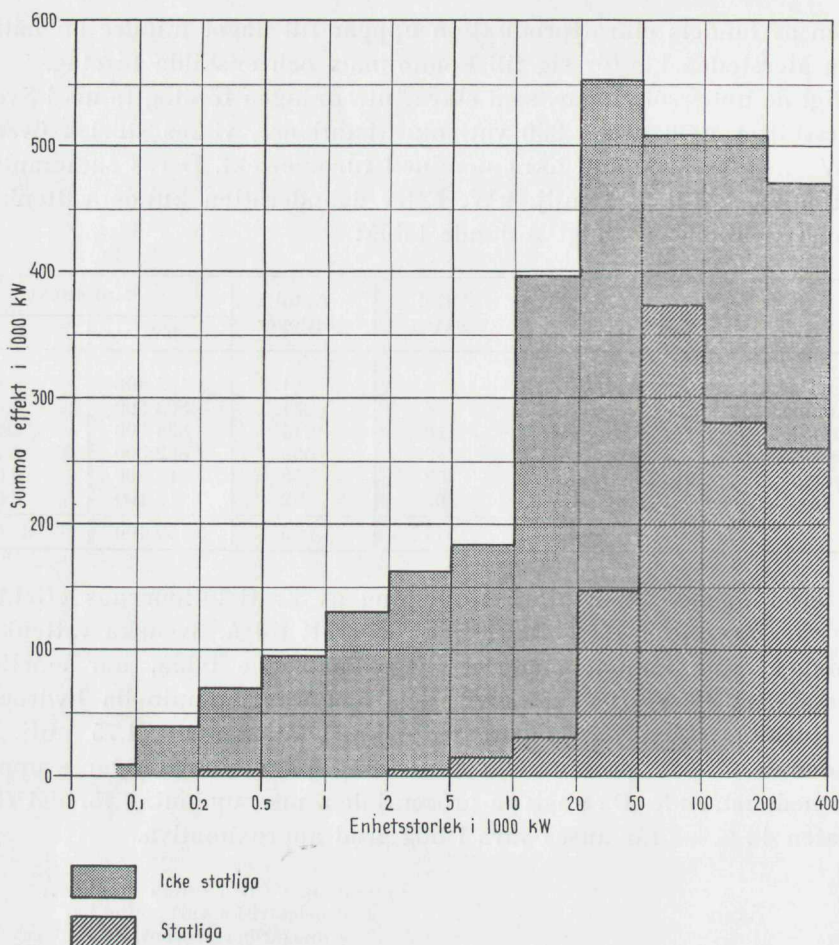

Diagram 1 a. Vattenkraftstationernas fördelning på storleksgrupper efter nominell turbineffekt vid slutet av år 1950.

Kraftföretag

Statens vattenfallsverk är det största av de kraftproducerande företagen. Kraften alstras vid vattenkraftstationer, belägna i olika älvar från Lule älv i norr till Göta älv i söder, samt i en ångkraftstation i Västerås. Därutöver sker kraftutbyte med företag, vari vattenfallsverket är delägare, samt med andra samkörande kraftföretag. Verket svarar för kraftförsörjningen såväl i mellersta Sverige i områdena kring Vänern, Vättern, Mälaren och Hjälmaren som i stora delar av Norrland norr om Indalsälven. Vid årsskiftet 1955—1956 var den installerade effekten i egna kraftstationer 2 235 000 kW, varav huvudparten eller 2 015 000 kW i vattenkraftstationer. År 1955 producerades vid egna vattenkraftstationer 9 300 milj. kWh och samma år uppgick den totalt omsatta energimängden till 11 540 milj. kWh. Av detta energibelopp härrörde 400 milj. kWh från kraft-

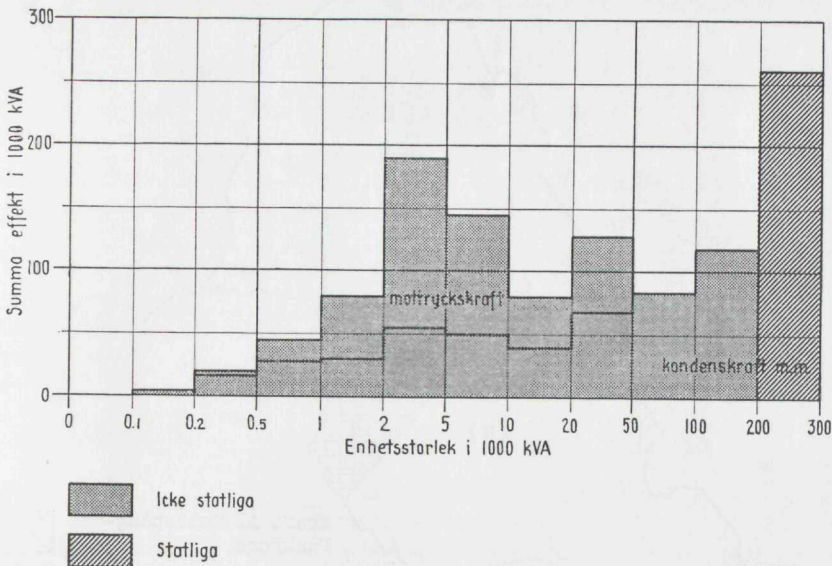

Diagram 1 b. Värme-kraftstationernas fördelning på storleksgrupper efter nominell generatoreffekt vid slutet av år 1950.

stationer, vari vattenfallsverket endast är delägare eller vilkas produktion disponeras av vattenfallsverket.

De ungefärliga gränserna för vattenfallsverkets liksom för de största av de övriga kraftföretagens distributionsområden framgår av diagram 2.

Av de rent *kommunala kraftföretagen* ombesörjer en del såväl produktion som distribution av elkraft, under det att andra enbart distribuerar från annat håll inköpt kraft. Många intager en mellanställning genom att de kompletterar egna kraftresurser med inköpt kraft.

Bland de kommunala företag, som själva producerar sin energi, är Stockholms elektricitetsverk det största. Elverket förfogade vid årsskiftet 1955—1956 över 250 000 kW i egna vattenkraftstationer i Indalsälven och Dalälven, är delägare i bl. a. Krångede aktiebolag och har dessutom en ångkraftstation på ca 100 000 kW. Under år 1955 omsatte elverket 1 547 milj. kWh för så gott som enbart huvudstadens behov. Till de stora kommunala kraftproducenterna hör även Skellefteå stads kraftverk, som har kraftstationer om sammanlagt 88 000 kW i Skellefte älv och en betydande kraftavsättning även utanför stadens område. Exempel på andra städer med betydande egen kraftproduktion är Borås, Linköping, Norrköping och Umeå. Göteborg har tillgodosett sitt kraftbehov genom abonnemang hos statens vattenfallsverk. Malmö och några andra städer i södra Sverige har ordnat sin krafttillförsel genom delägarskap i Sydsvenska kraft AB. I ett fåtal städer handhas kraftförsörjningen direkt av staten eller större enskilda kraftföretag.

Bland *övriga kraftföretag*, vilka ägs antingen helt av enskilda eller av

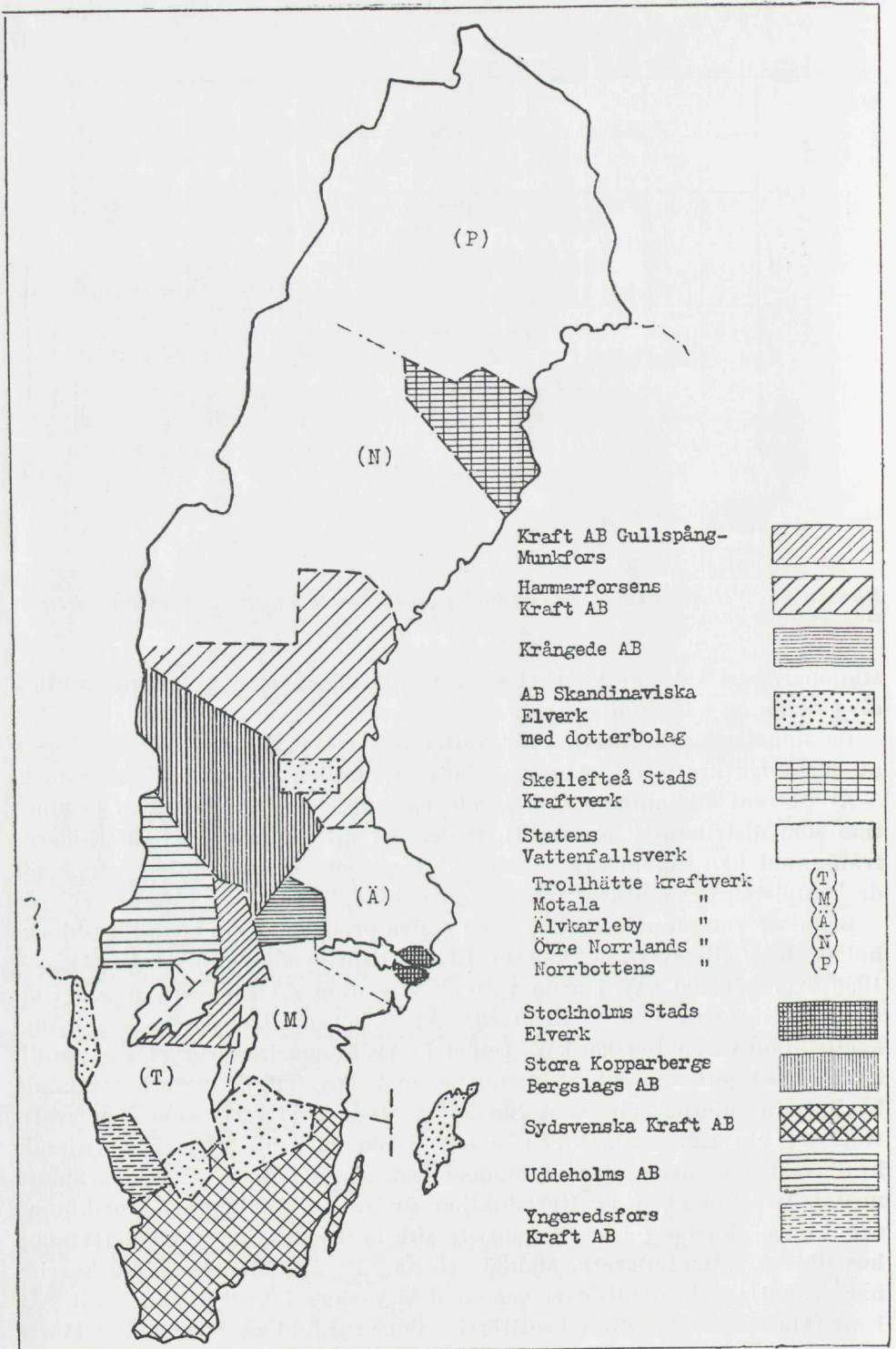

Diagram 2. De största kraftföretagens distributionsområden. (Detaljdistributionen handhaves inom områdena i varierande omfattning av återförsäljande detaljdistributionsföretag).

enskilda och kommuner i förening, är att nämna Sydsvenska kraft AB, Yngeredsfors kraft AB, Kraft AB Gullspång-Munkfors, Krångede AB och Hammarforsens kraft AB, vilka är rena kraftföretag, samt Stora Kopparbergs bergslags AB och Uddeholms AB, vilka driver kraftverksrörelsen som komplement till den huvudsakliga, industriella verksamheten. Härutöver må även nämnas Bergslagens gemensamma kraftförvaltning AB, som är delägare i och distributör av kraft från Krångede AB, samt AB Skandinaviska elverk, som genom olika dotterföretag bedriver kraftproduktion med kraftdistribution i olika delar av landet, bl. a. i Bohuslän, i Vänersborgs stad, i Småland och på Gotland.

Sydsvenska kraft AB förfogade vid årsskiftet 1955—1956 över vattenkraftstationer om sammanlagt 135 000 kW, varav huvuddelen i Lagan, och har dessutom genom delägarskap i Hjalta AB och Krångede AB samt långtidsabonnemang på kraft från ett par statliga kraftstationer försäkrat sig om ett avsevärt krafttillskott från Norrland. Härjämte disponeras bl. a. ett äldre och ett nyare ångkraftverk i Malmö (det senare under fortsatt utbyggnad) med en sammanlagd effekt av f. n. 200 000 kW. Bolaget distribuerar kraft inom större delen av södra Sverige med en nordgräns ungefär i linjen Halmstad—Västervik. I stor utsträckning levereras kraften till kommunala elverk och till distributionsföreningar, men bolaget har även en omfattande egen detaljdistribution. Totala energiomsättningen under år 1955 var 2 847 milj. kWh.

Yngeredsfors kraft AB har sin verksamhet förlagd till ett område utmed västkusten söder om Göteborg. Bolaget disponerade vid årsskiftet 1954—1955 över vattenkraftstationer, företrädesvis i Ätran, på sammanlagt 22 000 kW och ett ångkraftverk på 15 000 kW. Energiomsättningen under år 1955 var ca 200 milj. kWh.

Kraft AB Gullspång-Munkfors svarar för huvuddelen av kraftdistributionen inom ett område norr om Vättern och öster om Vänern, innefattande bl. a. Örebro stad. Kraften erhålles företrädesvis från vattenkraftstationer i Gullspångsälven, Svartälven och Ljusnan om sammanlagt 92 000 kW. Energiomsättningen under år 1955 var 557 milj. kWh.

Krångede AB ägs dels av några stora industriföretag, nämligen Korsnäs AB, Sandvikens jernverks AB, Fagersta bruks AB och AB Svenska kul-lagerfabriken för Hofors bruk, och dels av kraftföretagen Stockholms elektricitetsverk, Sydsvenska kraft AB och Bergslagens gemensamma kraftförvaltning AB. Krångedebolaget förser huvudsakligen sina delägare med råkraft. Det ägde vid årsskiftet 1955—1956 kraftstationer huvudsakligen i Indalsälven och Faxälven på sammanlagt 415 000 kW samt ett ledningsnät för överföring till de delägande företagen. Under utbyggnad är ytterligare en station i Faxälven om 150 000 kW. Bolaget hade år 1955 en energiomsättning av 2 951 milj. kWh och svarade för 12 % av landets totala elkraftproduktion.

Hammarforsens kraft AB tillgodoser kraftbehovet för en stor del av cellulosaindustrierna i mellersta och södra Norrlands kustland samt för städerna Sundsvall och Härnösand. Kraften erhålles huvudsakligen från en kraftstation i Indalsälven på 77 000 kW. Under 1955 omsatte bolaget 1 237 milj. kWh.

Stora Kopparbergs bergslags AB är det dominerande företaget inom Dalarna. Bolaget har flera stora kraftstationer i Dalälven och disponerade vid årsskiftet 1955—1956 över 170 000 kW i hydroelektrisk effekt samt 15 000 kW i direktdrivande vattenkraft. Några anläggningar av större betydelse för värmekraftproduktion finns ej. Omsättningen av elektrisk energi under 1955 var 1 051 milj. kWh. Kraften användes till större delen för egna järnverk, trämasse- och pappersfabriker samt för elektrokemisk industri.

Uddeholms AB svarar för kraftförsörjningen inom större delen av Värmland. Bolaget hade vid årsskiftet 1954—1955 vattenkraftstationer om sammanlagt 173 000 kW, de flesta i Klarälven. Dessutom disponeras 17 500 kW ångkraftmaskineri, huvudsakligen för mottrycksdrift. Den omsatta energin, som under 1954 var 890 milj. kWh — varav 17 milj. producerades av ångkraft genom mottrycksdrift — användes till större delen för bolagets järnverk, trämassefabriker och elektrokemisk industri.

Vattenfallsstyrelsens arbetsområde

Enligt instruktionen åligger det vattenfallsstyrelsen att

- a) såsom styrelse för statens vattenfallsverk förvalta därtill hörande egendom och affärsrörelse samt utföra därtill hörande anläggningar;
- b) föreslå samt efter Kungl. Maj:ts därtill lämnade bemyndigande vidtaga åtgärder, som främjar tillgodogörandet av vattenkraften inom landet;
- c) föreslå och i mån av befogenhet vidtaga åtgärder som åstadkommer en rationell tillförsel av elektrisk kraft till sådana delar av landet, där statens ingripande i detta avseende prövas lämpligt; samt
- d) bevaka statens rätt och bästa, då staten ingått såsom delägare i företag, avseende tillgodogörande av vattenfall eller användning av kraft från staten tillhörigt kraftverk, samt i andra företag, i vilka styrelsen för statens räkning kan bli intresserad.

Den egendom som tillhör statens vattenfallsverk utgöres i första hand av vattenfall, kraftverk och kanaler. Verkets huvuduppgift är att utbygga statens vattenfall samt bygga erforderliga värmekraftverk och distributionsanläggningar, driva och sköta de utbyggda anläggningarna ävensom distribuera och försälja kraft från desamma. Vidare är verket ålagt drift och skötsel av Trollhätte och Säffle kanaler. Slutligen ingår skötsel och exploatering av vissa statliga fastigheter.

Sedan gammalt är verksamheten uppdelad på tre rörelsegrenar: kraftverksrörelsen, Trollhätte kanalverk och fastighetsförvaltningen, vilka hålls åtskilda i ekonomiskt och organisatoriskt avseende. Tidigare var de ekonomiska skiljelinjerna ännu skarpare än nu. Sålunda fanns tre separata fonder, och om exempelvis kanälrörelsen uppvisade underskott, täcktes detta icke med överskott från kraftverksrörelsen utan med särskilt anslag på driftbudgeten. Numera anses endast en fond föreligga — statens vattenfallsverks fond — och ett eventuellt underskott för någon rörelsegren utjämnas inom verket, innan tillgängliga överskottsmedel inlevereras till statsverket.

Kraftverken

Vattenfallsstyrelsens instruktionsmässiga uppgift beträffande kraftverken är att ombesörja förvaltningen samt besluta om leverans därifrån av elektrisk energi. Styrelsen skall vidare besluta om och utföra de anläggningar som erfordras härför samt dessutom ombesörja anläggningen av de nya kraftverk, som blivit beslutade i vederbörlig ordning.

Den kraft, som statens vattenfallsverk distribuerar, härrör dels från egna vattenkraftstationer, dels från vissa främmande kraftstationer, som kontinuerligt matar in kraft till visst belopp på vattenfallsverkets nät. Vid toppbelastningar och vid otillräcklig vattentillgång produceras dessutom ångkraft vid verkets eget ångkraftverk i Västerås samt inmatas kraft från större samkörande verk.

Verkets produktion av elektrisk energi befinner sig i ökning. Till belysning härav redovisas i följande tabell uppgifter rörande egen produktion och inmatning åren 1952—1956. I bilaga 4 (tabell 6) redovisas de olika vattenkraftstationerna, deras storlek och produktion under åren 1955 och 1956.

Produktion och inmatning	1952		1953		1954		1955		1956	
	Mk Wh	%	Mk Wh	%	Mk Wh	%	Mk Wh	%	Mk Wh	%
<i>Egen produktion</i>										
Egna vattenkraftstationer....	7 995	89,0	8 458	88,6	9 204	87,4	9 301	80,6	9 751	76,9
Vissa främmande vattenkraftstationer.....	491	5,5	496	5,2	347	3,3	397	3,5	850	6,7
Korrektion för spill.....	58	0,6	85	0,9	113	1,1	91	0,8	174	1,4
Ångkraft.....	141	1,6	172	1,8	221	2,1	673	5,8	752	5,9
Summa	8 685	96,7	9 211	96,5	9 885	93,9	10462	90,7	11527	90,9
<i>Inmatad kraft</i> (från större samkörande verk)										
Vattenkraft.....	273	3,0	304	3,2	599	5,7	406	3,5	—	—
Ångkraft.....	24	0,3	25	0,3	46	0,4	669	5,8	—	—
Summa	297	3,3	329	3,5	645	6,1	1 075	9,3	1 153	8,0
Totalt	8 982	100,0	9 540	100,0	10530	100,0	11537	100,0	12680	100,0
Ökning från föregående år	1 029	12,9	508	5,3	990	10,4	1 007	9,6	1 143	9,9

Kraftverksrörelsen bedrivs i viss utsträckning genom dotterbolag. Av dessa är Motala ströms kraft AB helstatligt, medan AB Umeforsen, AB Kattstrupeforsen och Bergeforsens kraft AB är halvstatliga. För närmare uppgifter rörande dotterbolagen hänvisas till utredningens första delbetänkande, Statsägda aktiebolag i Sverige (SOU 1956: 6).

I följande tablå belyses kraftverksrörelsens ekonomiska resultat under åren 1952—1956 (milj. kr.).¹

	1952	1953	1954	1955	1956
Inkomster.....	236	254	290	336	384
Utgifter.....	154	154	160	250	279
Driftsöverskott.....	82	100	131	86	105
I medeltal disponerat kapital.....	1 248	1 513	1 766	2 022	2 302
Avkastning på det i medeltal disponerade kapitalet.....	6,57 %	6,61 %	7,40 %	4,25 %	4,57 %
Total investering under året.....	286	321	303	322	324

En fullständig vinst- och förlusträkning för kraftverksrörelsen under år 1956 återfinns i bilaga 4 (tabell 2).

Trollhätte kanalverk

Med avseende på kanalerna skall vattenfallsstyrelsen enligt instruktionen i första hand övervaka rörelsen, ombesörja förvaltningen samt utföra av rörelsens utveckling betingade anläggnings- och ombyggnadsarbeten, som blivit i vederbörlig ordning beslutade. Vidare skall styrelsen i mån av behov ombesörja bogsering, isbrytning och lotsning å kanalerna samt fastställa taxor å avgifter för den bogsering å desamma, som styrelsen ombesörjer. Styrelsen skall dessutom till Kungl. Maj:t avgiva förslag till reglemente för trafiken samt till taxor å avgifter för begagnande av och lotsning å kanalerna ävensom, då anledning därtill förekommer, förslag till ändringar i nämnda reglementen och taxor. Slutligen äger vattenfallsstyrelsen bestämma de grunder, enligt vilka kredit å kanalavgift må medgivas, och i förekommande fall besluta om restitution av dylik avgift samt i särskilda fall medgiva sådan nedsättning i fastställda kanalavgifter, som kan anses främja kanalverkets eget ekonomiska intresse eller i övrigt anses skälig.

Trollhätte kanalverk ombesörjer för närvarande förvaltningen och driften av Trollhätte och Säffle kanaler. Säffle kanal tillkom den 1 april 1952, sedan likvidationen av Seffle kanalbolag avslutats den 31 mars 1952. Driftsledningen under likvidationstiden handhades dock av Trollhätte kanalverk. Tidigare ingick bland kanalerna som nämnts även Södertälje kanal. År 1945 överflyttades emellertid, efter vattenfallsstyrelsens framställning

¹ Redovisningen är såväl här som i det följande i enlighet med vattenfallsstyrelsens årsberättelse utförd per kalenderår. Siffrorna kan härigenom komma att något avvika från budgetårsredovisningen i Riksräkenskapsverkets Årsbok.

härom, förvaltningen av Södertälje kanal till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som ansågs bättre lämpad än vattenfallsstyrelsen för förvaltningen av en ren trafikkanal. Förvaltningen av övriga kanaler har dock styrelsen behållit, främst beroende på deras lokala samband med kraftverksrörelsen.

Verksamhetens omfattning kan mätas bl. a. med sammanlagda antalet nettoregister-ton, som årligen passerar kanalerna, samt den årligen transporterade godsmängden. Ur vattenfallsstyrelsens årsberättelser erhålles följande siffror för antalet nettoregister-ton (enligt före 1955 gällande skeppsmätningssystem) under redovisningsåren 1951—1955 (1 000 ton):

Kanal	1951	1952	1953	1954	1955
Trollhätte kanal.....	1 990	1 964	2 161	2 157	2 510
Säffle kanal.....	112	95	128	120	121

För godsmängden redovisas för åren 1952—1956 följande siffror (1 000 ton):

Kanal	1952	1953	1954	1955	1956
Trollhätte kanal.....	2 060	2 171	2 191	2 396	2 562
Säffle kanal.....	157	179	159	154	172

Avgifterna för trafiken på Trollhätte kanal är till sina grundbelopp för närvarande reglerade enligt en av Kungl. Maj:t den 6 augusti 1948 fastställd taxa. Vidare har kommerskollegium¹ med viss inskränkning i tillämpningen medgivit en höjning av i grundtaxan upptagna avgifter med 60 %. För avgifterna för trafiken på Säffle kanal finns en av Kungl. Maj:t den 22 juli 1916 fastställd taxa med senare ändringar. Även i detta fall har medgivits en viss höjning av avgifterna. För båda kanalerna förekommer dessutom speciella nedsättningar och rabatter. Avgifterna för lotsning å Trollhätte kanal utgår enligt av Kungl. Maj:t fastställt reglemente. Taxa för bogsering med kanalverkets bogserbåt fastställs av vattenfallsstyrelsen.

Totala inkomst- och utgiftsbelopp samt överskott åren 1952—1956 för *Trollhätte kanal* framgår av följande tabeller (1 000 kr):

	1952	1953	1954	1955	1956
Inkomster.....	3 026	3 593	3 628	3 864	4 215
Utgifter.....	3 070	3 153	3 103	3 497	3 763
Överskott (+), underskott (—).....	— 44	+ 440	+ 525	+ 367	+ 452

Motsvarande för *Säffle kanal*:

	1952	1953	1954	1955	1956
	(1/4—31/12)				
Inkomster.....	91,6	135,5	125,1	123,1	139
Utgifter.....	90,6	146,2	144,0	148,8	160
Överskott (+), underskott (—).....	+ 1,0	— 10,6	— 18,9	— 25,7	— 21,3

¹ Kollegii uppgifter i detta avseende numera överflyttade till sjöfartsstyrelsen.

För Säffle kanal gäller att verksamheten fram till den 31 mars 1952 bedrevs såsom aktiebolag i likvidation. Redovisningen är därför avbruten vid denna tidpunkt.

En fullständig vinst- och förlusträkning för Trollhätte kanalverks hela verksamhet under år 1956 återfinns i bilaga 4 (tabell 3).

Fastighetsförvaltningen

Beträffande fastighetsförvaltningen tillkommer det vattenfallsstyrelsen att i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter försälja tomter och annan mark. Vidare skall styrelsen genom upplåtelse av tomträtt eller genom utarrendering eller på annat lämpligt sätt bereda avkastning av de fastigheter, som icke försäljes och som ej omedelbart skall tagas i anspråk för något särskilt statligt behov. Slutligen äger styrelsen besluta om och utföra de anläggningar, som erfordras för ordnande och tillgodogörande av verket tillhörande bostads- och industriområden.

Att fastighetsförvaltningen utgör en särskild rörelsegren, beror enligt vattenfallsstyrelsen på, att verket fått hand om förvaltningen dels av vissa statliga vattenfall, som ligger utanför verkets intresseområden och därför utarrenderats för utbyggnad av främmande företag, dels av vissa kronan tillhöriga markområden, särskilt i anslutning till kraftstationerna vid Göta älv, som icke erfordras för kraftverks- och kanalrörelserna. I fastighetsförvaltningen ingår även driften av en hamn inom ett av verket förvaltad industriområde vid Trollhättan. För ett spårssystem inom samma område ombesörjes trafiken för närvarande av statens järnvägar enligt avtal.

Fastighetsförvaltningen omfattar i huvudsak markförsäljningar samt drift av Stallbacka industrihamn i Trollhättan. Markförsäljningarna under de sista fem åren fördelar sig enligt vattenfallsstyrelsens förvaltningsberättelser på följande sätt (1 000 kr.):

År	1952	1953	1954	1955	1956
Köpeskillingarnas sammanlagda belopp .	653	1 549	628	105	143

Markförsäljningarna utgör fastighetsförvaltningens största inkomstpost. Den största posten inom driftkostnaderna utgöres av kostnader för drift och underhåll av särskilda förvaltningsobjekt. Fastighetsförvaltningens driftöverskott för ifrågavarande år framgår av följande (1 000 kr.):

År	1952	1953	1954	1955	1956
Driftöverskott.....	572	1 228	460	270	296

En fullständig vinst- och förlusträkning för fastighetsförvaltningens sista verksamhetsår återfinns i bilaga 4 (tabell 4).

Byggnadsverksamheten m. m.

Såsom tidigare utsagts skall vattenfallsstyrelsen även ombesörja anläggningen av de nya kraftverk som beslutats i vederbörlig ordning.

Vattenfallsstyrelsen skall enligt instruktionen uppgöra förslag för tillgodogörande av verket tillhöriga vattenfall samt hos Kungl. Maj:t efter verkställda utredningar göra framställningar angående vattenfallens disposition och eventuella utbyggnad. I de senare skall dessutom ingå förslag angående eventuellt förvärv från enskilda av vattenfall eller del i sådant eller av för ett vattenfalls utbyggnad erforderlig mark. Styrelsen skall vidare uppgöra planer samt göra framställning till Kungl. Maj:t angående sjö- och flodregleringar eller andra åtgärder för att främja tillgodogörandet av vattenkraften inom landet. Slutligen skall styrelsen, om Kungl. Maj:t så beslutat, upplåta verket tillhörigt vattenfall för nyttjande av annan.

Inom ramen för verkets byggnadsverksamhet förekommer fortgående och omfattande vattenkraftutbyggnader och vattenregleringsarbeten. I samband härmed kan även nämnas pågående och planerade ångkraftutbyggnader, stamlinjeutbyggnader, stationsmontagearbeten samt kraftverksarbeten.

Byggnadsverksamhetens omfattning är betingad av kända och förväntade nya kraftbehov inom verkets försörjningsområde. I följande tabell redovisas för tiden 1952—1956 i byggnadsverksamheten investerade belopp (milj. kr.).

Byggnadsobjekt	1952	1953	1954	1955	1956
Vattenkraftutbyggnader	107,9	116,7	137,0	174,5	146,7
Vattenregleringsarbeten	16,4	16,1	11,5	13,1	17,3
Ångkraftutbyggnader	8,4	3,4	1,7	8,5	33,6
Distributionsanläggningar	136,1	143,4	149,5	122,9	116,2
Totalsumma för byggnadsverksamheten.	268,8	279,6	299,7	319,0	313,8

Planering och speciell verksamhet

Planering

Vid sidan av den i det föregående nämnda verksamheten förekommer förplanering rörande utformningen av kraftproduktionen och överföringsystemen. Vidare bedrivs omfattande undersökningar, utredningar och projekteringsarbeten för framtida utbyggnader och regleringar samt konstruktionsarbeten för kraftstationer och regleringsanläggningar i takt med utbyggnaderna. Bostadsplaner uppgörs för permanenta bostadsområden. I de för utförande av kraftledning erfordriga förarbetena ingår bl. a. anskaffning av stakningstillstånd, tecknande av servitutskontrakt, arkivforskning på länens lantmäterikontor ävensom förberedande arbeten för servituts- och nyttjanderättsinteckningar samt expropriationer. Även naturskyddande åtgärder vid ledningsbyggen i skogspartier m. m. beaktas. Av betydande omfattning är även de vattenmål, vilka förekommer i samband med vattenkraftutbyggnader och vattenregleringar.

Forskning m. m.

Vattenfallsstyrelsen bidrager både finansiellt och aktivt till *vandringsfiskutredningens*¹ verksamhet. Fiskeribiologen hos styrelsen är utredningens sekreterare och utför även undersökningar i verkets egen regi. Verksamheten har hittills gällt bl. a. kläckning, uppfödning och märkning av laxungar, utrönande av laxungars och andra strömfiskars förmåga att passera turbiner etc.

Vid byggnadstekniska laboratoriet i Hammarby utförs undersökningar i huvudsakligen *geotekniska och betongtekniska frågor*.

Modellförsök utförs för pågående kraftstationsanläggningar och regleringsdammar. En omfattande *elektroteknisk forskning* särskilt inom överföringstekniken förekommer även. Utöver den rationaliseringsverksamhet som bedrivs av olika avdelningar i anslutning till det normala arbetet förekommer även speciella *rationaliseringsundersökningar*, som utförs av en särskild rationaliseringsavdelning.

Samarbete med andra företag och organisationer

Sedan en lång följd av år deltar verket tillsammans med övriga större kraftproducenter inom landet i samarbetet inom den i fredstid frivilliga organisationen *Centrala Driftledningen (CDL)*. Chef för CDL är vattenfallsverkets chef. Personalen vid CDL:s verkställande organ utgörs av tjänstemän från vattenfallsstyrelsens driftbyrå, som utövar sin CDL-funktion vid sidan av sina ordinarie arbetsuppgifter.

CDL är i första hand avsett att vara en beredskapsorganisation, som ansvarar för att kraftförsörjningen på bästa sätt uppehålls under krig eller därav föranlett krisläge för försörjningen. Verksamheten fyller emellertid ett stort behov även under fredstid.

Under andra världskriget hade CDL möjlighet till tvångsmässiga ingripanden på grundval av särskilda bemyndiganden. I oktober 1954 ingav riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap efter samarbete med CDL dels en promemoria angående organisationen av hushållningen med elektrisk kraft i krig, dels ett utkast till författning i ämnet. I beslut den 22 april 1955 har Kungl. Maj:t godkänt, att det fortsatta planlägningsarbetet beträffande hushållningen med elektrisk kraft i krig bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med de förutsättningar och riktlinjer, som anges i promemorian och författningsutkastet; dock skall frågan om utövningen av elblockschefs befogenheter i en viss situation under krig ytterligare övervägas under det fortsatta planlägningsarbetet. Enligt riksnämndens

¹ Vandringsfiskutredningen har till uppgift att utreda, vilka åtgärder som kan vidtagas för att förebygga eller minska skador på vandringsfiskbestånden till följd av strömfallsutbyggnader och vattenregleringar för kraftändamål. Utredningens ledamöter utgöres av representanter för statliga och enskilda kraftintressen, fiskeristyrelsen samt yrkesfiskarna i Östersjön. Verksamheten finansieras av kraftproducenterna, därvid vattenfallsstyrelsens andel utgör 50 %.

förslag förutsättes nuvarande CDL komma att i krig ombildas på så sätt, att det centrala driftsledningsorganet och de regionala elblockscheferna får karaktär av myndigheter. CDL söker även i fredstid att överblicka läget rörande kraftresurserna inom landet på grundval av en *riksdriftplan*, som CDL gör upp varje vecka för att kunna övervaka att kraftproduktionen och kraftutbytet sker på bästa sätt. I den mån ingripanden erfordras från CDL:s sida, förutsättes att därav föranlett kraftutbyte ordnas som en affärsmässigt riktig transaktion mellan vederbörande företag.

Vattenfallsstyrelsen är vidare medlem i ett flertal *regleringsföreningar*. Dessas uppgift är att till gemensamt gagn för verket och andra kraftföretag reglera vattenframrinningen i sjöar och vattendrag. Deltagandet är i princip frivilligt, ehuru förhållandena ofta varit sådana, att tvångsanslutning i praktiken kunnat åvägabringas. Styrelsen företrädes i dessa organisationer i regel av verkschefen.

Styrelsen är dessutom direkt eller genom hos styrelsen anställda tjänstemän medlem i ett flertal *nationella och internationella sammanslutningar* av intresse för verkets arbetsområde. För dessa redogörs i bilaga 4 (tabell 13).

Kundtjänst och information

Vattenfallsverket utövar gentemot sina kraftköpande kunder en kundtjänst av teknisk, ekonomisk och administrativ art. Detta gäller inte minst distributionsföreningarna på landsbygden.

En allmän informationsverksamhet bedrivs därjämte speciellt vid två avdelningar inom styrelsen. Den första av dessa hör till kommersiella byrån och svarar för kundtjänsten — denna avdelning bedriver varje år en omfattande upplysningsverksamhet om elkraftens användning i hemarbetet. En utställningsbuss turnerar varje sommar inom några av distributionsområdena och demonstreras vid bl. a. lantbruksmöten. Bussen är utrustad med ett urval elektriska hemapparater, vars demonstration sker genom en konsulent, som lånats från FERA (Föreningen för elektricitets rationella användning) för detta uppdrag. I bussen kan vidare film visas. Vissa trycksaker delas ut vid demonstrationerna.

Den andra avdelningen för Public relations-verksamheten är presstjänsten, en avdelning inom kanslibyrån. Den har hand om verkets presskontakter. Förutom detta uppdrag svarar presstjänsten för kontakterna med radio och film. Presstjänsten redigerar personaltidningen *Vi i Vattenfall*, som utkommer med sex 16-sidiga nummer om året. Vad beträffar trycksaker är presstjänsten i vissa fall engagerad med redigering, lay out, bild- och teckningsanskaffning etc.

Av vattenfallsstyrelsen under sistförflutna år utgivna publikationer har förtecknats i bilaga 4 (tabell 14).

Åtgärder inom personalområdet

Förhandlingsparter

Styrelsen är arbetsgivarpart i sex riksgiltiga *kollektivavtal*. Avtalslutande parter på arbetstagersidan är Svenska byggnadsarbetareförbundet, Svenska elektrikerförbundet och Civilförvaltningens personalförbund. Avtalsförhandlingarna sker i samverkan med statens avtalsnämnd. I avtalsfrågor håller verket även direkt kontakt med motsvarande arbetsgivarparter inom det enskilda näringslivet såsom Elektriska arbetsgivareföreningen och Svenska väg- och vattenbyggnadsarbetareförbundet.

Förhandlingar rörande *tjänstemännens anställningsförhållanden* inom ramen för statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) förekommer även i stor utsträckning. Sju tjänstemannaorganisationer har förhandlingsrätt gentemot vattenfallsstyrelsen, nämligen Statens vattenfallsverks tjänstemannaförbund, Vattenfallsverkens personalförbund, Sveriges arbetsledareförbund, Sveriges juristförbund, Sveriges agronom- och lantbrukslärareförbund, Sveriges civilingenjörsförbund samt Sveriges samhällsvetareförbund.

Personalens antal, löne- och pensionsvillkor

Vid vattenfallsverket fanns vid slutet av år 1956 12 686 anställda. Dessa fördelar sig på styrelsen och lokalförvaltningarna på följande sätt:

Styrelsen.....	2 424
Kraftverken.....	4 416
Trollhätte kanalverk.....	166
Vattenbyggnadsavdelningar.....	4 835
Stamlinjebyggnaderna.....	472
Stationsmontageavdelningen.....	321
Huvudförrådet i Västerås.....	191
	Summa 12 825

Med hänsyn till anställningsformen fördelar sig ifrågasvarande antal på följande sätt:

A. Ordinarie tjänstemän.....	726
B. Icke-ordinarie tjänstemän:	
1) extra ordinarie tjänstemän.....	2 993
2) extra ordinarie byggn.tjänstemän.....	990
3) aspiranter.....	223
4) byggnadsaspiranter.....	56
5) extra tjänstemän.....	489
6) extra byggnadstjänstemän.....	90
C. Arvodister.....	127
	Summa tjänstemän 5 694
D. Kontorsvakter.....	77
E. Arbetare.....	6 734
F. Städskor.....	320
	Totalsumma 12 825

Endast en relativt obetydlig del av tjänstemännen är ordinarie, medan återstoden utgörs av icke-ordinarie tjänstemän samt ett mindre antal arvodister. Tjänstemännens avlönings- och andra förmåner bestäms liksom för statsförvaltningen i övrigt av statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Byggnadstjänstemännen är anställda jämlikt 52 § Saar och är alltså arvodesanställda. De har emellertid enligt av vattenfallsstyrelsen antagna bestämmelser erhållit sociala förmåner motsvarande Saar samt enligt beslut av Kungl. Maj:t den 17 oktober 1947 pensionsrätt enligt de vanliga statliga bestämmelserna.

Arbetarna avlönas enligt kollektivavtal. De är tillförsäkrade tjänstepension och familjepension enligt de statliga pensionsreglementena för arbetare.

I bilaga 4 (tabell 7—11) redovisas utbetalade avlöningsförmåner till tjänstemän och arbetare under år 1956, kostnader för allmänna förmåner till arbetare samt för tjänstemännens sjuk-, semester- och andra ledighetsdagar under samma år. Slutligen redovisas en sammanställning över pensioner och livräntor.

Företagsnämndsverksamheten

Formerna för information och samråd mellan verkets ledning och de anställda är reglerade genom »Bestämmelser angående företagsnämnder vid Statens Vattenfallsverk», vilka utfärdats den 18 december 1947 efter överenskommelse mellan vattenfallsstyrelsen å ena sidan samt Statens vattenfallsverks tjänstemannaförbund, Sveriges arbetsledareförbund, Vattenfallsverkens personalförbund, Svenska byggnadsarbetareförbundet och Svenska elektrikerförbundet å andra sidan. Nämda överenskommelse har tillkommit inom ramen för det huvudavtal om företagsnämnder, som tidigare träffats mellan styrelserna för postverket, televerket, statens järnvägar, väg- och vattenbyggnadsverket och vattenfallsverket samt Statstjänstarkartellen, Statstjänstemännens riksförbund och Tjänstemännens centralorganisation.

Enligt ovannämnda bestämmelser skall företagsnämnd bestå av ledamöter, utsedda dels av verket och dels av personalorganisation. Antalet verksrepresentanter får icke överstiga antalet personalrepresentanter och sistnämnda antal får utgöra högst sju. I Stockholm skall finnas en för hela verket gemensam central företagsnämnd. Av de ordinarie personalrepresentanterna inom denna nämnd utses två av Statens vattenfallsverks tjänstemannaförbund, en av Vattenfallsverkens personalförbund, två av Svenska byggnadsarbetareförbundet samt två av Svenska elektrikerförbundet. Enligt bestämmelserna skall vidare finnas lokala företagsnämnder. En sådan finns vid vattenfallsstyrelsen, och i övrigt finns 19 lokala företagsnämnder vid verkets lokalförvaltningar, byggnadsföretag resp. avdelningar, nämligen Trollhätte kraftverk, Motala kraftverk jämte Motala Ströms kraft AB, Älvkarleby kraftverk, Västerås kraftverk jämte Huvudförrådet, Mellersta Norrlands

kraftverk, Övre Norrlands kraftverk, Norrbottens kraftverk, Trollhätte kanalverk, Ångermanälvsarbetena, Forsmoarbetena, Bergeforsbygget, Näveredebygget (jämte Stugu- och Midskogsbyggena), Stornorrforsarbetena, Övre Umeälvsarbetena, Luleälvsarbetena, Ångermanälvens regleringsarbeten, Stationsmontageavdelningen, Stamlinjebyggnaderna samt Impregneringsanläggningen i Åsbro.

Personalrepresentanterna inom nämnderna utses av vederbörande organisationer (lokala eller centrala).

Bestämmelserna om företagsnämnder vid verket innehåller följande allmänna definition av företagsnämndernas uppgifter: »Företagsnämnd, som är ett organ för information och samråd, har . . .

att upprätthålla fortlöpande samverkan mellan verket och personalen för åstadkommande av bästa möjliga driftresultat och betjäning av allmänheten,

att bereda personalen insikt i verksamhetens ekonomiska och tekniska betingelser samt rörelsens resultat,

att verka för säkerhet, sundhet och trivsel i arbetet,

att främja verkets yrkesutbildning av personalen samt att i övrigt verka för goda drift- och arbetsförhållanden vid verket.»

Verksamheten inom företagsnämnderna har i första hand omfattat information från verksledningens sida i form av återkommande redogörelser för driftsekonomiska och tekniska betingelser. Som exempel härpå kan nämnas redogörelser för den aktuella kraftsituationen, verkets utbyggnadsplaner, det svenska 380 kV-systemet, verkets anslagsfrågor, det ekonomiska resultatet m. m.

I frågor rörande arbetarskydd tar nämnderna aktiv del. Rapporter lämnas kontinuerligt från säkerhetstjänstemän och skyddskommittéer om vidtagna åtgärder inom arbetarskyddet samt olycksfallsstatistiken vid arbetsplatserna. En stor grupp av ärenden, som behandlas av nämnderna, är slutligen de frågor som rör trivseln på arbetsplatsen.

Nämnderna har därjämte att bedöma sådana förslag till förändrade driftsmetoder eller andra anordningar eller åtgärder till gagn för verket, som av anställd hänskjutes till nämnden. Under kalenderåret 1956 inkom till nämnderna ca 120 förslag till dylika förbättringar. Av de förslag, som vid årets utgång slutbehandlats av nämnderna, hade 58 blivit föremål för belöning.

Personalens utbildning

Liksom vid åtskilliga andra statliga och enskilda företag har personalutbildningen vid statens vattenfallsverk ägnats allt större uppmärksamhet. Detta sker genom att hos verket anställda får deltaga i kurser och annan utbildning anordnade av dels utanför verket stående organ samt dels verkets egen utbildningsanstalt.

Verkets egen kursverksamhet kan i stort sett karakteriseras genom benäm-

ningen kompletterande yrkesutbildning. Under år 1956 anordnades 86 sådana kurser. Åtskilliga av kurserna anordnades på de lokala byggnadsplatserna. En förteckning över kurser anordnade under år 1956 redovisas i bilaga 4 (tabell 12).

Även kurserna utom verket är omfattande. Kurserna anordnas av organisationer och företag. Vattenfallsstyrelsen lämnar ekonomiska bidrag till denna verksamhet. År 1956 var kursernas antal 104 och antalet deltagare från verket 424.

Arbetarskydd och sociala åtgärder

Arbetarskyddsverksamheten vid statens vattenfallsverk arbetar efter två linjer. Dels söker man genom propaganda sprida kunskap till verksamhetens nyckelmän, i första hand arbetsledande personal. Dels söker den centrala säkerhetstjänsten medverka till att byråer och avdelningar inom styrelsen tar största möjliga hänsyn till skyddsfrågorna inom sina respektive verksamhetsområden.

De elektriska olycksfallen tillhör den kategori, som medfört de flesta allvarliga följderna. Centrala säkerhetstjänsten utför därför ingående undersökningar rörande inträffade olycksfall. En sänkning av olycksfallsfrekvensen fortgår successivt. Under år 1955 var olycksfallsfrekvensen sålunda 56 % lägre än medeltalet för närmast föregående femårsperiod.

Den *sociala verksamhet*, som i första hand bedrivs vid byggnadsplatserna, omfattar särskilt bostads- och andra lokalfrågor. Vidare finns kuratorer stationerade vid flera byggnadsplatser. Dessas arbetsuppgifter omfattar bl. a. personlig rådgivning, bibliotek, lekskolor, föreningsverksamhet av skilda slag samt underhållning. På flera håll har samlingslokaler uppförts i verkets regi.

Vad ovan sagts gäller främst byggnadspersonalen. För verkets personal i allmänhet gäller enligt instruktionen, att styrelsen äger vidtaga sådana åtgärder, som avser att bibehålla personalen vid bästa möjliga tjänsteduglighet eller, utan att beröra personalens avlöningsvillkor, i övrigt anses vara till gagn för personalen i dess tjänsteförhållande till statens vattenfallsverk, ävensom att föranstalta om åtgärder för att bibringa personalen kunskaper i fackligt, hygieniskt eller ekonomiskt avseende.

Medel för denna verksamhet anslås varje år på verkets driftkostnadsstat, som fastställs av Kungl. Maj:t. För budgetåret 1956/57 har följande belopp anslagits, nämligen

- 1) högst 13 000 kr. för att på framställning och efter prövning i varje särskilt fall av styrelsen utbetalas till tjänstemän hos verket, som under minst 10 dagar i följd vistats vid semesteranläggning,
- 2) högst 30 000 kr. såsom bidrag till bland verkets personal verksamma idrottsföreningar,
- 3) högst 40 000 kr. för utbildning av verkets driftvärn,

- 4) högst 50 000 kr. för lån om högst 2 000 kr. till fast anställd personal, som har att fullgöra kontantinsats vid anskaffande av bostadslägenhet genom bostadsrättsförening.

Ekonomiskt resultat

I följande tabell redovisas bruttokapital, överskott och avkastning på bruttokapitalet för verkets totala rörelse under de senaste tio åren. För närmare uppgifter rörande de olika verksamhetsgrenarna hänvisas till den historisk-statistiska tablån i kap. I.

År	Kapital (milj. kr)	Överskott (milj. kr)	Avkastning (%)
1947.....	642,0	29,9	+ 4,7
1948.....	745,4	20,6	+ 2,8
1949.....	858,1	44,7	+ 5,2
1950.....	979,9	57,2	+ 5,8
1951.....	1 095,7	70,2	+ 6,4
1952.....	1 272,7	82,4	+ 6,5
1953.....	1 538,0	101,7	+ 6,6
1954.....	1 791,4	131,7	+ 7,4
1955.....	2 045,9	86,5	+ 4,2
1956.....	2 559,1	106,0	+ 4,6

Enligt de statliga affärsverkens finansieringssystem ingår icke ränta på det av statsmakterna anvisade kapitalet bland driftkostnaderna. I stället beräknas den »förräntningsprocent», som överskottet motsvarar, i förhållande till det disponerade kapitalet, och bedömningen av det ekonomiska resultatet baseras därpå. Med hänsyn till att kraftavgiftsbetalningen är baserad på kalenderår, är det endast verkets bokslut per kalenderår som ger korrekta upplysningar om resultatet. De bokslut, per budgetår, som numera uppgörs med hänsyn till statsbokslutet, har därför icke full överensstämmelse mellan bokförda intäkter och under budgetåret verkliga levererad kraft.

För *kraftverksrörelsen* steg förräntningen under senaste världskriget och ytterligare under åren närmast därefter. Anledningen var i stort sett att det icke var möjligt att utvidga anläggningarna, särskilt de för överföring och distribution av kraft, i takt med belastningstillväxten, utan en omfattande överbelastning förekom. Under åren 1947 och 1948 sjönk förräntningen till ett minimivärde, 2,8 % år 1948. I någon mån berodde detta på en år 1947 genomförd taxesänkning. Den huvudsakliga orsaken var dock den svåra vattenbristen under åren 1947 och 1948, vilken nödvändiggjorde dels ransonering med åtföljande inkomstminskning, dels stor bränsleförbrukning för alstring av tillskottskraft (ångkraft) och ett kostsamt inköp av kraft från alla förefintliga reserver i landet. Sedermera har förräntningen för kraftverksrörelsen stigit till 6,5 % eller däröver under åren 1951—1954. Därvid är dock att märka, att vattentillgången under dessa år varit över-

väggande gynnsam och i genomsnitt överstigit normalvärdet. Ett lägre värde har med hänsyn härtill erhållits för år 1955 (4,25 %) och 1956 (4,57 %).

Kanalverkets ekonomi var dålig under andra världskriget på grund av bortfallet av den utländska trafiken. Även senare har förräntningen legat omkring noll. Underskottet för år 1950 föranleddes av raset vid Surte. De relativt gynnsamma värdena för åren 1953 och 1954 beror på en förskjutning av transportererna mot högvärdigare varor.

Fastighetsförvaltningen har under den gångna 12-årsperioden haft en omfattande tomtmarkförsäljning vid Trollhättan. Att märka är emellertid, att de överskott, som framkommit, närmast får betraktas som kompensation för tidigare ränteförluster. Någon anledning att ställa dessa överskott i relation till det disponerade kapitalet finns knappast.

Med hänsyn till att kraftverksrörelsen dominerar verksamheten ekonomiskt, sammanfaller de ekonomiska resultaten för hela verket så gott som helt med utvecklingen för enbart kraftverksrörelsen.

Verkets *avskrivningar* av anläggningar sker numera medelst avsättning till värdeminskningsskonto. I princip skall avsättningen vara inriktad på att avskrivningen skall vara fullt genomförd för ett visst objekt, när det slopas. Avskrivningarna beräknas individuellt i stor utsträckning, varvid annuitetsmetoden tillämpas för kraftverksrörelsen och kanalerna, medan konstant avskrivning sker inom fastighetsförvaltningen. Normer för livslängder, som skall tillämpas för olika sorters anläggningar och anläggningsdelar, finns fastställda. I viss utsträckning har emellertid extra avskrivningar gjorts under senare år enligt medgivande av Kungl. Maj:t.

Inventarier avskrivs på tio eller fem år med lika belopp per år.¹

Inga *fonderingar* görs utöver avskrivningarna. Tidigare förekom avsättning till pensionsfonder, men detta bortföll vid kapitalbudgetens omläggning 1944. Dock kvarstår avsättning till ett kollektivt värdeminskningsskonto, som i princip skall motsvara den tidigare avsättningen till pensionsfonderna, ehuru exakta belopp numera icke kan räknas fram.

Verkets *elkraftförsäljning* sker till priser, som baseras på produktionskostnaderna jämte en önskvärd avkastningsprocent på det tillskjutna kapitalet. Marknadens organisation i fråga om elkraftförsäljning kan sägas vara kännetecknad av att producenten intar en stark ställning vid bestämmandet av priset. I diagram 3 åskådliggörs utvecklingen av råkraftpriserna respektive bränslepriserna sedan år 1935, därvid sistnämnda års priser för båda bränsleslagen utgör jämförelsegrund. Såsom framgår av diagrammet har den av vattenfallsstyrelsen och övriga kraftföretag förda prispolitiken inneburit, att priset för elkraft ökat relativt sett mindre än för övriga bränslen.

För *kanalerna* begränsas inkomsterna av de transporterade varornas »bärlighet», d. v. s. i realiteten konkurrensen med andra transportmedel.

¹ Tiden fem år gäller för motorfordon.

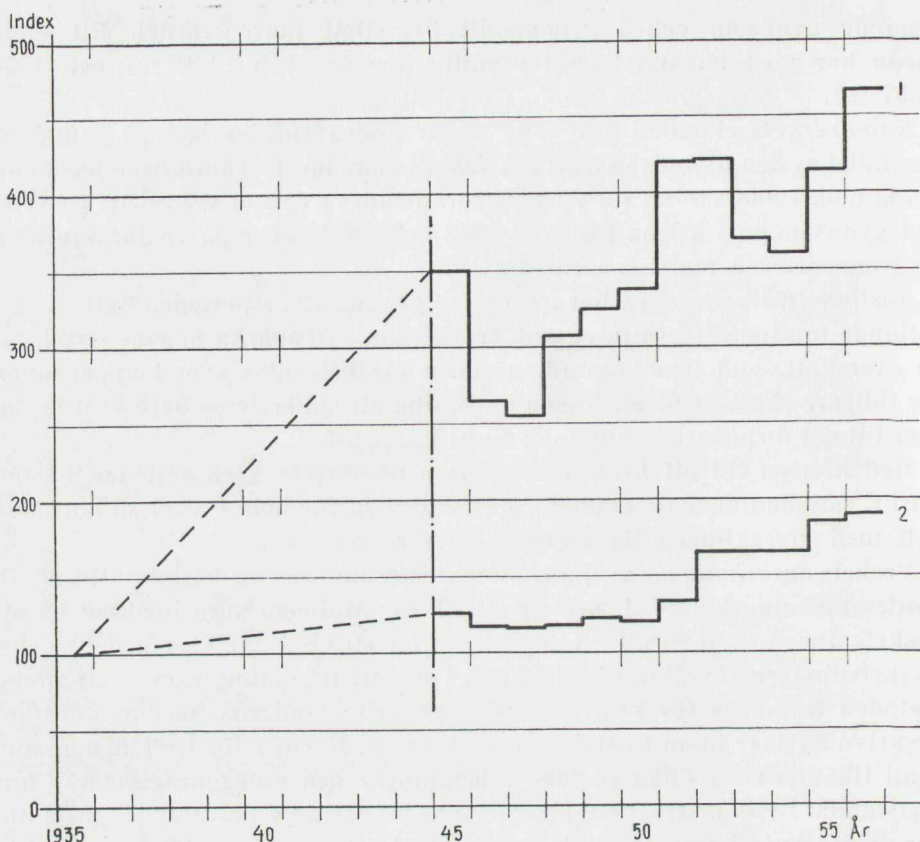

Diagram 3. Prisutvecklingen för bränsle och råkraft under åren 1945—1956. (1935 års priser = 100.)

1. Bränslepriser (kommerskollegii partiprisindex innefattande kolbränslen, brännolja, ved, motorsprit).
2. Råkraftpriser (enligt statens vattenfallsverks normaltaxor).

För verkets rörelse betalas *kommunal inkomstskatt*. I bilaga 5 redovisas en sammanställning över kommuner, som under år 1954 (det sista året före fastighetsskattens omläggning) erhöll mer än 1 000 kr. i inkomst- eller fastighetsskatt från verket.

Vinst- och förlusträkning för den totala verksamheten under år 1956 jämte *Balansräkning* per den 31 december 1956 återfinns i bilaga 4 (tabell 1 respektive 5).

KAPITEL III

Organisation och arbetssätt

Den nuvarande organisationens tillkomst

Såsom tidigare nämnts (kap. I) grundar sig huvuddragen av vattenfallsverkets nuvarande organisation på den instruktion, som fastställdes i samband med omorganisationen år 1939. Ifrågavarande omorganisation beslöts efter framställning av vattenfallsstyrelsen samt efter utredningar av särskilt tillkallade sakkunniga.

Enligt *vattenfallsstyrelsens* framställning (10 maj 1937) hänförde sig behovet av en omorganisation av styrelsen i första hand till kraftverksbyrån. Styrelsen framhöll i sin skrivelse, att denna byrå redan år 1920 var av helt annan storleksordning än de övriga byråerna och att under kraftverksbyrån sammanförts alla de organ, som inom styrelsen sysslade med produktion, distribution och försäljning av elektrisk kraft. Byråns chef, överdirektören, var tillika sedan år 1930 generaldirektörens ställföreträdare utom beträffande ordförandeskapet i styrelsen vid plenum. Med hänsyn till den utveckling som ägt rum sedan år 1920, rådde det emellertid enligt vattenfallsstyrelsen ingen tvekan om behovet av en uppdelning av kraftverksbyrån. Även beträffande vissa av de övriga byråerna fanns behov av en omorganisation.

Styrelsen framlade härefter ett konkret organisationsförslag, över vilket *utlåtanden* avgavs av kommunikationsverkens lönenämnd, 1936 års lönekommitté samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

De av Kungl. Maj:t tillkallade *sakkunniga*, som avgav ett betänkande i ärendet den 21 juli 1938 (stencilerat), anförde däri inledningsvis, att de icke ingått i prövning av den fundamentala organisationen av vattenfallsstyrelsen, vilken styrelsen i sin skrivelse förutsatt skola bestå. I likhet med vattenfallsstyrelsen ansåg de sakkunniga att en lämplig uppdelning av kraftverksbyrån framträdde såsom en huvudfråga. I huvudsak biträdde de sakkunniga i detta avseende vattenfallsstyrelsens förslag, ehuru det organisationsförslag, som de i övrigt framlade, i vissa avseenden avvek från det, som uppgjorts av vattenfallsstyrelsen.

Då frågan efter remiss av de sakkunnigas förslag till vattenfallsstyrelsen och kommunikationsverkens lönenämnd år 1939 förelades riksdagen förklarade föredragande *departementschefen*, att han väl var beredd att framlägga förslag om en ändrad byråorganisation inom vattenfallsstyrelsen men däremot — i likhet med vattenfallsstyrelsen och de sakkunniga — icke heller

han fann anledning ifrågasätta ändring beträffande vattenfallsstyrelsens nägsta ledning.

Frågans behandling i riksdagen föranledde icke några principiella eller andra ändringar rörande propositionens förslag. Riksdagen betonade dock i sin skrivelse, att för vederbörande utskott under hand angivits synnerligen påtagliga exempel på svårigheterna för vattenfallsstyrelsen att särskilt på chefsposterna få behålla sina tjänstemän, vilka genom den tekniska och praktiska förfarenhet de förvärvat i tjänsten inom verket, eftersöktes för motsvarande, bättre avlönade befattningar i kommunal och enskild tjänst. Detta förhållande ansåg riksdagen förtjäna allvarligt beaktande vid avvägningen av löneförmånerna, särskilt då de löner, som bjöds på de ledande posterna.

1939 års omorganisation i allmänna drag

Vattenfallsstyrelsens förslag innebar i sammanfattning, att hos vattenfallsstyrelsen — vars sammansättning som tidigare nämnts lämnades oförändrad — skulle finnas en överdirektör och souschef samt, såsom chefer för byråer och föredragande, två överingenjörer, en driftsdirektör och fyra byråchefer. Den tidigare kraftverksbyrån skulle uppdelas i fyra byråer, varav en elektroteknisk anläggningsbyrå, en driftbyrå, en ekonomibyrå och en förrådsbyrå. Den tidigare kanal- och fastighetsbyrån skulle utgå ur organisationen. De administrativa och kamerala byråernas namn skulle förändras till juridiska byrån respektive personalbyrån. Slutligen skulle liksom förut finnas en byggnadsteknisk byrå. Sammanlagt skulle alltså finnas sju byråer. Dessutom skulle kanaldirektören i Trollhättan vara föredragande för de ärenden beträffande Trollhätte kanalverk och fastigheterna vid Göta älv samt eventuellt även Södertälje kanalverk, som icke skulle tillhöra någon av förenämnda byråer.

Av särskilt intresse i sammanhanget är att den tidigare delvis tantiemavlönade överdirektörstjänsten skulle utbytas mot en fast avlönad befattning som överdirektör och souschef, vilken icke skulle knytas till någon av byråerna. Överdirektören och souschefen skulle vara ställföreträdare för generaldirektören även såsom ordförande i styrelsen vid plenum.

De sakkunniga anslöt sig i huvudsak till vattenfallsstyrelsens förslag. Det förordades en något ändrad benämning å byråerna ävensom att förrådsorganisationen ej skulle utformas som en byrå, och dess föreståndare till följd därav ej heller benämnas byråchef utan förrådschef. Förslaget att inrätta en befattning som överdirektör och souschef biträdades av de sakkunnigas majoritet, men icke av deras ordförande.

Frågan om att inrätta en befattning som överdirektör och souschef intog en central ställning i de sakkunnigas utredning. Majoriteten anförde som stöd för sin uppfattning, att överdirektören redan tidigare — ehuru då i egenkap av chef för kraftverksbyrån med byråchefs ställning — hade intagit en

särställning dels genom den stora omfattningen av de ärenden, som behandlats av kraftverksbyrån, dels genom det direkta befälet över kraftverken. Genom den överblick, som överdirektören därvid erhållit med avseende på kraftverksrörelsen i dess helhet, hade han i viss mån kommit att fungera som souschef beträffande denna verkets största förvaltningsgren. De sakkunniga tryckte i fortsättningen starkt på behovet av att inom styrelsen i bredd med generaldirektören ha tillgång till en framstående teknisk-ekonomisk kraft samt en ställföreträdare för verkschefen, som var i stånd att följa verksamheten på olika områden och även ägde den kannedom om verkets personal, som krävdes för att vid behov kunna taga ansvar som fungerande verkschef.

I *propositionen* fann föredragande departementschefen att det fanns fog för den av de sakkunnigas majoritet och vattenfallsstyrelsen hävdade uppfattningen om behovet av en befattning som överdirektör och souschef. Han förordade därför att densamma skulle inrättas. Även i övrigt tillstyrkte departementschefen de sakkunnigas förslag.

Den organisation, som *riksdagen* sålunda med bifall till propositionen beslöt, bestod i sina huvuddelar av sex byråer, nämligen en vattenbyggnadsteknisk byrå och en elektrobyggnadsbyrå, vardera med en överingenjör som chef, en driftbyrå med en driftsdirektör som chef samt en juridisk byrå, en kommersiell byrå och en kanslibyrå, envar med en byråchef som chef. Vidare skulle finnas ett förrådskontor med en förrådsdirektör som chef. I vissa ärenden skulle dessutom kanaldirektören i Trollhättan inträda som föredragande. Slutligen inrättades en befattning som överdirektör och souschef ovanför byråorganisationen.

Samtliga berörda befattningar uppfördes i vanlig ordning på lönestat. Tantiemsystemet för avlöning avfördes sålunda i detta sammanhang. Så skedde även för vissa lokala förvaltningschefer som tidigare delvis åtnjutit ersättning i denna form.

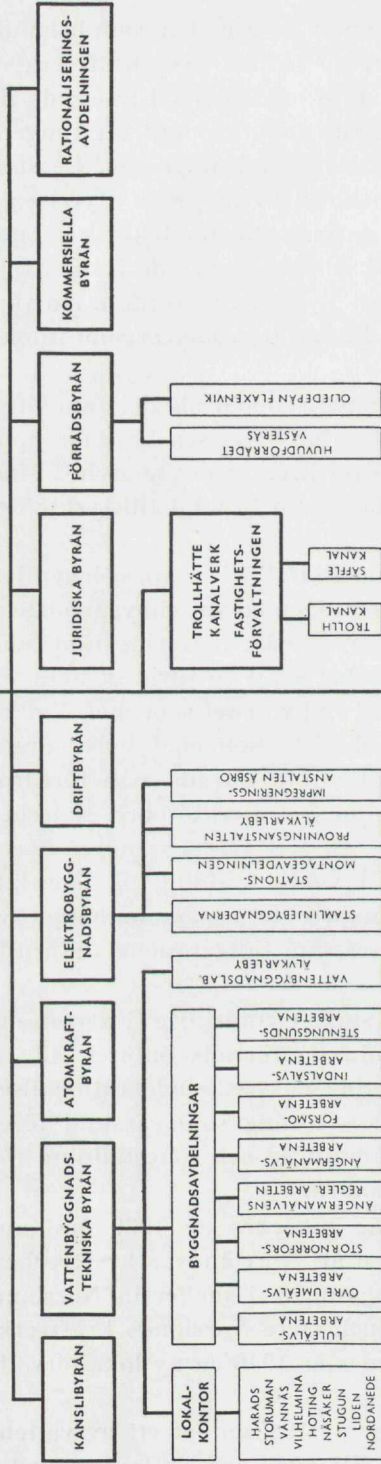
Efter 1939 års omorganisation har vissa smärre ändringar i styrelsens organisation vidtagits. År 1946 ändrades sålunda förrådskontoret till en förrådsbyrå, varjämte från kanslibyrån utbröts en fristående rationaliseringsavdelning. Vidare har kanaldirektörens ställning som särskild föredragande upphört. Slutligen har tjänstebenanämningar och löneställning för vissa av styrelsens högre befattningshavare ändrats.

Inom de lokala förvaltningarna, som icke berördes av 1939 års omorganisation, skedde år 1942 den förändringen att Norrländska kraftverken efter tillkomsten av nya statliga kraftanläggningar i mellersta Norrland uppdelades i Mellersta Norrlands kraftverk och Övre Norrlands kraftverk. Genom utbrytning från det sistnämnda bildades år 1946 en ny lokalförvaltning, Norrbottens kraftverk.

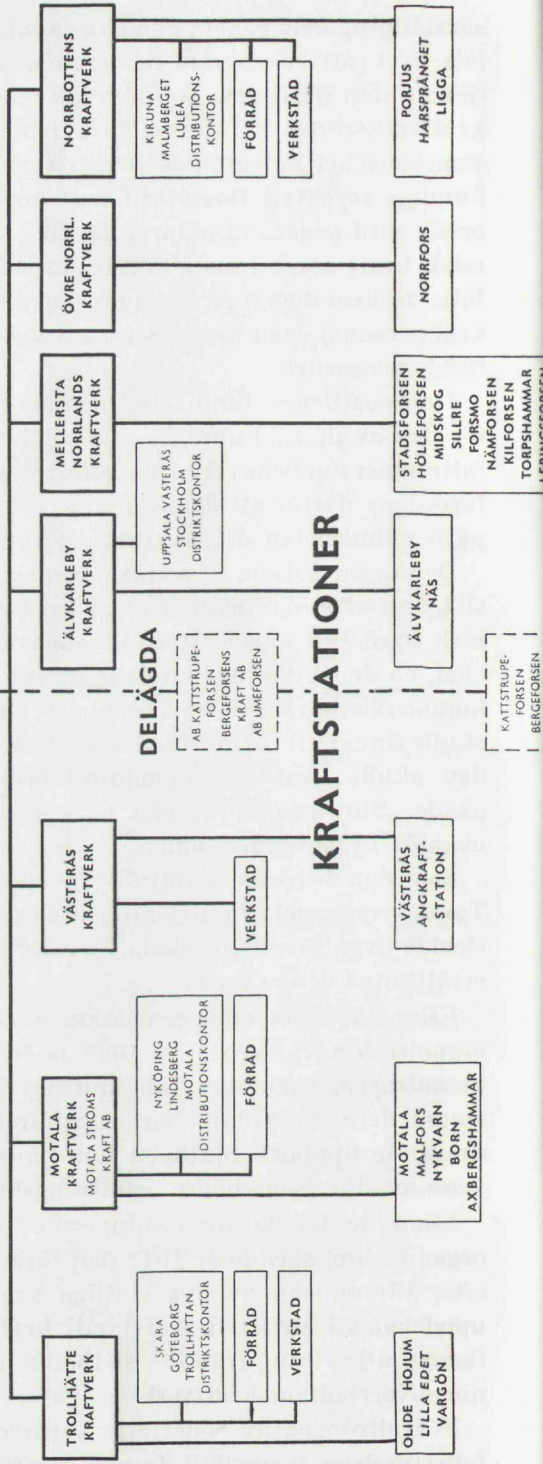
Förvaltningen av Södertälje kanalverk blev år 1945 enligt ett av vattenfallsstyrelsen framställt förslag överflyttad till väg- och vattenbyggnads-

KUNGL. VATTENFALLSSTYRELSEN
GENERALDIREKTÖR o. 4 STYRELSELEDAMÖTER
ÖVERDIREKTÖR

BYRÅER och AVDELNINGAR

KRAFTVERK

KRAFTSTATIONER

DELÄGDA

AB KATTSTRUPE-
FORSSEN
BERGEFORSNS
KRAFT AB
UMEFORSSEN
BERGEFORSN

AB KATTSTRUPE-
FORSSEN
BERGEFORSN

styrelsen. Denna fråga var aktuell redan i samband med 1939 års omorganisation men avgörandet uppsköts på grund av det andra världskriget. Sedermera har kanalverkets förvaltning överförs till sjöfartsstyrelsen.

Statens vattenfallsverk består sålunda av vattenfallsstyrelsen och ett antal styrelsen underställda lokala förvaltningar. Verkets nuvarande organisatoriska struktur framgår i huvudsak av diagram 4. Verkets nu gällande instruktion har avtryckts i bilaga 1.

Verksstyrelsen

Sammansättning, tillsättning och allmänna åligganden

Verkets styrelse består av generaldirektören, tillika ordförande, och fyra ledamöter. Ledamöterna representerar olika delar av landets ekonomiska liv. För närvarande är en ledamot lantbrukare och riksdagsman, en professor i nationalekonomi, en tidigare advokat och affärsjurist, numera verkställande direktör i ett företag inom pappersindustrin, och en verkställande direktör i ett företag inom metallindustrin. Överdirektören och souschefen är generaldirektörens ställföreträdare.

Denna organisation, som i princip bestått sedan vattenfallsstyrelsens inrättande, avviker från den inom statsförvaltningen förekommande generella typen för en verksstyrelse, som består av verkschefen jämte byråcheferna i verket. Den närmar sig i stället den form, som gäller för aktiebolaget.

Generaldirektören, ledamöterna och överdirektören förordnas av Kungl. Maj:t; generaldirektören och överdirektören för högst sex år i sänder, ledamöterna för högst tre år (43 § Instr.).

Generaldirektören är i främsta rummet ansvarig inför Kungl. Maj:t för förvaltningen av statens vattenfallsverk. Det åligger honom att leda den löpande förvaltningen samt att utöva chefskapet över verkets personal.

Överdirektören är generaldirektörens närmaste man. Han skall i den omfattning generaldirektören bestämmer biträda denne vid utövningen av hans ämbete. Efter särskilt uppdrag av generaldirektören skall överdirektören vidare i dennes ställe avgöra de ärenden, som härför överlämnas till honom. Såvitt ej annorlunda förordnas, inträder överdirektören automatiskt som ställföreträdare för generaldirektören, då denne åtnjuter tjänstledighet eller semester eller befinner sig på tjänsteresa utomlands eller eljest är förhindrad att utöva sitt ämbete eller någon av dess funktioner. Det bör framhållas att detta även gäller såsom ordförande i styrelsen vid plenum.

Styrelseledamöterna delar ansvaret för statens vattenfallsverks förvaltning med generaldirektören. De skall delta i överläggningar och beslut rörande sådana ärenden, som enligt instruktionen skall avgöras av generaldirektören och styrelseledamöterna samfällt samt även i övrigt söka främja vattenfallsstyrelsens verksamhet. Styrelseledamot, som så önskar, kan

emellertid närvara vid föredragning även av annat ärende än vad som ovan sagts. I sådant fall deltagar han dock icke i beslutet. Han har även rätt att på begäran erhålla upplysning om andra ärenden än sådana, som avgörs av styrelsen samfällt.

Kompetensområde

De ärenden som enligt instruktionen skall avgöras av generaldirektören och styrelsens övriga ledamöter samfällt benämnes pleniärenden.

Såsom pleniärenden behandlas frågor av mera principiell eller väsentlig betydelse, såsom yttranden till Kungl. Maj:t angående lag eller viktigare författning, förslag till instruktion och fastställelse av arbetsordningar för styrelsen och lokalförvaltningarna samt i övrigt viktigare frågor rörande verkets organisation. Även frågor rörande de allmänna grunderna för personalens avlönings- och pensionsförhållanden ävensom viktigare ärenden av företrädesvis praktisk ekonomisk innebörd hänförs till pleniärendena. Till exemplifiering av gruppen ärenden av praktisk ekonomisk innebörd kan meddelas att dit räknas

- allmänna grunder för upplåtelse av vattenfall och fastigheter;
- förvärv, försäljning eller upplåtelse av större eller eljest betydelsefulla vattenfall och fastigheter ävensom sådant vattenfalls eller sådan fastighets överflyttande från annan myndighets till vattenfallsstyrelsens förvaltning;
- nya större eller eljest betydelsefulla anläggningar eller företag;
- allmänna bestämmelser angående leverans av elektrisk kraft;
- större eller eljest betydelsefull leverans av elektrisk kraft;
- upphandlingar och entreprenader för belopp överstigande 400 000 kr.;
- trafikreglementen och taxor för de till statens vattenfallsverk hörande kanalerna;
- särskilda taxe- och samtrafikfrågor för kanalerna i den mån de är av principiell betydelse;
- anslag att äskas hos riksdagen;
- stater för statens vattenfallsverks driftkostnader; samt
- vissa restitutions- och avskrivningsärenden, som gäller belopp överstigande 25 000 kr.

Såsom pleniärenden behandlas vidare den årliga berättelsen rörande statens vattenfallsverks förvaltning ävensom ärenden angående tillsättande och entledigande samt angående placering vid viss lokalförvaltning eller byrå av kraftverksdirektör, driftschef, byrådirektör i lönegrad Ca 33 eller högre lönegrad, avdelningsdirektör eller distriktsingenjör. Vidare skall ärenden angående avsättning eller annan bestraffning av tjänstemän, som tillsatts eller förordnats av Kungl. Maj:t, behandlas som pleniärenden samt dessutom sådant ärende, som generaldirektören prövar skäligen hänskjuta till avgörande vid plenum eller vars hänskjutande till sådant avgörande för visst fall påfordras av samtliga övriga styrelseledamöter.

Slutligen skall — utan föregående föredragning — såsom pleniärenden

handläggas ärenden angående tillsättande och entledigande av överdirektör, teknisk direktör, överingenjör, driftsdirektör, förrådsdirektör, byråchef eller kanaldirektör samt angående placering vid viss byrå av teknisk direktör, överingenjör eller byråchef.

Övriga till styrelsens handläggning hörande ärenden avgörs av generaldirektören eller överdirektören med viss inskränkning rörande ärende, som avser avsättning eller annan bestraffning av tjänsteman, som ej tillsatts av Kungl. Maj:t. Vattenfallsstyrelsen fattar då (enl. 32 § Instr.) sitt beslut efter omröstning, varvid generaldirektören, överdirektören samt vissa chefer för byrå deltagar i beslutet. Disciplinvägen kan tjänstemän dömas till böter, suspension eller i svårare fall till avsättning (60 § Instr.). I stället för att disciplinärt bestraffas, kan vederbörande emellertid ställas till ansvar vid allmän underrätt.

Rörande beslutanderättens fördelning mellan generaldirektören och överdirektören bör framhållas, att generaldirektören i relativt stor omfattning överlåtit åt överdirektören att ensam avgöra vissa grupper av ärenden. Överdirektören är således beslutande i frågor från elektrobyggnadsbyrån, driftbyrån, rationaliseringsavdelningen, stamlinjebyggnaderna och kansli- byrån, i sistnämnda fall med undantag av kollektivavtalsfrågor och tillsättning av tjänster i lönegrader över 29. Vidare har beslutanderätten i ett flertal frågor delegerats eller decentraliserats till cheferna för byråerna, dessas avdelningsföreståndare samt lokalförvaltningscheferna. Härför redogörs närmare i det följande.

Det har enligt vattenfallsstyrelsen visat sig vara en stor fördel att överdirektören är frikopplad från byråchefssysslorna.

Arbetsformer

Styrelsen sammanträder i Stockholm. Då särskilda omständigheter därtill föranleder kan dock sammanträde äga rum på annan ort, som i så fall bestämmes vid föregående plenum eller av generaldirektören. Det åligger generaldirektören att i god tid dessförinnan kalla samtliga styrelseledamöter till plenum.

Styrelsen sammanträder ungefär en gång per månad. Sammanträdena brukar taga minst en halv dag i anspråk. Styrelsen brukar dessutom årligen företaga en resa till verkets olika anläggningar.

I styrelseärendenas handläggning deltagar överdirektören samt cheferna för styrelsens byråer, rationaliseringsavdelningen och försvarskontoret, vilka har att föredraga sina respektive ärenden inför styrelsen. Även annan tjänsteman kan förordnas att föredraga ärende i styrelsen. I sådant fall tillkommer denne vad sådant ärende beträffar samma befogenheter och skyldigheter, som gäller för ordinarie föredragande.

Den allmänna regeln är, att styrelsen är beslutsmässig då generaldirektören

och minst två styrelseledamöter deltagar i avgörandet. Besluten fattas genom enkel majoritet, med utslagsröst för generaldirektören vid lika röstetal eller då alla deltagande är av olika mening. Vid disciplinärenden skall dock vid lika röstetal den mening gälla, som innebär frikännande eller den lindrigaste påföljden. Vissa speciella stadganden finns för det fall att ett pleniärende måste avgöras, då såväl generaldirektören som överdirektören är frånvarande.

Brådskande pleniärenden kan avgöras efter utbyte av meddelanden härom mellan generaldirektören och minst två styrelseledamöter. Om så icke lämpligen kan ske får generaldirektören ensam besluta i ärendet. Ärenden, som avgörs på ovannämnda sätt, skall anmälas vid närmast därpå följande plenum.

I de ärenden, som avgörs av generaldirektören eller överdirektören, sker i regel föredragning på samma sätt som gäller för pleniärenden. Generaldirektören eller överdirektören kan kalla chef för byrå, chefen för rationaliseringsavdelningen eller chefen för försvarskontoret att jämte föredraganden delta i visst ärendes handläggning.

Beträffande såväl pleniärende som annat ärende har föredraganden eller annan i handläggningen deltagande rätt att till protokollet låta anteckna skiljaktig mening. Om så har förekommit i ärende, i vilket skrivelse eller utlåtande skall avlåtast till Kungl. Maj:t, skall detta anmälas i expeditionen med bifogande av protokollsutdrag.

Enligt instruktionen gäller vissa allmänna inskränkningar rörande ärendens avgörande i generaldirektörens frånvaro. Å andra sidan medger instruktionen visst förenklat förfarande vid beslut i brådskande fall. Härvid avses såväl pleniärenden som andra till styrelsens handläggning hörande ärenden.

Expedition av beslut m. m.

Protokoll över ärendes avgörande skall föras, då fråga är om bestraffning av personal, i upphandlingsärende då så påkallas enligt upphandlingskungörelsen, då skiljaktiga meningar förekommer samt då beslut skall expedieras genom protokollsutdrag eller styrelsen eljest finner anledning.

Expedition av beslut i pleniärende underskrivs av generaldirektören eller den fungerande ordföranden samt föredraganden. I fråga om övriga ärenden underskrivs expeditionen av den som avgjort ärendet jämte föredraganden.

Ersättningar

Generaldirektören åtnjuter lön och andra förmåner enligt statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Annan styrelseledamot har ett årligt arvode av 5 000 kronor.

Rådgivande organ i anslutning till verksstyrelsen

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1946 års riksdag, att byggandet av stamlinjer för minst 200 kV spänning i fortsättningen skulle vara förbehållet staten. Redan förut fanns emellertid dylika linjer ägda av privata och kommunala företag. Ett visst samarbete av teknisk och ekonomisk karaktär beträffande överföringssystemets utnyttjande hade också tidigare förekommit. Man inriktade sig nu på att få till stånd ett mera fast organiserat samarbete.

Detta skedde genom ett avtal mellan vattenfallsstyrelsen och de tre största icke statliga kraftföretagen — Stockholms elverk, Krångede AB och Sydsvenska kraft AB — om ett på självkostnadsbasis grundat gemensamt utnyttjande av befintliga och blivande stamlinjeanläggningar för 200 kV och högre spänning. Frågor av principiell natur eller av större räckvidd skulle därvid behandlas inom en nämnd, den s. k. stamlinjenämnden.

I stamlinjenämnden tillsätter Kungl. Maj:t ordförande och vice ordförande, varjämte vattenfallsstyrelsen utser tre och vart och ett av de nyssnämnda tre företagen en ledamot. Nämndens funktion är rådgivande, i det dess beslut utgör förord och rekommendationer till vattenfallsstyrelsen, som enligt stamlinjeavtalet är ensam beslutande i alla frågor. Vattenfallsstyrelsen inhämtar nämndens mening bl. a. i fråga om föreslagna nyanläggningar för kraftöverföring medelst 200 och 380 kV och om ifrågasatta medgivanden till de avtalsslutande parterna eller andra kraftföretag att utnyttja stamlinjenätet för kraftöverföring (transitering) samt om villkoren härför.

Administrationskostnaderna för nämnden delas lika mellan å ena sidan vattenfallsstyrelsen, å andra sidan de tre icke statliga kraftföretagen.

Byråorganisationen

Byråindelningen

Hos vattenfallsstyrelsen finns för närvarande åtta byråer, nämligen vattenbyggnadstekniska byrån, elektrobyggnadsbyrån, driftbyrån, förrådsbyrån, juridiska byrån, kanslibyrån, kommersiella byrån samt atomkraftbyrån. Dessutom finns en utom byråindelningen stående rationaliseringsavdelning och ett till driftbyrån anslutet försvarskontor.

Styrelsen äger i arbetsordningen meddela bestämmelser rörande ärendenas fördelning mellan de olika byråerna. I tveksamma fall eller då avsteg från arbetsordningen påkallas, avgör generaldirektören på vilken byrå ett visst ärende skall handläggas. För närvarande tillämpas i huvudsak följande ordning.

Vattenbyggnadstekniska byrån verkställer förberedande utredningar och upprättar förslag angående nya vattenkraftstationer och utvidgningar av äldre sådana samt sjö- och flodregleringar, handlägger ärenden angående

konstruktion och utförande av dithörande anläggningar, utom elektrisk utrustning och utomhusställverk, samt ärenden rörande ersättningar för skador, föranledda av vattenregleringar, och åtgärder till förebyggande av sådana skador. Chefen för byrån, som är teknisk direktör, utövar jämväl ledning och övervakning av lokala byggnadsförvaltningar m. fl. arbeten för ovannämnda anläggningar.

Elektrobyggnadsbyrån handlägger ärenden angående den elektriska utrustningen i kraftstationer och i kraftverkens understationer, angående husbyggnader för nämnda understationer samt bostads-, kontors-, förråds- och verkstadsbyggnader, angående husbyggnader och ångteknisk utrustning för ångkraftstationer, angående planering och konstruktion av kraftledningar och utomhusställverk, angående ersättningar för markskador i samband med kraftledningar samt angående upphandling av kraftledningsstolpar av trä.

Under chefen för elektrobyggnadsbyrån, som är teknisk direktör, sorterar två lokala byggnadsavdelningar, nämligen stationsmontageavdelningen och ångbyggnadsavdelningen samt stamlinjebyggnaderna.

Driftbyrån handlägger ärenden angående driften vid statens kraftverk och driftsamarbetet med större icke statliga kraftföretag samt verkställen utredningar rörande kraftbehov och krafttillgångar ävensom rörande behövligheten av och sättet för de sistnämndas ökning. Dessutom handlägger driftbyrån ärenden angående personalens utbildning, angående statens vattenfallsverks och vissa andra kraftföretags försvarsberedskap och förhållande till försvarsväsendet samt angående verkets brandförsvar. Chefen för byrån är driftsdirektör. — För handläggningen av försvarsärendena är till driftbyrån anslutet ett *försvarskontor*, som förestås av en militär chef, vilken även är föredragande i styrelsen.

Förrådsbyrån handlägger ärenden angående statens vattenfallsverks förrådsväsen och angående upphandling av förrådsmateriel för verkets drift, anläggnings- och underhållsarbeten, vissa inventarier och anläggningsdelar samt kontorsmateriel, ävensom ärenden angående verkets motorfordon. Under byråns chef, som har tjänstebenenämningen förrådsdirektör, lyder Huvudförrådet i Västerås.

Juridiska byrån har att föra styrelsens talan inför domstolar, exekutions-säten och skiljemän samt handlägga administrativa ärenden av juridisk eller lantmäteriteknisk natur och skatteärenden, varjämte byrån lämnar juridiskt biträde åt verkets övriga tjänsteställen.

Kanslibyrån handlägger ärenden angående statens vattenfallsverks administrativa organisation, flertalet personalärenden samt revisionsärenden.

Kommersiella byrån handlägger ärenden angående krafttaxor och kraftförsäljningar samt angående statens vattenfallsverks ekonomiska förhållanden, såsom beträffande investeringsanslag, driftkostnadsstater, räkenskaps- och kassaväsen, årsberättelser m. m.

Rationaliseringsavdelningen, som förestås av en avdelningsdirektör, utför

arbetsstudier, sammanställer och bearbetar statistik beträffande arbetarlöner, deltar i handläggningen av frågor angående arbetsmetoder, ackordspriser och kollektivavtal, handlägger ärenden angående efterkalkyler beträffande kostnaderna för vissa arbeten samt verkställer andra utredningar i rationaliseringsfrågor.

Atomkraftbyrån inrättades i december år 1955. Byrån handlägger frågor rörande projektering, konstruktion, materialsammanställning samt kapitalinvesteringsplaner för kraftstationer och värmecentraler, drivna från atomreaktorer. Byråns personal består av kontraktsanställda och extra ordinarie tjänstemän till ett antal av ca 40 (våren 1957).

Från vattenfallsstyrelsens sida framhålles, att eftersom verksamheten kontinuerligt ökar och uppgifterna blir alltmer differentierade pågår en ständig omorganisation inom verket. Dessutom måste organisationen lika mycket anpassas efter de personer man har till förfogande som efter den verksamhet som skall bedrivas. Därför sker ofta överflyttning av ärenden från en byrå till en annan.

Delegering av styrelsens beslutanderätt

Allmänt åligger det chef för byrå — varmed i detta sammanhang även förstås cheferna för rationaliseringsavdelningen och försvarskontoret — att i styrelsen föredraga eller själv avgöra de ärenden som ankommer på hans byrå, att övervaka göromålen inom vederbörande byrå och ansvara för att styrelsens beslut i de av honom handlagda ärendena blir skyndsamt expedierade samt att följa den allmänna utvecklingen inom sin förvaltningsgren och föreslå eller i mån av befogenhet vidtaga anordningar och åtgärder, som främjar verkets uppgifter. Härutöver har vissa av ifrågavarande befattningshavare speciella åligganden.

Chef för byrå — i den vidsträcktare betydelse, som angivits ovan — har enligt instruktionen befogenhet att själv eller genom underställd tjänsteman infordra förklaringar, upplysningar eller yttranden, som erfordras för ärendes beredning. Han har även rätt att själv eller genom underställd tjänsteman besvara till styrelsen inkomna förfrågningar rörande innehållet av något styrelsens beslut eller rörande någon av styrelsen fastställd tillämpning av gällande reglementen, instruktioner, taxor e. dyl. Vidare ingår i vederbörandes befogenhet att genom direkta order till underlydande befäl meddela sådana detaljbestämmelser som utgör omedelbar tillämpning av styrelsens beslut eller av gällande reglementen och instruktioner.

Härutöver kan styrelsen genom arbetsordningen eller särskilt beslut uppdraga åt chef för byrå eller annan tjänsteman att avgöra viss grupp av ärenden, vilka ankommer på styrelsens handläggning men icke är av beskaffenhet att i varje särskilt fall påkalla styrelsens egen prövning. Styrelsens beslut härom skall anmälas till Kungl. Maj:t. I samband med meddelande av beslut i ett ärende äger styrelsen vidare uppdraga åt föredragan-

den att lämna vederbörande lokalförvaltning sådana detaljföreskrifter, som är erforderliga för verkställighet av beslutet och som icke faller inom lokalförvaltningens befogenhet. Slutligen kan generaldirektören eller överdirektören, om *särskilt* ärende befinns vara av beskaffenhet att icke påfordra styrelsens prövning, uppdraga åt chefen för den byrå, som ärendet tillhör, eller annan föredragande att meddela beslut i ärendet.

Om beslutanderätten enligt ovan delegerats till chef för byrå eller annan tjänsteman och ett visst ärende berör flera byråers verksamhet skall beslutet ske i samråd med dessa byråer. Skulle därvid skiljaktig mening uppstå skall ärendet avgöras av generaldirektören eller överdirektören.

Av vattenfallsstyrelsens arbetsordning framgår, att möjligheterna att delegera beslutanderätten till chef för byrå eller annan tjänsteman och därmed åstadkomma en avlastning av generaldirektörens och överdirektörens arbetsbörda i hög grad tillvaratagits.

Lokalförvaltningarna

Under vattenfallsstyrelsen lyder åtta permanenta lokalförvaltningar, nämligen

Trollhätte kraftverk med huvudkontor i Trollhättan				
Motala	»	»	»	» Motala
Västerås	»	»	»	» Västerås
Älvkarleby kraftverk med huvudkontor i Stockholm				
Mellersta Norrlands kraftverk med huvudkontor i Sundsvall				
Övre Norrlands kraftverk med huvudkontor i Umeå				
Norrbottnens kraftverk med huvudkontor i Luleå samt				
Trollhätte kanalverk med huvudkontor i Trollhättan.				

Chefen för kraftverk är kraftverksdirektör. Kraftverken omhänderhar kraftproduktionen samt, med undantag för Västerås kraftverk, även försäljning och distribution av kraft. Kraftproduktionen vid Västerås kraftverk sker vid ångkraftstationen i Västerås, verkets enda i sitt slag.

Trollhätte kanal förestås av en kanaldirektör och handhar förvaltningen av Trollhätte kanal och Säffle kanal.

Vidare finns ytterligare en särskild förvaltning, nämligen Huvudförrådet i Västerås. Det förestås av en förrådsintendent och lyder under förrådsbyrån.

Under de nämnda lokalförvaltningarna finns ett antal lokala byggnadsavdelningar av icke permanent karaktär, bildade för utförande av vissa arbeten.

De allmänna åligganden och befogenheter, som enligt instruktionen tillkommer styrelsen med avseende på förvaltningen av till statens vattenfallsverk hörande egendom och affärsrörelse samt utförandet av därtill hörande anläggningar, äger styrelsen överlåta på vederbörande lokalför-

valtningar i den utsträckning styrelsen prövar lämpligt i överensstämmelse med i instruktionen angivna grunder. Det skall härvid rent allmänt iakttagas att det tillkommer styrelsen att utöva förvaltningens *ledning* och lokal-förvaltningarna dess *skötsel*. Om styrelsen finner att vissa ärenden rörande förvaltningens skötsel bör handläggas av styrelsen kan dock även dessa behandlas centralt.

Enligt instruktionen äger styrelsen fastställa gränserna mellan styrelsens och lokalförvaltningarnas arbetsområden. Av arbetsordningarna för styrelsen och för de olika lokala förvaltningarna framgår, att beslutanderätten i stor omfattning decentraliserats. Rent allmänt kan sägas, att beslutanderätten rörande mindre arbeten och reparationer upp till vissa belopp decentraliserats liksom också upphandling till vissa mindre belopp. Kraftförsäljningen är också decentraliserad i stor utsträckning. Personalfrågorna utgör den grupp av ärenden, vars handläggning är mest centraliserad för att ernå nödig enhetlighet i behandlingen.

Byggnadsorganisationen

För handhavandet av de *byggnadstekniska anläggningsarbetena* för nya vattenkraftstationer, utvidgningar av äldre sådana samt sjö- och flodregleringar finns vid vattenfallsverket särskilda lokala byggnadsförvaltningar på olika platser allt efter det växlande behovet. För närvarande finns Indalsälvsarbetena, Ångermanälvsarbetena, Ångermanälvens regleringsarbeten, Forsmoarbetena, Stornorrforsarbetena, Övre Umeälvsarbetena, Luleälvsarbetena och Stenungsundsarbetena. — I spetsen för varje sådan byggnadsförvaltning står en byggnadschef eller arbetschef, som sorterar under chefen för styrelsens vattenbyggnadstekniska byrå. All personal vid ifrågavarande byggnadsavdelning har icke-ordinarie anställning såsom byggnadstjänstemän.

För utförande av montagearbeten beträffande den elektriska utrustningen i nya kraftstationer och sekundärstationer samt större utvidgningar och ombyggnader av sådan utrustning i äldre dylika stationer finns en särskild avdelning, *stationsmontageavdelningen*, med kontor i Stockholm. Dess föreståndare, som sorterar under chefen för styrelsens elektrobyggnadsbyrå, har tjänsteställning såsom överingenjör. Personalen har icke-ordinarie anställning som byggnadstjänstemän.

För byggandet av vattenfallsverkets första stamlinje mellan Trollhättan och Västerås inrättades i slutet av år 1919 en särskild byggnadsavdelning, vilken fortfarande består under benämningen *stamlinjebyggnaderna*, ehuru den sedermera kommit att få bygga icke endast stamlinjer utan även större landslinjer (primär-linjer) samt utomhusställverk med undantag av de sistnämndas elektriska utrustning. Stamlinjebyggnaderna, som har sitt huvudkontor i Stockholm, står under befäl av en byggnadschef, vilken sorte-

rar under chefen för elektrobyggnadsbyrån. Vid denna byggnadsavdelning har all personal icke-ordinarie anställning såsom byggnadstjänstemän.

Den 1 april 1954 organiserades en särskild *ångbyggnadsavdelning* för handläggning av konstruktions- och andra frågor rörande det planerade ångkraftverket på västkusten, vars byggande påbörjats under år 1955. Avdelningen ledes av en överingenjör. Avdelningen sorterar under chefen för elektrobyggnadsbyrån. Alla tjänstemän har icke-ordinarie anställning som byggnadstjänstemän.

Byggnadsavdelningarna betraktas som icke permanenta, ehuru de kommit att bestå under en lång följd av år.

KAPITEL IV

Styrelsens befogenheter

Allmänt

Statens vattenfallsverk är ett affärsdrivande verk. Dessa karaktäriseras bl. a. av att de jämfört med övriga statliga förvaltningsorgan åtnjuter större frihet i framför allt ekonomiska frågor och personalfrågor. Ett affärsdrivande verk är dock icke någon självständig juridisk person utan ingår som en organisatorisk enhet i statsförvaltningen. Styrelsen för ett affärsdrivande verk är sålunda bl. a. skyldig att — förutom vad Kungl. Maj:t fastställt i dess instruktion — även åtlyda de förvaltningsrättsliga föreskrifter, som Kungl. Maj:t utfärdar och vilka i vissa fall i mycket hög grad begränsar verkens handlingsfrihet.

Vattenfallsstyrelsens allmänna befogenhet innefattar enligt instruktionen att

»a) å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som av styrelsen förvaltas, så ock att i övrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt, som angår styrelsens ämbetsbefattning;

b) uppbära och redovisa de inkomster, som härflyta från förvaltningen av statens vattenfallsverks egendom och affärsrörelse, ävensom de till styrelsens förfogande ställda anslagsmedlen; samt

c) i överensstämmelse med av Kungl. Maj:t fastställda stater eller eljest givna föreskrifter bestrida de utgifter, som föranledas av nyssnämnda förvaltning och av de till statens vattenfallsverk hörande anläggningsarbetena.»

I det följande avser utredningen att närmare kartlägga gränserna för vattenfallsstyrelsens handlingsfrihet inom skilda ämnesområden.

Organisationen

Tidigare har redogjorts för huvuddragen av verkets organisation. Såsom därvid framgått innehåller instruktionen stadganden, som bl. a. reglerar styrelsens indelning i byråer samt verkets uppdelning på lokala förvaltningar. Även befogenhetsfördelningen inom styrelsen är relativt utförligt reglerad i instruktionen. En omorganisation, som berör dessa förhållanden, kan därför icke genomföras, förrän den underställts och godkänts av Kungl. Maj:t. Smärre justeringar i arbetsfördelningen mellan de nämnda enheterna kan dock styrelsen göra.

I övrigt har styrelsen frihet att själv bestämma om verkets organisation. I den mån en organisationsändring sammanhänger med ändring eller nyinrättande av vissa högre tjänster kommer den dock indirekt att underställas Kungl. Maj:t eftersom personalfrågorna i sådana fall måste hänskjutas till dess prövning.

Vattenfallsstyrelsen har inför utredningen understrukt de svårigheter styrelsen har att erhålla nya högre tjänster. En framställning från styrelsen till Kungl. Maj:t om inrättande av en ny tjänst blir sålunda redan av formella skäl föremål för en tidsödande behandling. Resultatet av denna behandling är dessutom ofta svårt att förutse. Styrelsen anser därför att dess bundenhet i personalfrågor avsevärt försvårar en ändamålsenlig anpassning av organisationen till verksamhetens krav. Till denna fråga återkommer utredningen i det följande.

Personalfrågor

Formell ram

Hos styrelsen och lokalförvaltningarna är anställda ordinarie tjänstemän enligt av Kungl. Maj:t fastställd personalförteckning. Härutöver äger styrelsen enligt instruktionen i mån av behov anställa icke-ordinarie tjänstemän samt anlita biträde av sakkunniga. Motsvarande rätt tillkommer lokalförvaltningarna i enlighet med av styrelsen angivna grunder. Begränsningar i rätten att anställa icke-ordinarie tjänstemän finns emellertid i statens allmänna avlöningsreglemente (Saar). Även i andra avseenden är styrelsens handlingsfrihet inom personalområdet begränsad av avlöningsreglementet jämte tillhörande författningar.

I enlighet med vad som nyss sagts fattas beslut om inrättande av *ordinarie* tjänster inom lönegraderna 1—25 på löneplan 1 av Kungl. Maj:t. För högre ordinarie tjänster fordras beslut av riksdagen.

Extra ordinarie tjänster kan vattenfallsstyrelsen enligt avlöningsreglementet inrätta i högst 31 lönegraden medan övriga extra ordinarie tjänster inrättas av Kungl. Maj:t.

I början av varje år avlätas två skrivelser till Kungl. Maj:t rörande inrättande av ordinarie tjänster, den ena omfattande lönegraderna Ca 1—25 och den andra högre lönegrader. Tjänsternas antal fastställs budgetårsvis. Högre extra ordinarie tjänster kan Kungl. Maj:t inrätta utan riksdagens bemyndigande, varför verket i sådana fall kan göra framställning när som helst under året.

Styrelsen tillsätter eller förordnar enligt instruktionen samtliga innehavare av ordinarie eller extra ordinarie befattningar i högst lönegrad 33 på löneplan 1. Högre ordinarie eller extra ordinarie befattningshavare tillsätts eller förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av styrelsen.

I instruktionen finns kompetensfordringar angivna för vissa av de ordinarie befattningarna vid verket. Styrelsen är emellertid inte absolut bun-

den av dessa kompetensfordringar utan kan medge dispens. Sådana dispenser är dock styrelsen skyldig anmäla i samband med den ovan nämnda årliga framställningen till Kungl. Maj:t angående verkets personalstat.

Bortsett från vissa i instruktionen (45 §) angivna allmänna bestämmelser fastställs anställningsvillkoren av vattenfallsstyrelsen inom avlöningsreglementets ram. I vissa fall är dock kungörelsen om reglerad befordringsgång tillämplig. Dispens från dennas bestämmelser beslutas av statens befordringsnämnd. Enligt vad vattenfallsstyrelsen uppger gör styrelsen framställning om sådan dispens i åtskilliga fall, varvid resultatet emellertid ofta blir att dispensansökningen avslås och arbetskraften i fråga går till annat företag.

I den mån dispens erfordras från tillämpningen av Saar, måste verket begära sådan av Kungl. Maj:t. Det förekommer enligt vad vattenfallsstyrelsen uppger icke sällan att framställning måste göras till Kungl. Maj:t i fråga om löneklassplacering av personal, som övergått till verkets tjänst från enskilda företag, vilka övertagits av verket.

Pensionsvillkoren är angivna i pensionsreglementen som fastställts av Kungl. Maj:t.

Kungl. Maj:t beviljar avsked till tjänstemän, tillsatta av Kungl. Maj:t, övriga tjänstemän erhåller avsked av verket. Rätten till pension prövas för de förra av Kungl. Maj:t samt för de senare av verket, som dock i samtliga fall uträknar pensionens storlek och utbetalar densamma. Tillgodoräknande av anställningstid utöver vad pensionsreglementet medger måste underställas Kungl. Maj:t.

Slutligen bör nämnas att vattenfallsstyrelsens instruktion innehåller regler för kungörande av lediga befattningar, tjänstemans placering och tjänstgöringsskyldighet, arbetstid, semester och annan tjänstledighet samt vikariat m. m.

Beträffande den kollektivavtalsanställda personalens löner m. m. kan tilläggas, att verket förhandlar och även fattar besluten, medan statens avtalsnämnd är rådgivande instans. Avtalsnämnden har visserligen vetorätt, men denna tillämpas ytterst sällan.

Förhållandena de senaste åren

Styrelsens bundenhet inom personalområdet har i olika sammanhang uppmärksamrats inom riksdagen. Sålunda uttalade exempelvis statsutskottet (utl. nr 116) år 1944 att det med hänsyn till de betydelsefulla arbetsuppgifter, som åvilade kommunikationsverken, var av vikt att dessa hade en för sina uppgifter tidsenligt anpassad personalorganisation. Härvid krävde den mycket kända konkurrensen från det enskilda näringslivet enligt utskottets mening särskilt beaktande.

Motionsvägen bringades denna fråga år 1950 under riksdagens prövning (Mot FK nr 311). Med hänvisning till bl. a. personalfrågornas omfattning

och betydelse yrkades att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag rörande ökade befogenheter för statens affärsdrivande verk.¹

I yttrande till statsutskottet över motionen anförde vattenfallsstyrelsen rörande personalfrågorna bl. a. följande.

Den privata kraft- och byggnadsindustrien har ett avgjort företräde, då det gäller att försäkra sig om den bästa arbetskraften på grund av att den kan tillämpa en individuell lönesättning, medan vattenfallsstyrelsen är bunden av det stela statliga lönesystemet, där lönerna bestämmas genom en med långa mellanrum företagen schematisk klassning av tjänsterna, vid vilken ingen som helst hänsyn toges till tjänsteinnehavarens personliga meriter och möjligheter att gagna verkets intressen. I realiteten blir omfattningen av en ledande tjänstemans arbetsområde, åtminstone hos vattenfallsstyrelsen, i hög grad beroende på personen i fråga och mindre på vad i instruktioner och liknande fastställts i samband med tjänstemannens inplacering i det statliga lönesystemet. En friare personalpolitik skulle möjliggöra en smidigare anpassning av organisationen till ändrade förhållanden. Önskvärda organisationsändringar försvåras och försenas med nuvarande schematiska personalpolitik, och åtminstone inom den verksamhet vattenfallsstyrelsen företräder har det visat sig nödvändigt att hålla organisationen levande. Ett välskött affärsföretag får icke stelna till utan måste följa med och helst leda utvecklingen.

Styrelsen har under de år styrelsen verkat haft förmånen av dugliga krafter i såväl den högsta ledningen som på andra ledande tekniska, kommersiella och administrativa poster. Tyvärr ha dock många förluster tillfogats styrelsen genom att högre kvalificerad personal lämnat verket. Den tid det tar att få fram en ny man på en viktig post och få denne intränad är ofta lång och ombytet medför oftast en uppoffring, som är många gånger större än det lönetillägg, som skulle ha erfordrats för att ifrågavarande tjänsteman skulle ha stannat i verkets tjänst intill pensionsåldern. Även för nyrekryteringen och behållandet av rekryteringspersonalen vore en friare personalpolitik av stort värde. Styrelsen har här stora svårigheter att kämpa emot. Givetvis måste det vara en förutsättning för att ett företag skall kunna bedriva sin rörelse på effektivaste sätt, att det icke successivt berövas sina bästa krafter, vare sig i fråga om ledande personal eller i övrigt.

År 1952 var vattenfallsverkets personalfrågor ånyo under riksdagens prövning (Prop. nr 219/1952, Statsutsk. utl. nr 185, Rskr nr 344). Vattenfallsstyrelsen hade i skrivelse till Kungl. Maj:t anmält, att den stora avgången av kvalificerad personal försatt styrelsen i ett svårt läge och att styrelsen därför måste beredas möjlighet att genom en verklighetsbetonad lönepolitik såväl i större utsträckning behålla sin kvalificerade personal som väcka erforderligt intresse för anställning vid styrelsen hos goda yngre krafter. Vattenfallsstyrelsen hemställde att Kungl. Maj:t skulle inhämta riksdagens bemyndigande till att verket vid behov skulle få använda kontraktsanställning för ledande personal vid verket.

I propositionen förordade departementschefen ett tillvägagångssätt enligt vattenfallsstyrelsens förslag. Bemyndigandet borde i regel avse ledande

¹ Motionen avslogs emellertid av riksdagen på statsutskottets hemställan (utl. 224/1950). Härför redogöres närmare i kap. VII.

ingenjörspersonal för byggnads- och konstruktionsverksamhet. Kontraktanställning borde kunna användas vid såväl nyanställning som för att behålla viss tjänsteman. I sistnämnda fall förutsattes att tjänstemannen avgick från sin tjänst, som därvid vakantsattes. Medgivande till vakantsättning borde i varje särskilt fall inhämtas av Kungl. Maj:t, medan det skulle ankomma på styrelsen att bestämma kontraktsvillkoren.

Riksdagen meddelade det begärda bemyndigandet.

Av utredningar, som på senare tid haft eller har att behandla omskrivna förslag, bör särskilt nämnas de den 2 november 1953 tillkallade sakkunniga med uppdrag att verkställa översyn av löneställningen för vissa tjänstemän i ledande ställning vid de affärsdrivande kommunikationsverken.

De sakkunniga avgav ett betänkande den 26 november 1954. I betänkandet redovisade utredningen bl. a. några allmänna synpunkter av i huvudsak följande innehåll:

Ett tillgodoseende av samtliga de önskemål, som framförts av verksstyrelserna samt av vissa personalorganisationer, skulle, enligt utredningens uppfattning, innebära ett frångående av den allmänna lönenivå för statstjänstemännen, som fastställts av 1951—1953 års riksdagar. En närmare analys av önskemålen torde nämligen ge vid handen, att dessa närmast syfta till en allmän lönereglering för de av översynen berörda tjänstemännen. Utredningen har följaktligen icke ens tillnärmelsevis kunnat medverka till dessa önskemåls förverkligande. De jämförande undersökningar, som utredningen företagit med statsförvaltningen i övrigt har — på ett undantag när — icke gett utredningen anledning föreslå ändring i löneställningen för de vid kommunikationsverken i 37 lönegraden å löneplan 1 f. n. placerade byråchefstjänsterna. Utredningen har vid jämförelse med dessa tjänster och de med dem förenade arbetsåliggandena icke heller annat än rent undantagsvis kunnat acceptera de lönelägen i förhållande till de normala byråchefslönegraderna i övrigt, å vilka yrkanden framförts. Däremot har utredningen genom dessa yrkanden i viss utsträckning funnit stöd för sin uppfattning om relationerna mellan de olika tjänsternas lönegradsplacering.

Utredningen är icke övertygad om att en så långt driven differentiering, som företagits inom kommunikationsverken beträffande de ledande tjänstemännen, är vare sig ändamålsenlig eller av omständigheterna påkallad. Enligt utredningens mening är det praktiskt taget omöjligt att inom ett sådant befattningshavarskikt, varom här är fråga, på en eller annan lönegrad när kunna uttrycka resultatet av en jämförelse mellan arbetsuppgifter, som i fråga om omfattning och kvalitet förete relativt små variationer eller mellan chefsansvarsåliggandena av i sak likvärdig karaktär. Sålunda har utredningen svårt att förstå den sakliga grunden för en olika lönesättning av t. ex. överingenjörstjänsterna å järnvägsstyrelsens tekniska byråer eller förrådsdirektörstjänsterna vid televerket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk.

Utredningen har i enlighet med sin nyss uttalade uppfattning vid den verkställda översynen strävat efter att inom ramen för de givna direktiven söka åstadkomma större enhetlighet än vad som f. n. är fallet i fråga om löneställningen för sådana tjänster, beträffande vilka mera påtagliga skillnader i arbetsuppgifterna enligt utredningens mening icke föreligga.

Utredningen får som sin uppfattning framhålla, att löneläget som sådant vid andra statliga företag näppeligen kan sägas ha medfört konkurrens med kommu-

nikationsverken beträffande personal i ledande ställning. Visserligen har viss avgång från kommunikationsverken och övergång till andra statliga verk och institutioner förekommit under åren 1949—1953. Denna avgång hänför sig emellertid väsentligen till tjänstemän i 19—25 lönegraderna och torde näppeligen kunna sägas ha varit av någon större omfattning. Utredningen vill för sin del ifrågasätta, om icke avgången torde i och för sig betecknas såsom naturlig och i visst hänseende till och med önskvärd.

I sitt yttrande över nämnda utrednings betänkande framhöll vattenfallsstyrelsen bl. a. att utredningen icke beaktat den olika karaktären hos tjänsterna i ett affärsdrivande verk i förhållande till andra statsverk. Chefs-tjänsterna hos vattenfallsstyrelsen var vidare på grund av arbetsuppgifternas omfattning betydligt mera krävande än vad som vanligen var fallet inom statsförvaltningen. Avgöranden i betydelsefulla frågor måste sålunda ofta träffas utan dröjsmål och chefstjänstemännen tvingades taga ansvar i en omfattning, som eljest icke var vanlig inom statsförvaltningen. Även mot utredningens värderingar i övrigt riktade styrelsen en kraftig kritik. Vattenfallsstyrelsen vidhöll därför sina till utredningen framförda förslag och erinrade avslutningsvis om att styrelsen vid flera tillfällen till Kungl. Maj:t anmält svårigheten att behålla kvalificerad personal, då konkurrensen från enskilda och kommunala företag var mycket stark.

Vattenfallsverkets personalproblem hänför sig enligt vad styrelsen uppger till yrkeskunnig personal i allmänhet samt särskilt högskoleutbildade tekniker och ledande personal över huvud taget. I syfte att särskilt belysa dessa problem har vattenfallsstyrelsen till 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna överlämnat en den 10 december 1955 upprättad PM av i huvudsak följande innehåll.

År 1950 gjorde vattenfallsstyrelsen en utredning rörande avgången av högskoleingenjörer vid statens vattenfallsverk, vilken framlades i skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 oktober 1950. Det framgick av denna utredning, att läget var så oro-väckande, att vattenfallsstyrelsen måste föreslå vidtagande av extra ordinära åtgärder för att kunna trygga efterväxten av kvalificerad personal. Framställningen ledde till att vattenfallsstyrelsen 1952 fick befogenhet att kontraktsanställa ledande ingenjörspersonal. Det är att märka att vid denna tidpunkt fanns icke den i författning fastslagna reglerade befordringsgången för högskoleingenjörer.

Den ovannämnda utredningen visade, att den genomsnittliga anställningstiden för den kvalificerade tekniska personal (till denna hade då hänförts ej endast avgångna högskoleingenjörer utan även ett mindre antal läroverks- och institutingenjörer i lönegrad 25 eller högre), som avgått före pensionsåldern, hade sjunkit från 9—10 år 1945 och 1946 ned till knappt 5 år under 1950. Medelanställningstiden för åren 1945—1950 var ej fullt 6 år.

Kontraktsanställningen medförde för verkets del en god psykologisk verkan på det viset att den kvalificerade tekniska personalen förstod, att det fanns möjlighet att kunna få en anställningsform med bättre förmåner än vad staten eljest erbjöd. 1952 och 1953 märktes även en lindrig avmattning av högkonjunkturen. Allt detta medförde en liten ljusning på teknikersidan, vilken dock icke medförde, att vatten-

fallsstyrelsen fick sitt underskott på högskoletekniker täckt. Efter 1953 har emellertid situationen ständigt förvärrats, och läget framgår av det följande.

I följande tabell redovisas antalet nyanställda och avgångna högskoleingenjörer vid statens vattenfallsverk under åren 1953—1955.

År	Nyanställda	Pensions- avgångna	Avgångna på egen begäran	Medelanställningstid för de på egen begäran avgångna
1953	47	1	15	4,3 år
1954	26	3	22	3,1 år
1955	32	4	35	3,2 år
1956	49	1	28	5,7 år

Av dessa siffror framgår, att statens vattenfallsverk under senare år förlorat flera högskoleingenjörer än vad som nyanställts. Medelanställningstiden är i starkt sjunkande och har varit nere i cirka 3 år, d. v. s. ingenjörerna har slutat, innan de gått ut den reglerade befordringsgången, vilken varar 3½ år.

Dessa siffror måste ses mot bakgrunden av att vattenfallsverket i dagens läge har en brist på i runt tal 65 högskoleingenjörer, varav ungefär hälften borde vara ingenjörer med flera års erfarenhet. Vattenfallsverkets stora arbetsprogram förutsätter dessutom under de närmaste 10 åren ett årligt *tillskott* av cirka 20 högskoleingenjörer för att täcka det ständigt växande behovet av sådana tekniker samt för att täcka normal pensionsavgång. Statens vattenfallsverk har nu 338 högskoleingenjörer.

Siffror skulle också kunna läggas fram som visar, att utnyttjandet av icke-högskoleingenjörer på högre tjänster ökat under årens lopp. Vidare kan framhållas att vattenfallsstyrelsen sedan flera år tillbaka anställer utländska högskoleingenjörer, balter och skandinaver, för att på detta sätt lindra teknikerbristen. Många av dessa har under årens lopp blivit svenska medborgare, men deras anställande medförde tidigare skarp kritik från militärt håll.

Erfarenheten visar, att de statliga begynnelselönerna för högskoleingenjörer tidigare var i stort sett tillräckliga för att vattenfallsverket skulle kunna konkurrera med industrien. Däremot medförde bristen på cheftjänster och det låga löneläget för den högre personalen, att ingenjörerna efter ett antal års praktik inom verket sökte sig över till enskilda eller kommunala företag. Under de sista åren har emellertid tillkommit, att även begynnelselönerna saknar konkurrenskraft. Ingenjörerna vill icke ens stanna tills de passerat befordringsgången. Denna är fastlåst, och statsmakterna har hittills avvisat alla försök att rubba densamma. Läget är sålunda att personalen i fråga slutar långt innan den kommer upp i det skikt, varifrån hittills de kontraktsanställda hämtats. Det ligger vidare i öppen dag, att det fordras mer än tre års praktik för att verket skall ha full nytta av en nyutexaminerad ingenjör. De flesta nyanställda kommer direkt från högskolorna. Det är mera sällan att erfarna högskoleingenjörer kan anställas, beroende bl. a. på att, då frågan om tillgodoräknande av icke statlig anställning för inplacering i befordringsgången underställes statens befordringsnämnd, denna tillämpar synnerligen snäva regler. Härigenom har vattenfallsverket gått miste om flera yngre högskoleingenjörer, som i stället gått till enskilda företag.

Civilingenjörsutredningen, som avgav ett betänkande i juni 1956, har bl. a. framhållit, att nuvarande rekryteringssvårigheter i fråga om högskoleut-

bildad teknikerpersonal främst torde bottna i de otillräckliga utbildningsmöjligheterna. Endast delvis torde de sammanhånga med löneförhållandena.

Då löner reglerande åtgärder av generell natur alltså icke ansågs kunna lösa nuvarande personalsvårigheter, har civilingenjörsutredningen i stället övervägt sådana speciella åtgärder, som inom vissa gränser och utan ändringar av gällande lönesystem kunde ge myndigheterna möjligheter till individuell och friare lönesättning.

I fråga om den *reglerade befordringsgången* har civilingenjörsutredningen sålunda förordat att vederbörande myndighet erhåller bemyndigande att avgöra frågor om tillgodoräkning av icke-statlig anställning. Därvid förutsettes, att dylik anställning vid tillgodoräkning prövats vara av betydelse för verket.

Beträffande möjligheten till *förmånligare placering i löneklass* enligt bestämmelserna i 24—25 §§ Saar förordar civilingenjörsutredningen en delegation av Kungl. Maj:ts beslutanderätt till vederbörande myndigheter. Dessa anses i första hand böra vara verk med teknisk inriktning, bland dem vattenfallsstyrelsen, som i sin verksamhet har ett relativt stort antal högskoletekniker.

I fråga om den inom vattenfallsverket använda *kontraktsanställningsformen* förordar civilingenjörsutredningen vidare att bemyndigande i begränsad utsträckning lämnas att tillämpa kontraktsanställningsformen, förslagsvis åt samma myndigheter, som föreslås erhålla beslutanderätt beträffande frågor enligt 24 § och 25 § 1 mom. Saar. Rätten föreslås gälla tjänster på löneplan 2 och i lönegrad 37 på löneplan 1, då det gäller såväl att nyanställa som att kvarhålla tjänsteman. Enligt civilingenjörsutredningens mening bör denna rätt icke utsträckas till övriga tjänstemän på löneplan 1, med hänsyn till den utvidgning av tillämpningen av 24 § och 25 § 1 mom. Saar, som utredningen förordat. Tjänsteman, som erhåller kontraktsanställning, skall avgå från sin tjänst och denna vakantsättas. Medgivande till sådan vakantsättning skall inhämtas hos Kungl. Maj:t, men kontraktsvillkoren fastställas av vederbörande myndighet.

Civilingenjörsutredningen har slutligen kommit fram till att kontraktsanställningen kunde anses fördelaktig, även om den skulle förenas med pensionsrätt enligt en lägre lönegrad än den, vari den, som skulle anställas enligt kontrakt, varit placerad.

Vid bestämmande av pensionsnivån kunde olika alternativ ifrågakomma. Pensionen kunde avvägas efter lönegraden närmast under den, som tjänstemannen tillhörde före kontraktsanställningen. Den kunde även tänkas fixerad till viss lönegrad. Enligt civilingenjörsutredningens mening borde pension med viss inskränkning utgå enligt en för samtliga kontraktsanställda gemensam högsta lönegrad, förslagsvis lönegrad 33.

I sitt yttrande över civilingenjörsutredningens betänkande har vattenfallsstyrelsen bl. a. sökt belysa de vid verket rådande speciella förhållandena.

Innehållet i styrelsens yttrande på denna punkt sammanfaller i stort sett med vad vattenfallsstyrelsen enligt det följande direkt framfört till utredningen. Därutöver har styrelsen emellertid i flera avseenden ansett de av civilingenjörsutredningen föreslagna åtgärderna otillräckliga. Den reglerade befordringsgången anser vattenfallsstyrelsen sålunda böra slopas och verken bör få frihet att i samråd överenskomma om begynnelselöner för den berörda personalen. Vattenfallsstyrelsen motsätter sig vidare bestämt den inskränkning i styrelsens nuvarande befogenheter som civilingenjörsutredningens förslag om kontraktsanställning innebär. I fråga om de kontraktsanställdas pensionsförmåner anser vattenfallsstyrelsen att dessa åtminstone bör bibehållas vid den nivå de hade vid kontraktsanställningens början. Styrelsen hävdar även att kontraktsanställning bör tillåtas för all ledande personal med akademisk eller likvärdig utbildning. Slutligen tillstyrker vattenfallsstyrelsen civilingenjörsutredningens förslag om delegation av Kungl. Maj:ts beslutanderätt rörande löneklassplacering enligt 24—25 §§ Saar. Styrelsen anser emellertid icke att förslaget innebär en så fullgod lösning för den berörda personalgruppen att densamma bör uteslutas från möjligheterna till kontraktsanställning.

Ifrågavarande utredning har icke föranlett några lättnader i berörda avseenden för vattenfallsstyrelsen (jfr prop. nr 120/1957).

Vattenfallsstyrelsen har framhållit till 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna, att vattenfallsverket vållats stora olägenheter av det statliga lönesystemet. Personalavgången är ytterst kännbar för verket. Så snart exempelvis de yngre kvalificerade högskoleingenjörerna utbildats, övergår de ofta till det privata näringslivet och även till kommunala företag.

Verket har visserligen möjlighet att anställa personal genom kontrakt. Detta tillämpas för närvarande (juni 1957) i cirka femtio fall. Systemet kan dock endast användas vid anläggningsarbeten och får endast avse ingenjörer. Det är inte alltid möjligt att ens vid anläggningsarbeten konstruera sådana tjänster.

Vattenfallsstyrelsen anser vidare att det för en rationell skötsel och utveckling av statens vattenfallsverk är nödvändigt att såväl innehavarna av vissa nyckelposter som verkets övriga arbetskraft skall kunna beredas sådana avlöningsförmåner, att verket i princip kan konkurrera med de privata företagen om arbetskraften. Det behövs enligt styrelsens mening inte alltid så stor höjning i jämförelse med de nuvarande förhållandena. Även med en relativt obetydlig ökning av lönekontot skulle de flesta personalproblemen sannolikt finna en lösning.

Verksamhetens art och omfattning

Vad verksamhetens art beträffar kan verket självt icke göra några väsentliga avvikelser från i instruktionen fastställda uppgifter och sådana ifråga-

kommer icke heller. Viss biverksamhet, som anknyter till huvuduppgifterna, kan emellertid tillkomma, och i sådana fall beslutar verket självt. Som exempel kan nämnas ombesörjande på entreprenad för utomståendes räkning av sådana arbeten, som verket brukar utföra för egen räkning, såsom kraftstations- och kraftledningsbyggen. Vidare kan nämnas leverans av värme och ånga från verkets väsentligen för kraftalstring utbyggda ångkraftverk.

I fråga om *verksamhetens omfattning* gäller i första hand, att styrelsens formella befogenheter att utöka denna i praktiken begränsas av möjligheten att erhålla kapital. Att märka är därvid, att staten likaväl som andra kraftföretagare, sedan verksamheten en gång startats, är nära nog tvångsmässigt bunden vid att utveckla och utvidga rörelsen i takt med de stegrade anspråken på kraft inom den del av kraftförsörjningen, som respektive företag åtagit sig. Detta beror på de speciella egenskaper hos den elektriska energin som handelsvara, som gör det så gott som omöjligt att begränsa försäljningen till en viss kvantitet.

Vad angår verksamhetens närmare inriktning har verket beslutanderätt, såsom t. ex. beträffande vilka sorters kraftanvändningar som skall tillgodoses och de geografiska gränserna för distributionsverksamheten, även om ställningstaganden i dessa avseenden senare påverkar behovet av framtida nyinvesteringar.

Investeringsverksamheten

Allmänna principer för finansieringen av affärsverkens investeringar

Finansieringen av de affärsdrivande verkens investeringar sker genom anslag på kapitalbudgeten.

Avgränsningen mellan investeringar och driftkostnader kan erbjuda vissa svårigheter. För att en investering skall få finansieras från anslag under kapitalbudgeten fordras, att den tillför staten en ny räntebärande tillgång eller fordran, som kan väntas bli betald. Ett förändringsarbete, som icke ökar den berörda tillgångens värde, är icke en investering. För de affärsdrivande verken upptas därför medel till smärre förändringsarbeten å driftkostnadsstaten.

Investeringsanslagen får i princip icke inrymma andra administrationskostnader eller driftkostnader än sådana som direkt hänför sig till investeringsobjektet.

Såsom investeringsutgifter upptages alltså i fråga om byggnads- och anläggningsarbeten arbets- och materialkostnader, vissa projekteringskostnader och vissa kostnader för arbetsledning, i fråga om inköp köpeskillingen samt vissa inköpsomkostnader, såsom tull, frakt m. m., samt i fråga om aktieförvärv, aktieteckning eller köpeskillning.

Tillvägagångssättet vid finansieringen av vattenfallsverkets investeringar

Vattenfallsverket har sedan 1953/54 investerat ca 330 milj. kr. per budgetår. Av investeringsbeloppet faller ungefär 60 % på kraftverksbyggnader och regleringsföretag m. m. samt återstoden på distributionsanläggningar.

Initiativ till investeringar tages i regel av vattenfallsstyrelsen, som gör framställning i detta syfte till Kungl. Maj:t. I statsverkspropositionen framlägges sedan Kungl. Maj:ts därav föranledda förslag.

Investeringsanslagen under statens vattenfallsverks fond kan uppdelas i två grupper, specialanslag och kollektivanslag.

Ett *specialanslag* är ett anslag, varunder redovisas investeringar i ett särskilt angivet objekt eller för ett särskilt angivet ändamål. En anslagsanvisning i denna form har hittills varit det regelmässiga för investeringar i kraftstationsbyggnader. Arbetena med ett visst angivet kraftstationsbygge har sålunda varit begränsade till det för anläggningen i fråga anvisade anslaget. Under senare år har emellertid vattenfallsstyrelsen framfört önskemål om införande av en anslagsteknisk anordning, som medger större valfrihet mellan olika objekt. Detta önskemål kan tillgodoses inom *kollektivanslagets* ram.

Anordningen med kollektivanslag innebär, att beslut om byggnadsföretag, som avses med ett sådant anslag, meddelas av riksdagen i form av särskilda utgiftsbemyndiganden helt vid sidan av anslagsanvisningen å riksstaten. Vidare kan flera byggnadsföretag beslutas än som är avsedda att samtidigt komma till utförande, utan att å riksstaten för varje budgetår behöver anvisas mera än som erfordras för täckande av utbetalningarna under budgetåret för pågående arbeten. Genom den möjlighet att välja mellan olika byggnadsföretag, som på detta sätt erhålles, kan investeringsverksamhetens inriktning i viss utsträckning anpassas efter tillgången på material eller läget på arbetsmarknaden.

De anslag inom gruppen kraftstationsbyggnader, som upptar investeringar till kraftstationer inom visst flodområde, utgör kollektivanslag. För dessa arbeten är alltså endast den för ett budgetår avsedda totala anslagssumman fixerad genom riksdagens beslut under det att vattenfallsstyrelsen själv bestämmer, vilket under anslaget upptaget objekt som i varje särskilt fall i första hand hör tillgodoses med investeringsmedel. Även anslagen till regleringsföretag och distributionsanläggningar har kollektiv natur. I 1957 års statsverksproposition föreslog Kungl. Maj:t, att alla kraftverksbyggnader skulle sammanföras under ett anslag. Härmed vanns den fördelen, att vattenfallsstyrelsen inom ramen för den under anslaget medgivna medelsförbrukningen har full valfrihet mellan alla de kraftstationsbyggnader, som styrelsen erhållit bemyndigande att påbörja.

I samband med att riksdagen fattar beslut i anslagsfrågan, anses riksdagen i princip ha godkänt de med anslagen avsedda företagen. Sedan Kungl. Maj:t ställt de av riksdagen för det aktuella budgetåret anvisade medlen till

vattenfallsstyrelsens förfogande, anses styrelsen kunna — oberoende av om ett visst investeringsobjekt är hänförligt till ett specialanslag eller nu angivet kollektivt anslag — utlägga beställningar, som avser fullföljandet av företaget.

Vid sidan av den nu avhandlade gruppen av kollektivanslag finns också sådana kollektivanslag, som vattenfallsstyrelsen icke direkt förfogar över. Påbörjandet av under dessa anslag fallande objekt är efter förslag av vattenfallsstyrelsen beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Kollektivanslag av denna karaktär är anslagen till inköp av vattenfall och fastigheter, förvärv av enskilda företag för elektrisk distributionsverksamhet samt statens vattenfallsverks dispositionsanslag. Dispositionsanslaget användes för bestridande av oförutsedda utgifter, för ersättningsanskaffningar och förnyelsearbeten, för vilka kostnaderna icke skall bestridas från andra specificerade anslag, samt för anslagsförstärkningar av permanent eller tillfällig natur av andra anslag. Anordningen med anslagsförstärkningar har tillkommit för att bl. a. ytterligare öka möjligheterna till valfrihet mellan olika investeringsobjekt.

Beträffande anslaget till inköp av vattenfall och fastigheter samt dispositionsanslaget brukar Kungl. Maj:t ställa de anvisade medlen eller viss del därav till vattenfallsstyrelsens förfogande. Sålunda brukar för användningen av medel å det förstnämnda anslaget i regleringsbrevet föreskrivas, att styrelsen skall iakttaga, att anslaget må användas endast efter medgivande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, då fråga är om förvärv av fastigheter, vilka var för sig betingar en köpeskilling överstigande 100 000 kr., eller om förvärv mot vederlag av vattenrätt i strömfall, varur i dess helhet vid ändamålsenlig utbyggnad kan uttagas mer än 100 turbinhästkrafter, räknat efter oreglerat lågvatten. Rörande dispositionsanslaget brukar bemyndigandet omfatta 1 milj. kr. för arbeten eller anskaffningar, vilka var för sig beräknas kosta högst 100 000 kr.

Anslagsdispositionerna under de här nämnda tre anslagen redovisas i summarisk form för riksdagen i samband med framställningen om nytt anslag.

Sedan Kungl. Maj:ts förslag till 1957 års riksdag om ändring av anslagsgrupperingen godkänts av riksdagen, kommer under statens vattenfallsverks fond endast ett specialanslag att kvarstå, nämligen anslaget till Förvaltningsbyggnad för vattenfallsstyrelsen.

För budgetåret 1957/58 har riksdagen beslutat, att investeringsanslag under statens vattenfallsverks fond anvisas med följande belopp (milj. kr.):

a) Kraftverksbyggnader m. m.	207,0
b) Atomenergianläggningar	2,0
c) Regleringsföretag	30,0
d) Distributionsanläggningar och därmed sammanhängande arbeten vid statens kraftverk	92,0

e) Övriga anslag	
1. Inköp av vattenfall och fastigheter	0,5
2. Förvärv av enskilda företag för elektrisk distributionsverksamhet	0,5
3. Förvaltningsbyggnad för vattenfallsstyrelsen	10,0
4. Statens vattenfallsverks dispositionsanslag	18,0
	360,0

Ovanstående innebär högst väsentliga uppmjukningar rörande vattenfallsstyrelsens frihet i investeringshänseende från och med budgetåret 1957/58. I syfte att åskådliggöra omfattningen av dessa uppmjukningar redovisas även investeringsstaten för budgetåret 1956/57 (milj. kr.):

Stenungsunds ångkraftstation	33,0	
Gasturbinanläggning vid Västervik	1,0	
Kraftstationer i Indalsälven mellan Litselet och Gesunden	7,0	
Kraftstationen i Järkvissle	18,0	
Ytterligare kraftstationer i Ångermanälven	5,0	
Ytterligare maskinaggregat i Forsmo kraftstation ..	7,5	
Kraftstationer i Umeälven mellan Storuman och Blåviken	53,0	
Stornorrfors kraftstation	30,0	
Lån till AB Umeforsen	7,0	
Nya kraftstationer i Luleälven	10,0	171,5
Regleringsföretag		13,0
Distributionsanläggningar och därmed sammanhängande arbeten vid statens kraftverk		97,0
Inköp av vattenfall och fastigheter		1,0
Förvärv av enskilda företag för elektrisk distributionsverksamhet		1,5
Statens vattenfallsverks dispositionsanslag		10,0
Förvaltningsbyggnad i Stockholm		2,0
	Kronor	296,0

Redan i sitt yttrande till statsutskottet år 1950 över motionen rörande ökade befogenheter för de affärsdrivande verken anförde vattenfallsstyrelsen synpunkter på investeringsfrågorna, vilka i stort sett överensstämmer med den omläggning, som nu ägt rum. Styrelsen yttrade:¹

I fråga om verkens ekonomiska skötsel framhåller motionärerna de svårigheter, som nuvarande anslagsordning medför, i det att investeringarna måste planeras ett å två år i förväg. Ofta kan icke ens brådskande och angelägna arbeten igång-

¹ För utskottets utlåtande redogöres i kap. VII.

sättas förrän efter en sådan tid. Vattenfallsstyrelsen kan vitsorda riktigheten härav. Särskilt har den senaste krigs- och kristiden medfört betydande påfrestningar i detta avseende på grund av stigande pris- och lönenivå, oväntade omkastningar i kraftbehovens utveckling, extremt långa leveranstider för stora kraftmaskiner etc. Vid åtskilliga tillfällen har det förelegat risk för att de formella anslagsreglerna skulle hindra utbyggnadsåtgärder, om vilkas reella behövlighet alla varit ense, och till undvikande härav ha anslag på tilläggsstat måst tillgripas trots föreliggande önskemål och direktiv om att den utvägen om möjligt icke skall anlitas. Det är dock icke i och för sig givet, att bolagsformen medför lättnader i detta hänseende, ty detta beror givetvis på de former, som kunna bli fastställda för finansieringen av sådana statliga bolag, vilka liksom de största affärsverken ha en ständigt fortgående investeringsverksamhet av sådan omfattning, att egna avskrivningsmedel långt ifrån förslå.

Även den av motionärerna antydda möjligheten att affärsverken i stället för nuvarande specificerade anslag erhålla klumpbelopp med rätt att själva bestämma dessas fördelning i detalj på olika investeringar, skulle medföra förbättringar, särskilt om klumpanslagen finge beräknas med någorlunda stora marginaler utan alltför stark accentuering av önskemålet att hålla nere anslagsreservationerna vid budgetårens slut. Vattenfallsstyrelsen har redan nu partiell anordning med klumpanslag, nämligen i fråga om regleringsföretag och distributionsanläggningar, i det att intet hindrar, att det byggnadsprogram, som ligger till grund för resp. årliga anslagstillskott, sedermera ändras allt efter utvecklingens krav.

Även i övrigt gäller, att anslagsordningens stelhett lättats genom olika anpassningsåtgärder. Sålunda kunna medelst dispositionsanslaget dels anslagsöverskridandet mot slutet av ett budgetår klaras, dels förberedelsearbeten för nya kraft- och regleringsanläggningar igångsättas redan innan ordinarie anslag föreligger. Alla dessa åtgärder framstå dock som blott försök att medelst kompletteringar på enstaka punkter bättra på ett i princip otillfredsställande grundsystem. Det skulle vara möjligt att på samma sätt ernå ytterligare lättnader, t. ex. genom att utöka verkens egna befogenheter i fråga om inköps- och dispositionsanslag, genom att vid beslut om en större anläggning hela det behövliga anslaget redovisas på en gång oberoende av om arbetet kommer att pågå under flera budgetår o. dyl. Men bäst torde vara att göra en genomgripande ändring i den riktningen, att verken kunna handha sina investeringar m. m. i stort sett på samma sätt som enskilda företag.

Ekonomiska frågor i övrigt

Affärsverken i allmänhet

De affärsdrivande verken karaktäriseras i ekonomiskt avseende av att inkomsterna i deras verksamhet får användas för att bestrida driftsutgifter för samma verksamhet. För dessa verk redovisas numera därför endast nettoresultatet i riksstaten. Beräkningen av affärsverksamhetens inkomster och utgifter ingår som ett led i statsregleringen.

Inkomsterna i statens affärsverksamhet består till huvudparten av avgifter, som inflyter enligt taxa. Taxorna för dessa avgifter är fastställda enligt affärsmässiga men även efter näringspolitiska och andra grunder. Järnvägs- och teletaxorna fastställs i huvudsak av Kungl. Maj:t, medan postavgifterna, som är bevillning, fastställs av riksdagen. Vattenfallsstyrelsen har däremot stor självständighet i taxesättningen.

Priser för försålda produkter, hyror och räntor på utlånade medel bestämmas regelmässigt av vederbörande affärsverksstyrelser eller av dem underställda organ.

Utgifterna vid affärsverken består av investeringsutgifter och driftsutgifter. De senare prövas efter genomförandet av 1911 års budgetreform icke av riksdagen. Enligt förutsättningarna för genomförandet av nämnda reform skall utgifterna finansieras med driftsintäkterna. I driftkostnaderna ingår även kostnader för utbetalning av pensioner till tidigare befattningshavare, avskrivning av tillgångar och osäkra fordringar, utredningar, skaderegleringar, oförutsedda utgifter m. m.

För de inkomstgivande affärsverken har Kungl. Maj:t överlämnat utgiftsregleringen till verksstyrelserna. Styrelsernas förslag till driftkostnadsstater skall dock enligt verkens instruktioner fastställas av Kungl. Maj:t för varje räkenskapsår. Driftkostnadsstaterna omfattar huvudsakligen beräkningsposter. Styrelsernas handlingsfrihet avser dock endast med driften sammanhängande kostnader. Andra kostnader, såsom bidrag till idrottsföreningar, skytte, representationskostnader etc., får bestridas endast i den omfattning Kungl. Maj:t särskilt medgivit. Bestämmelser härom meddelas i de brev, med vilka Kungl. Maj:t fastställer driftkostnadsstaterna.

I fråga om de kostnader, som hänför sig till personalens löner och andra förmåner, är affärsverken bundna på sätt som tidigare beskrivits. Vid upphandling har affärsverken erhållit större frihet än andra statsmyndigheter. Reglerna för avskrivning av verkens tillgångar är fastställda av Kungl. Maj:t.

Skillnaden mellan intäkter och kostnader utgör verkens *överskott*. Enligt instruktionerna skall verkens styrelser på statsverkets checkräkning i riksbanken insätta dels månads- eller kvartalsvis vad av tillgängliga kontanta inkomstmedel icke erfordras såsom förslag för rörelsen under den närmast följande tiden, dels, sedan räkenskaperna för varje budgetår avslutats, inkomstöverskottet för budgetåret i den mån detsamma överstiger vad som förut för budgetåret blivit insatt.

Vattenfallsstyrelsens speciella förhållanden

Beträffande vattenfallsverkets *inkomster* bör följande framhållas:

1) I fråga om taxor och priser på elektrisk kraft samt andra villkor i samband med försäljningen av sådan beslutar vattenfallsstyrelsen.

2) I fråga om taxor för trafiken på kanaler samt hamntaxor är vattenfallsstyrelsen underkastad samma regler som andra anläggningar av samma slag. Kanaltaxorna fastställdes tidigare av Kungl. Maj:t men numera är sjöfartsstyrelsen beslutande instans, liksom beträffande hamntaxorna. Beträffande taxor för lotsning på kanalerna beslutar Kungl. Maj:t. I fråga om taxor för bogsering på kanalerna beslutar vattenfallsstyrelsen.

3) I fråga om priser på tomter och köpeskillingar vid marköverlåtelser beslutar vattenfallsstyrelsen inom sin nedannämnda befogenhet; dock skall

i fråga om tomtförsäljning i regel samråd ske med bostadsstyrelsen, och om därvid olika meningar föreligger, hänskjutes frågan till Kungl. Maj:t.

Försäljning av fastigheter med ett taxeringsvärde över 50 000 kr. kan endast beslutas av riksdagen. Ligger värdet mellan 50 000 och 20 000 kr. är Kungl. Maj:ts medgivande till fyllest, och under 20 000 kr. kan vattenfallsstyrelsen själv besluta om försäljning.

4) Verkets rätt att försälja lös egendom är i princip obegränsad. Endast om egendomen har fastare karaktär, såsom i fråga om elektriska ledningsnät, gäller en begränsning av 50 000 kr. för värdet av det på en gång försålda.

Vattenfallsstyrelsen skall före den 1 juni varje år till Kungl. Maj:t avge förslag avseende statens vattenfallsverks *driftkostnader* under nästföljande budgetår. Därvid skall samtidigt anmälas de åtgärder till gagn för personalen i socialt avseende, som styrelsen vidtagit sedan föregående anmälan. På grundval av styrelsens förslag fastställer Kungl. Maj:t sedan driftkostnadsstat för verket. Till övervägande del får staten anses omfatta förslagsbelopp eller sannolikhetsvärden, nämligen när det gäller drift-, underhålls- och reparationskostnader för kraft- och kanalaneläggningar. Bland annat baseras staten på antagande om någorlunda normala vattenförhållanden. Inträffar vattenbrist, måste för kraftförsörjningens upprätthållande på bränsle och inköp av kraft utläggas betydligt högre belopp än de i staten upptagna. Härom beslutar vattenfallsstyrelsen utan någon framställning till Kungl. Maj:t. Likaså beslutar styrelsen om reparation av skador samt om oförutsedda nödvändiga underhållsarbeten, oberoende av om därvid de i staten förutsedda kostnaderna överskrides.

Vidare ingår i staten några belopp för ändamål, som i vissa avseenden ligger utanför den egentliga verksamheten, såsom representation, bidrag till personalens idrottsföreningar och semesterresor samt kostnader för driftvärn. Härom beslutar Kungl. Maj:t varje år och beloppen är maximivärden, som icke får överskridas. Tidigare lämnades också delvis redogörelse i detalj för användningen av dessa belopp, men detta har numera slopats.

Rent allmänt gäller att verket icke utan Kungl. Maj:ts medgivande får lämna bidrag till ändamål, som icke har direkt med verksamheten att göra.

Reglerna för avsättning till värdeminskningsskonto beslutas av Kungl. Maj:t. Ett principbeslut från 1920-talet föreligger, delvis kompletterat i samband med kapitalbudgetens omläggning år 1944. Kungl. Maj:t har därjämte under de senaste åren medgivit extra avsättningar till värdeminskningsskonto. I driftkostnadsstaten för budgetåret 1956/57 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att i kraftverkens avsättning till värdeminskningsskonto inräknad extra avsättning med 25 milj. kr. må ske med högst nämnda belopp, först sedan det till statsverket inlevererade överskottet från statens vattenfallsverks fond för budgetåret 1956/57 uppgått till 120 milj. kr.

För budgetåret 1957/58 har i statsverkspropositionen likaledes föreslagits en extra avsättning med 25 milj. kr. Denna har dock icke i motsats till

föregående år förknippats med något villkor i fråga om det av verket inlevererade överskottet.

Avskrivning kan företagas av verket i fråga om outkrävbara fordringar. Avskrivning av andra fordringar kan göras av verket, när fordringen härleder sig från verkets affärsrörelse, men sådant fall skall anmälas till Kungl. Maj:t.

Styrelsen äger även utfästa belöning och utbetala ersättning eller gratifikation i samband med utredning om åverkan eller skada å verkets egendom. Slutligen får styrelsen utbetala ersättning till tjänstemän för skadade kläder samt i förekommande fall utge skäligt skadestånd till person, icke anställd hos verket, som tillfogats skada genom verkets anläggningar.

Styrelsens överskottsmedel samt vad av tillgängliga kontanta inkomstmedel icke omedelbart behöver disponeras, skall insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken enligt vad som gäller för affärsverken i allmänhet.

För lyftning av medel som å riksstatens driftbudget ställts till styrelsens förfogande äger styrelsen enligt instruktionen dragningsrätt å statsverkets checkräkning i riksbanken.

Styrelsen får utan hinder av upphandlingsförordningen vid *upphandling* eller utförande av arbete för verkets räkning infordra anbud på det sätt, som i varje fall befinnes lämpligt, samt även träffa uppgörelse under hand. Enligt vad vattenfallsstyrelsen uppgivit till utredningen undanröjer denna möjlighet, som utnyttjas vid de allra flesta upphandlingar, i stort sett de affärsmässiga nackdelar, som upphandlingskungörelsens mycket bundna former för anbudsinfordran eljest skulle medföra. Å andra sidan anser styrelsen att bundenheten vid upphandlingskungörelsens övriga bestämmelser medför, att mer arbete måste nedläggas på upphandlingen under nuvarande verksamhetsform jämfört med vad som gäller för ett företag, som drivs i aktiebolagsform. Detta merarbete sammanhänger främst med kraven på en utförlig redovisning av upphandlingsbesluten och underlaget för desamma såväl inför reviderande myndigheter som inför allmänheten.

Inköp av fastigheter kan av verket beslutas, därest inköpen kan ske med användande av för ändamålet anvisade anslag. I andra fall erfordras tillstånd antingen av Kungl. Maj:t — därest inköpen kan ske med medel, som årligen ställes till förfogande för inköp av vattenrätt och fastigheter — eller av riksdagen.

För *utarrendering av vattenfall* kräves Kungl. Maj:ts godkännande, var emot utarrenderingar i övrigt kan göras av verket.

I sitt i det föregående omnämnda yttrande till riksdagens statsutskott år 1950 anförde styrelsen rörande sin handlingsfrihet i ekonomiska frågor bl. a. följande:¹

I åtskilliga hänseenden är affärsverkens handlingsfrihet i ekonomiska ting begränsad i förhållande till den frihet aktiebolagsformen skulle ge. Här må endast

¹ För utskottets utlåtande redogöres i kap. VII.

nämnas, att verken icke ha rätt att placera likvida medel så, att de göras räntebärande, liksom icke heller att upptaga lån i öppna marknaden, att befogenheterna att försälja fast egendom äro mycket begränsade, att anslutningen till statsbokföringen i vissa hänseenden förorsakar konflikt med den affärsmässigt önskvärda bokföringen, vilket föranleder viss dubbelredovisning och en del merarbete, samt slutligen att vissa inskränkningar i handlingsfriheten föreligga i frågan om driftutgifterna i samband med att detaljerade stater för dessa skola fastställas av Kungl. Maj:t. Av intresse i sistnämnda hänseende är särskilt handhavandet av avskrivningarna. En viss frihet i detta hänseende inom fastställda principiella gränser skulle möjliggöra en kanske också ur statsmakternas synpunkt önskvärd utjämnning mellan olika år av de ekonomiska resultaten, vilka för vattenfallsstyrelsens del nu i betydande grad påverkas av vattenförhållandena och tillfälliga avsättningsvariationer.

Samarbete med andra länder

Vattenfallsstyrelsen har icke lika omfattande driftsamarbete med utlandet som de övriga affärsverken. Förekommande kraftleveranser utanför landets gränser och inköp av kraft från utlandet är begränsade till de nordiska grannländerna. Styrelsens kraftsystem är sålunda förbundet med ledningsnätet på Själland, dock icke direkt utan via Sydsvenska kraft AB:s anläggningar. Med kraftföretagen på Själland har styrelsen och Sydsvenska kraft AB tillsammans ett avtal, som förutser såväl leverans av överskottskraft från Sverige som leverans av ångkraft från Danmark. Med Norge förefinns ingen trefasig ledningsförbindelse utan endast ett samarbete över de enfasiga ledningarna längs de elektrifierade banorna. Över Kornsjö och Charlottenberg är kraftutbytet minimalt. Det begränsar sig till hjälp vid störningar, reparationer o. dyl. Över Narvik åter, där förutom kontaktledningen med 16 kV enfasförbindelse även ledningar för 80 kV finns, sker ett något mera omfattande kraftutbyte mellan verket och Narviks stads kraftsystem. Slutligen levererar verket kraft till Torneå stad i Finland och till några finska byar längs Torne älv. I intetdera av sistnämnda fall är de från Sverige matade finska ledningssystemen sammankopplade med andra finska anläggningar, varför något *utbyte* av kraft icke förekommer.

Rörande de uppräknade förbindelserna med utlandet har vattenfallsstyrelsen i regel beslutat själv, bl. a. därför att det icke behövts några investeringar för vilka statsmakternas anslag erfordrats.

KAPITEL V

Revision och kontroll

Riksdagens kontroll

Riksdagens kontroll av vattenfallsverkets verksamhet sker dels i samband med behandlingen av anslagsfrågor rörande verkets investeringar, dels genom riksdagens revisorer och ombudsmän. Dessutom kan framhållas den kontrollmöjlighet som interpellations- och frågeinstitutet utgör.

I samband med *behandlingen av anslagsfrågor* mottar riksdagen i vissa fall rapporter rörande användningen av tidigare beviljade anslag. Detta gäller främst inköps- och dispositionsanslagen. Dessa rapporter synes icke i praktiken föranleda några erinringar eller uttalanden från riksdagens sida.

Motioner likaväl som *interpellationer* och *enkla frågor* rörande vattenfallsverkets verksamhet har varit sällsynta. I den mån sådana förekommit har de oftast avsett frågor rörande krafttaxorna.

De undersökningar som *riksdagens revisorer* företagit rörande vattenfallsverket har varit av tämligen ringa omfattning och har oftast skett i samband med undersökningar, som revisorerna företagit i speciella frågor berörande statsförvaltningen i dess helhet eller samtliga affärsdrivande verk. De speciella anmärkningar, som förekommit, har oftast rört detaljfrågor och därvid i övervägande antalet fall fördelningen av kostnader mellan investeringsmedel och driftmedel. Vid några tillfällen har det vidare förekommit, att revisorerna uttalat att vattendomstolarnas tillstånd att anlägga ett visst kraftverk eller utföra vissa regleringar bort inhämtas innan förberedande byggnadsarbeten för nya kraftstationer och regleringar påbörjats (jfr t. ex. statsutsk. utl. 174/1951, s. 36 ff).

Riksdagens justitieombudsman har under den senaste tioårsperioden vid ett tiotal tillfällen inhämtat yttranden beträffande åtgärder av styrelsen eller verkets tjänstemän. Dessa remisser har från JO:s sida föranletts av anmälningar eller uppgifter i pressen och huvudsakligen avsett vissa åtgärder i samband med kraftverksbyggen.

Kungl. Maj:ts kontroll

Allmänt

Revisionskontroll utövas av tvenne Kungl. Maj:t underställda revisionsorgan, nämligen riksräkenskapsverket och statens sakrevision. Därjämte finns särskilda för vattenfallsverket av Kungl. Maj:t förordnade överrevisorer.

Chefen för kommunikationsdepartementet utövar en viss kontroll över verksamheten därigenom att styrelsen är skyldig att före den 1 augusti varje år till honom avlämna berättelse om vattenfallsverkets förvaltning under nästföregående år. En liknande allmän kontroll utövas av justitiekanslern, till vilken styrelsen före den 1 april varje år skall avlämna en förteckning över ärenden, som inkommit före utgången av nästföregående år och som icke blivit handlagda inom två månader efter nämnda års utgång.

En viss kontroll över vattenfallsstyrelsens verksamhet kan Kungl. Maj:t direkt utöva genom besvärsinstitutet. (I anmärkningsmål är dock kammar-rätten besvärinstans.) Besvär över styrelsens beslut förekommer dock i regel endast i personal- och avlöningsfrågor. Antalet dylika besvär har under den senaste 10-årsperioden varit ett par fall per år. Kungl. Maj:t har endast i enstaka fall gjort ändring i styrelsens beslut.

Riksräkenskapsverket och statens sakrevision

Till *riksräkenskapsverket* skall styrelsen årligen inom stadgad tid avlämna särskilt föreskrivna räkenskaps- och redovisningshandlingar (instr. 8 §).

Riksräkenskapsverkets granskning omfattar till övervägande del tillämpningen av vissa detaljföreskrifter av ekonomisk innebörd, främst inom löneområdet. Granskningen brukar i genomsnitt resultera i ett par anmärkningar årligen från riksräkenskapsverkets sida, vilka oftast icke gäller större belopp. I flera fall har Kungl. Maj:t befriat vederbörande tjänsteman från återbetalningsskyldighet.

Den av riksräkenskapsverket bedrivna granskningen är i hög grad formell, vilket beror på de föreskrifter, som utfärdats. Enligt vattenfallsstyrelsens mening är denna revision svårförenlig med affärsmässiga principer.

Statens sakrevision har endast i begränsad omfattning tagit befattning med verkets angelägenheter. De ingripanden från denna myndighets sida som förekommit har oftast gällt arbetsuppgifternas fördelning mellan vattenfallsstyrelsen och andra ämbetsverk. Vattenfallsstyrelsen har funnit det vara till viss nytta för verket att sakrevisionen registrerar de olika ämbetsverkens leveransavtal på grund av att styrelsen därigenom får kännedom om priser och andra leveransvillkor, som avtalas mellan en viss leverantör och andra ämbetsverk. Enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning är dock även vissa nackdelar förenade med sakrevisionens verksamhet. För dessa redogöres närmare i det följande. Det bör framhållas, att sakrevisionens befattning med statens vattenfallsverk är av relativt sent datum (sedan år 1947).

Överrevisorerna

För granskning av statens vattenfallsverks förvaltning och räkenskaper förordnar Kungl. Maj:t årligen två överrevisorer. För sin granskning äger

överrevisorerna få tillgång till samtliga verkets handlingar, som de anser behövliga.

De allmänna åligganden som i vattenfallsstyrelsens instruktion fastställts för överrevisorerna består i att granska styrelsens räkenskaper och kontrollera dess förvaltning, företrädesvis för bedömande av lämpligheten av de av styrelsen gjorda utbetalningarna samt ändamålsenligheten av de av styrelsen i övrigt vidtagna förvaltningsåtgärderna.

Anmärkning, som överrevisorerna finner sig böra framställa i nyssnämnda hänseende, skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Överrevisorerna kan emellertid göra avsteg härifrån, om de finner att saken kan bero vid att styrelsens uppmärksamhet fästes därpå.

I överrevisorernas befogenhet ingår även att granska lokalförvaltningarnas räkenskaper och kontrollera deras förvaltning.

Om överrevisorerna finner en utbetalning eller en förvaltningsåtgärd, som föranlett en utbetalning, vara författningsstridig, äger de fästa riksräkenskapsverkets uppmärksamhet därpå. De kan emellertid också själva anhängiggöra talan i kammarrätten i anledning av det anmärkta förhållandet.

Överrevisorerna skall även uppta till bedömning styrelsens beslut i anledning av de anmärkningar som framställts vid den interna granskningen av lokalförvaltningarnas räkenskapshandlingar. Härför redogörs i samband med beskrivningen av verkets egen kontrollverksamhet.

Slutligen skall överrevisorerna under det år granskningen avser söka att i den omfattning det kan finnas lämpligt följa förvaltningens gång. Senast den 1 september året efter det som granskningen avser skall de till Kungl. Maj:t avge berättelse över den av dem verkställda granskningen. Berättelsen skall innehålla dels ett allmänt omdöme rörande styrelsens förvaltning i dess helhet, dels även meddelande om de olika åtgärder från överrevisorernas sida vartill granskningen givit anledning. Om berättelsens innehåll skall vattenfallsstyrelsen och riksräkenskapsverket underrättas genom avskrift.

Överrevisorernas berättelser har tenderat att till övervägande del behandla allmänna förvaltningsförhållanden. Enstaka förekommande anmärkningar i ekonomiska frågor har avsett speciella sidor av verksamheten, bland vilka främst bör nämnas fördelningen av kostnaderna för vissa arbeten mellan investeringsmedel och driftmedel. Vidare har förekommit påpekanden rörande vissa större differenser mellan verkliga och kalkylerade kostnader samt frågor huruvida större reparationsarbeten i vederbörlig ordning beslutats av styrelsen in pleno.

Styrelsens egen kontrollverksamhet

Den detaljerade granskningen av statens vattenfallsverks räkenskaper med tillhörande verifikationer verkställs i enlighet med vad styrelsen därom föreskrivit i arbetsordningen av ett inom kanslibyrån organiserat

revisionskontor. Detaljerad kontroll av debitering och uppbörd av kanal-, bogserings- och lotsningsavgifter kan dock styrelsen uppdraga åt tjänsteman vid kanalverket.

Revisionskontoret granskar lokalförvaltningarnas och byggnadsförvaltningarnas räkenskaper, dock med undantag för detaljräkenskaper beträffande förråden, som granskas av förrådsbyrån. Vidare utför revisionskontoret kassainventeringar samt förhandsgranskar styrelsens utbetalningar.

Kanslibyråns revisionskontor fungerar även som upplysningscentral i tolkningsfrågor och frågor om praxis inom området. Granskningen är av övervägande siffermässig natur, ehuru en begränsad sakgranskning även förekommer. Kontoret har emellertid inte en personaluppsättning som är anpassad för en mera omfattande sakgranskning.

Anmärkning som framställts vid den nämnda granskningen skall prövas av vattenfallsstyrelsen. Styrelsen skall därvid enligt instruktionen bedöma en anmärkt åtgärd i första hand med hänsyn till dess lämplighet och kan med avseende på särskilda omständigheter i ärendet befria vederbörande redogörare från ersättningsskyldighet. Så kan ske även i fall då en anmärkt åtgärd befunnits författningsstridig.

Anmärkningar rörande felaktigheter, vilka icke är att hänföra till brott, kan endast upptagas till prövning av styrelsen om de avlämnats inte endast till styrelsen utan även till vederbörande redogörare inom tre år från den dag räkenskaperna kommit styrelsen tillhanda.

Vattenfallsstyrelsens beslut i anmärkningsärenden är emellertid inte slutgiltiga. Överrevisorerna har sålunda möjlighet att fästa riksräkenskapsverkets uppmärksamhet på av styrelsen ogillad anmärkning, som överrevisorerna finner befogad, eller på beslut av styrelsen att befria vederbörande redogörare från ersättningsskyldighet, där sådan enligt överrevisorernas mening bort åligga honom. Överrevisorerna kan också själva i sådana fall anhängiggöra talan i kammarrätten. Om styrelsen eljest har ogillat anmärkning mot utbetalning eller förvaltningsåtgärd, som överrevisorerna visserligen icke finner författningsstridig men ändå olämplig eller mindre ändamålsenlig, har dessa att anmäla förhållandet till Kungl. Maj:t. Överrevisorerna kan dock låta saken bero vid att styrelsens uppmärksamhet fästes därpå.

Offentlighetsprincipen

Tryckfrihetsförordningens generella bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet lämnar möjligheter för utomstående till insyn i statens vattenfallsverks verksamhet. Undantag från tryckfrihetsförordningens tillämpning kan emellertid i vissa fall göras enligt lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (sekretesslagen).

Beträffande vattenfallsverket förekommer inskränkningar av nämnt slag i huvudsak i vissa frågor, som berör försvaret, samt i vissa kraftleverans- och upphandlingsärenden. I de sistnämnda fallen är vattenfallsstyrelsen skyldig rapportera till Kungl. Maj:t, då styrelsen gjort handlingar otillgängliga genom hemligstämpling.

Beträffande *kraftleveransärenden* föranledes åtgärderna av att normaltaxorna för högspänd kraft är offentliggjorda endast i fråga om leveranser med abonnerad effekt understigande visst belopp (f. n. 4 000 kW) samt av förekomsten av icke publicerade standardtaxor och speciella prisöverenskommelser. I enstaka fall brukar enligt vad styrelsen upplyst ett kraftleveransärende sekretessbeläggas på grund av abonnentens önskemål. Hemligstämpling i samband med kraftleveransärenden tenderar att få allt mindre omfattning.

Offentlighetsprincipens tillämpning i *upphandlingsärenden* utgör enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning ett särskilt problem. Skyldigheten att utlämna upplysningar om gjorda upphandlingar är besvärande och många gånger till förfång för de statliga upphandlande organen i deras verksamhet. Den ger leverantörerna den omotiverade favören av ett bättre utgångsläge än vad som skulle vara fallet, om de måste offerera ovetande om de villkor konkurrenterna erbjudit vid en tidigare upphandling. Enligt 34 § sekretesslagen äger dock myndighet då anledning därtill föreligger besluta om hemlighållande av handlingar i upphandlingsärende under en tid av högst två år från det avtal slutits.

I vattenfallsstyrelsen sekretessbelägges upphandlingsärenden enligt dessa grunder endast i ringa omfattning. Ett mera allmänt utnyttjande av möjligheterna därtill skulle nämligen enligt styrelsens mening kunna strida mot offentlighetsprincipen.

Att anbudsgivarna ofta utnyttjar offentlighetsprincipens möjligheter i sin verksamhet framgår bl. a. av att besvär i fall, då vattenfallsstyrelsen fattat beslut om hemligstämpling, icke sällan förekommer.

I syfte att ytterligare belysa svårigheterna att förena offentlighetsprincipen med affärsmässig verksamhet av det slag vattenfallsstyrelsen bedriver har styrelsen (i maj 1956) till utredningen bl. a. anfört följande.

Offentlighetsprincipen utnyttjas systematiskt av anbudsgivarna till deras fördel och till statsverkets nackdel. En undersökning visar, att för omkring $\frac{1}{3}$ av alla större upphandlingsärenden begäres delgivande av såväl samtliga inkomna anbud som styrelsens beslut och motivering för detsamma. Sådana framställningar inkommer dels direkt från anbudsgivarna, dels från Svensk Leveranstidning och Firma Rapportbyrån i Stockholm. Svensk Leveranstidning begränsar sig till sådana ärenden, där anbud infordrats genom annonsering, och publicerar därvid uppgifter om antagna anbud och pris. Rapportbyrån synes arbeta dels med abonnemang från olika leverantörer, dels med direkta engångsuppdrag. Firman sänder upp en representant, som inom styrelsens lokaler gör avskrifter av anbud, sammanställningar och beslut. Det kan nämnas, att för närvarande har firman aviserat

om ca 50 ärenden, som man önskar taga del av enbart från förrådsbyråns verksamhetsområde. Ursprungligen hade man den verksamhetsformen, att man begärde att få taga del av alla avgjorda ärenden, varefter man sannolikt tillställde anbudsgivarna upplysningar mot postförskott.

Offentlighetsprincipen medför, att vattenfallsstyrelsen i sin upphandlingsverksamhet belastas av att anbudsgivarna känner till de priser, som från konkurrenthåll offererades vid föregående upphandlingar. Detta medför en snedvridning av offerterna så till vida att de i många fall icke baseras på kostnadskalkyl utan på vad andra anbudsgivare begärt. Vill man ha en beställning, går man ner med sitt pris minsta möjliga steg, så att man beräknar komma strax under den, som senast fick beställningen.

Med utgångspunkt från inköpstjänstemännens uppfattning om vad en vara bör kosta händer det icke sällan, att förhandlingar föres med en anbudsgivare om prisnedsättning, även om han i och för sig lämnat den lägsta offerten. Det meddelas därvid ofta från anbudsgivaren, att han i och för sig skulle kunna gå med på en prissänkning till vattenfallsstyrelsen såsom stor eller på annat sätt speciell kund på den vara det är fråga om, men han hindras av att all styrelsens upphandling via statens sakrevision delgives även andra statsverk, vilka han icke är benägen att ge det lägre priset.

Det är självfallet mycket svårt att uppskatta det merpris exempelvis per år räknat, som vattenfallsstyrelsen på grund av det ovan anförda nödgas betala. Ett överslag har emellertid fört till uppfattningen, att av styrelsens årliga inköp om 300 milj. kronor utgöres ungefär 200 milj. kronor av sådana varor, där priset påverkas av de berörda förhållandena. Det är icke osannolikt, att priserna för dessa varor i genomsnitt blir ca 1 % högre än om affärerna kunde genomföras utan bundenhet till för statsverk gällande föreskrifter. Det kan sålunda röra sig om ca 2 milj. kronor i merutgift per år.

Tjänstemannaansvaret

Om styrelsen i ett enskilt företag åsidosatt aktieägarnas intressen, är det dessa som avgör om styrelsen skall beviljas ansvarsfrihet. I vissa fall kan åtal mot vederbörande ske inför allmän domstol. En anställd, som brustit i lojalitet mot företaget, kan avskedas, om företagsledningen finner skäl härför. I båda fallen kan process om skadestånd inledas, om felet varit till ekonomiskt men för företaget.

Den statliga verksamheten skiljer sig i detta avseende från den enskilda på så sätt, att det för såväl ledamöter som tjänstemän i de statliga förvaltningsorganen — dit i detta sammanhang även de affärsdrivande verken räknas — i större utsträckning än inom det enskilda näringslivet kan utkrävas straffrättsligt ansvar för felaktiga åtgärder eller försummelser. Beträffande formerna härför finns relativt utförliga regler. Förekomsten av dessa regler torde delvis sammanhänga med den för vissa grupper statstjänstemän gällande oavsätthetsprincipen. Ett annat skäl är den ställning offentliga tjänstemän i sin verksamhet i många fall intar gentemot allmänheten.

Tjänstemannaansvaret är utformat med vissa hänsyn till vederbörandes tjänsteställning. Principerna är angivna i 25 kap. strafflagen (strafflagens

bestämmelser om ämbetsbrott) samt i verkens instruktioner. Principerna är i huvudsak desamma för statsförvaltningen i dess helhet, ehuru de affärsdrivande verken i någon mån avviker från övriga verk.

Rent allmänt medför tjänstemannaansvaret för statens vattenfallsverks vidkommande att vattenfallsstyrelsens ledamöter jämte vissa högre tjänstemän vid fel eller försummelse i tjänsten kunna åtalas inför domstol. Lägre tjänstemän kan i motsvarande fall dömas av styrelsen. Om felet eller försummelsen är av allvarigare beskaffenhet kan dock även beträffande dessa åtal ske inför allmän domstol.

Från vattenfallsstyrelsens sida har framhållits att det hos styrelsen liksom i enskilda affärsföretag ibland förekommer, att beslut med stor ekonomisk räckvidd måste fattas med mycket kort varsel. Några grundligare utredningar rörande de relativa kostnaderna för olika alternativ hinns i sådana fall inte alltid med. Ibland kan det senare framkomma, att ett sålunda fattat beslut borde ha getts en annan innebörd. Detta är naturligt för och förekommer i all affärsmässigt inriktad verksamhet. Vattenfallsstyrelsen finner det emellertid betänkligt att styrelsens tjänstemän i sådana fall skall riskera att bli åtalade härför inför domstol.

En speciell form av tjänstemännens ansvar är det s. k. *redogöraransvaret*, om vars rättsliga omfattning en viss oklarhet synes råda. Rent allmänt kan redogöraransvaret sägas innebära skyldighet för den som medverkat till felaktiga utbetalningar av statsverkets medel att av egna medel ersätta statsverket med ifrågavarande belopp. Denna återbetalningsskyldighet kan såsom tidigare nämnts fastställas av kammarrätten eller i vissa fall av verksstyrelsen själv bl. a. i samband med den ordinarie granskningen av verkets räkenskaper. Vare sig kammarrätten eller styrelsen beslutar i ifrågavarande avseende är det i motsats till vad som i det föregående sagts om tjänstemannaansvaret inte fråga om någon bestraffning av tjänstemannen i fråga. Givetvis kan dock tjänstefel i vissa fall ifrågasättas i samband härmed. Ansvar härför får då utkrävas i särskild ordning. Slutligen bör framhållas att den återbetalningsskyldige tjänstemannen har möjlighet att — om återbetalning icke sker frivilligt — anhängiggöra regresstalan mot den, som erhållit för stor utbetalning, eller anhålla att av nåd bli befriad från återbetalningsskyldighet.

KAPITEL VI

Utredningens allmänna synpunkter

Den allmänna bakgrunden

Statsmakterna har vid upprepade tillfällen framhållit, att statens vattenfallsverk bör drivas enligt affärsmässiga grunder. Detta har skett såväl i samband med verkets bildande¹ som vid åtskilliga senare tillfällen.² Som en följd av denna inställning gavs verksamheten redan från början en form, som i flera avseenden avvek från övriga ämbetsverks, och verkets ledning lämnades en relativt stor handlingsfrihet. Vattenfallsverket organiserades med en styrelse, som förutom av verkschefen bestod av fyra från näringslivet hämtade ledamöter, varför företagets organisation kom att i detta hänseende bli jämförbar med andra större industriföretags. Lönerna för de mera kvalificerade tjänstemännen utgick efter andra principer än inom statsförvaltningen i övrigt och anpassades i stort till förhållandena inom det enskilda näringslivet. Sälunda erhöll vissa tjänstemän i högre ställning en del av lönen i form av tantiem, vilket emellertid senare frångåtts.

Det förhållandet, att vattenfallsstyrelsen ingår i statsförvaltningen, har medfört, att administrativa författningar, som tillkommit och utformats med hänsyn till förhållandena inom den allmänna förvaltningen, gäller även för vattenfallsstyrelsen. Härigenom har åstadkommits sådana begränsningar i vattenfallsstyrelsens handlingsfrihet, som icke varit till fördel för verksamheten.

Vattenfallsverket driver i viss utsträckning sin verksamhet i konkurrens med övriga kraftproducerande företag och svarar för närvarande för ungefär hälften av landets kraftproduktion. Konkurrensen gentemot övriga kraftproducenter — vilka utgörs av enskilda och kommunala företag, vanligen i aktiebolagsform — kommer till uttryck i tävlan om utbyggnadsprojekt och rationaliseringsåtgärder och gäller även arbetskraft och i vissa fall avsättningsobjekt. I nuvarande läge, med utpräglad knapphet på elektrisk energi, förekommer icke någon direkt priskonkurrens, utan vanligen blir de av vattenfallsstyrelsen fastställda taxorna normgivande även för övriga företag. Icke enbart för verkets krafttaxor är det därför betydelsefullt, att styrelsen har möjlighet att utforma verksamheten på sådant sätt, att driftkostnaderna kan hållas på lägsta möjliga nivå. Även de stora belopp — f. n. ca 300 milj. kr. — som staten årligen investerar i utbyggnad av vattenfall gör det till en betydelsefull fråga, att vattenfallsverket drivs i sådana former att ett affärsmässigt handlande underlättas.

¹ Prop. 159/1908, sid. 17.

² Se t. ex. statsutsk. utl. 75/1920 sid. 6 f.

Allmän målsättning

Även om ett enskilt företag i princip får sin inriktning och utformning bestämd med hänsyn till kravet på högsta möjliga räntabilitet, kan företaget åtminstone temporärt finna sig föranlåtet att göra avsteg från principen. Emellertid kan företaget också under längre tidsperioder nödgas uppehålla en rörelsegren, som endast har ringa förutsättningar att bli räntabel. Särskilt de större bland de enskilda företagen anser sig ofta böra ta betydande hänsyn till såväl lokala förhållanden som omständigheter, vilka påverkar branschens eller hela samhällets ekonomi.

De statliga företag, som drivs i aktiebolagsform, arbetar vanligen under omständigheter, som nära överensstämmer med vad som gäller för enskilda företag. För vissa av de affärsdrivande verken har samhällsaspekterna kommit att i en del avseenden framträda på bekostnad av affärsrämsighet och effektivitet i verksamheten. Utredningen har den inställningen, att de statliga företagen, oberoende av företagsform och utan åsidosättande av skäliga andra hänsyn, bör få en sådan utformning, att de har förutsättningar att drivas på ett effektivt och affärsrämsigt sätt. För vissa av de statliga företagen kan icke undvikas, att även sådan verksamhet måste upprätthållas, vilken icke är direkt räntabel. Mot bakgrund av vad som nyss framhållits beträffande de enskilda företagen, förtjänar det att understrykas, att det icke här rör sig om någon principiell skillnad beroende på ägandeförhållanden, även om man på goda grunder kan anta att samhällsaspekterna ofta starkare kommit att betonas för de statliga företagens verksamhet än för de enskilda. Det är utredningens uppfattning, att då ett statligt företag på grund av samhällets krav i högre grad tvingas inrikta sin verksamhet så att vissa delar av denna blir uppenbarligen förlustbringande, dessa i redovisningshänseende så långt möjligt är bör avskiljas från övrig verksamhet och kostnaderna för dem täckas genom särskilda anslag.

Verksamhetens omfattning

Vattenfallsverkets verksamhet är som framgått av det föregående uppdelad på kraftverksrörelse, kanaldrift och fastighetsförvaltning. Inom utredningen har diskuterats om kanalverket borde överföras till annan myndighet, närmast sjöfartsstyrelsen. Med hänsyn till kanalverkets relativt ringa del i vattenfallsverkets totala rörelse och då vissa fördelar — bl. a. samarbetet med Trollhätte kraftverk rörande vattenframläppningen i Göta älv — är förknippade med nuvarande organisation, har utredningen avstått från att på denna punkt göra några förslag. Den har ej heller funnit skäl föreslå att nya rörelsegrenar skall tillföras verksamheten.

Organisation

Den verksamhet som bedrivs inom vattenfallsverkets ram är mångsidig och skiftande, vilket ställer stora krav på företagsledningens förmåga att handla självständigt. Ett affärsföretag som detta måste ständigt kunna

anpassa sin organisation efter aktuella behov och möjligheter både med hänsyn till arbetsuppgifter och personella resurser. Under utvecklingens gång tillkommer nya arbetsuppgifter och andra måste läggas ner. Erfarenheter från forsknings- och rationaliseringsarbete måste omedelbart få återspeglas i företagets organisation. Inom ett framåtgående och expanderande företag får organisationsapparaten icke stelna. Beslut om organisatoriska förändringar måste kunna fattas successivt och i smidiga former och bör även kunna avse ett företags högsta ledning. En stel och genom beslut av statsmakterna bunden indelning i avdelningar och byråer bör få vika för anpassning efter tillgång på lämplig personal och efter förändringar i arbetsuppgifterna.

Företag i aktiebolagsform har möjlighet till en sådan elasticitet i sin organisation, medan de i verksform arbetande statliga affärsföretagen är mera bundna. Dessa har emellertid samma behov att snabbt kunna anpassa organisationen efter det aktuella lägets krav.

Inom vattenfallsverket har styrelsen från början haft en sådan utformning, som är vanlig inom industrien i övrigt. Kompletteringen med utifrån kommande sakkunskap har varit ytterst värdefull för verksamhetens utveckling. Beträffande organisationen i övrigt gäller att de högre befattningshavarnas antal och arbetsuppgifter är fastställda av statsmakterna och att styrelsen endast kan företaga en del smärre förändringar i detta avseende.

På grund av vattenfallsverkets mångsidiga verksamhet ställs stora krav på företagsledningens handlingsfrihet och självständighet i organisatoriskt hänseende. Verkets styrelse bör få samma möjligheter som andra jämförbara företagsledningar inom näringslivet att snabbt och ändamålsenligt vidtaga erforderliga organisationsförändringar.

Utredningen har icke haft anledning att granska verkets inre organisation men vill understryka, att den snabba expansionen verket undergått och fortfarande undergår nödvändiggör stor rörlighet i organisationshänseende. Samtidigt som arbetsuppgifterna ökar i omfång och art, är verket utsatt för en besvärande personalavgång, vilket gör det ännu mera betydelsefullt att styrelsen kan anpassa organisationen efter de personella resurser, som i ett visst läge finns disponibla. De möjligheter till delegering och decentralisering av arbetsuppgifterna, som nuvarande företagsform medger, innebär icke en nöjaktig lösning av ifrågakvarande problem.

Enskilda företag lägger i regel ned ett omfattande och kontinuerligt arbete på att få en smidig anpassning av organisationen till verksamhetens krav. Utredningen anser det nödvändigt att vattenfallsstyrelsen ges möjlighet att på samma sätt anpassa sin organisation.

Personalfrågor

Förverkligandet av det för vattenfallsstyrelsen uppställda kravet att verksamheten skall bedrivas på ett effektivt och affärsmässigt sätt försvåras

för närvarande genom den besvärliga personalsituationen. I den utsträckning styrelsen själv äger fastställa de anställdas löner synes dessa i stort sett ha kunnat anpassas till marknadsnivån, varför rekryterings- och avgångsproblem härvidlag icke torde ha varit svårare för verket än vad som kan anses ha varit normalt för andra liknande företag i rådande arbetsmarknads-situation. Uppenbara svårigheter har emellertid uppkommit för verket i fråga om tjänster, beträffande vilka verket genom sin bundenhet till statsförvaltningens bestämmelser saknat möjlighet följa den marknadsmässiga utvecklingen av lönerna. Verket har förlorat åtskilliga tjänstemän ur det skikt, från vilket befattningshavare till ledande poster rekryteras. I många fall skulle enligt verksledningens uppfattning redan en måttlig justering av de aktuella lönerna ha varit tillräcklig för att åt verket rädda duglig och högt kvalificerad arbetskraft.

En del av dessa personalproblem sammanhänger med dagens arbetsmarknadssituation, som kännetecknas av brist på yrkesskicklig personal i olika grader och särskilt högskoleutbildade tekniker. Självfallet skulle en ökad handlingsfrihet för vattenfallsstyrelsen i löne- och personalfrågor icke undanröja de svårigheter, som den allmänna bristsituationen i fråga om tekniker för med sig. Den skulle emellertid leda till att vattenfallsstyrelsen, med sina ur hela näringslivets synpunkt betydelsefulla arbeten, icke skulle utsättas för större svårigheter än som eljest förekommer för likartade företag. Även om denna brist skulle hävas eller minskas något kommer dock en konkurrens om de mest kvalificerade alltid att finnas och att nödvändiggöra en smidig personalpolitik. I och för sig är det naturligt och nödvändigt med en viss cirkulation av personalen företagen emellan. När emellertid inom ett företag omsättningen av den kvalificerade arbetskraften blivit onormalt stor, äventyras möjligheterna att uppehålla företagets effektivitet. Företagets inre organisatoriska svårigheter medför i det aktuella fallet ogynnsamma verkningar också inom de delar av näringslivet, som är beroende av ökad kraftförsörjning.

I likhet med övriga affärsdrivande verk har vattenfallsstyrelsen en något friare ställning i avlöningsfrågor än statsförvaltningen i övrigt. Ett ytterligare steg i den riktningen är den möjlighet som styrelsen har att i vissa fall kontraktsanställa personal. Med hänsyn till de aktuella behoven är dock dessa uppmjukningar, såsom framgår av tidigare redovisat material, för vattenfallsstyrelsens vidkommande otillräckliga. Det syns angeläget att verket får möjligheter att på lika villkor med näringslivet i övrigt konkurrera om arbetskraft.

Investeringsverksamhet och övriga ekonomiska frågor

Principerna för finansieringen av vattenfallsverkets investeringar har närmare redovisats i det föregående, och såsom framgår av där lämnad redogörelse har systemet med kollektivanslag blivit ytterligare utbyggt

fr. o. m. budgetåret 1957/58. Denna omläggning av anslagsanvisningen synes — i förening med förekomsten av ett relativt stort dispositionsanslag och möjligheter till anslag på tilläggsstat för oförutsedda ändamål — ge verket bättre betingelser för en rationellt bedriven investeringsverksamhet inom de gränser som uppdragits av statsmakterna.

Genom omläggningen torde företagets styrelse få ökade möjligheter att inom anslagsramen vidtaga sådana löpande justeringar, som den tekniska utvecklingen eller andra hänsyn kan nödvändiggöra men som tidigare system med specialanslag icke tillåtit.

Omläggningen från specialanslag till kollektivanslag torde bringa styrelsens handlingsfrihet i investeringsfrågor i bättre överensstämmelse med förhållandena inom andra kraftföretag, och vattenfallsstyrelsens behov av ökad frihet i investeringsfrågor kommer sålunda att i stort sett tillgodoses. Behov av ökad frihet för vattenfallsstyrelsen vid handläggningen av ekonomiska detaljfrågor gör sig dock gällande i den dagliga verksamheten beträffande bl. a. upphandling och medelsförvaltning. På grund av att vattenfallsstyrelsen vid handläggningen av dessa frågor liksom övriga till statsförvaltningen hörande organ är underkastad en mångfald författningar av olika slag förorsakas i åtskilliga fall en bundenhet i arbetsformerna, som torde vara främmande för andra företag, med vilka verket i vissa avseenden konkurrerar.

Offentlighetsprincip och revision

Den för svensk förvaltning utmärkande offentlighetsprincipen har sin egentliga betydelse då det gäller förvaltningen i allmänhet. I ett affärsföretag av vattenfallsverkets karaktär har, särskilt i samband med upphandlingsverksamheten, ifrågavarande bestämmelser medfört direkta ekonomiska förluster för företaget och ger även anledning till en omständlighet i handläggningen av sådana ärenden, som eljest skulle kunna undvikas.

Såsom redan har framhållits skiljer sig vattenfallsverket i fråga om revision och kontroll i stort sett icke från övriga ämbetsverk. Dock har verket, i likhet med statens järnvägar, särskilda av Kungl. Maj:t utsedda överrevisorer. Denna form av revision har visat sig ändamålsenlig. Däremot kan den strängt formella revision, som riksräkenskapsverket i enlighet med sin instruktion har att utöva, svårligen förenas med en affärsmässig verksamhet. Revisionens innehåll och omfattning blir emellertid i hög grad beroende på räckvidden av den frihet, som en styrelse åtnjuter. Utredningen anser, att det redan nu föreligger ett behov av en sådan utformning av revisions- och kontrollverksamheten, att den blir på en gång effektiv och förenlig med affärsmässig verksamhet. Detta behov förstärkes givetvis i och med att den i det föregående åsyftade ökade handlingsfriheten för företagsledningen uppnås.

Nuvarande bestämmelser om tjänstemannaansvar och redogöraransvar är svårförenliga med en affärsmässig verksamhet. De kan enligt utredningens mening leda till överdriven försiktighet i besluten och därigenom i längden verka effektivitetshämmande. De saknar motsvarighet inom företag, där verksamheten bedrivs i andra former, och bör heller inte äga tillämpning på den verksamhet, som bedrivs inom det här behandlade affärsföretaget.

KAPITEL VII

Frågan om företagsformen

Uppläggningsen i stort av utredningens arbete

Såsom en grund för sitt arbete har utredningen låtit utföra en kartläggning av de statsägda aktiebolagens organisation och förvaltning (SOU 1956: 6). Vidare har utredningen för jämförelses skull och särskilt med hänsyn till den kommande behandlingen av frågan om en ny typ av statsföretag låtit utarbeta redogörelser för statliga företag i vissa främmande länder (SOU 1956: 24).

Vid fortsättningen av sitt arbete har utredningen haft att välja mellan att organisera arbetet så, att ett samlat betänkande innehållande såväl utredningens principiella ståndpunktstaganden som dess konkreta förslag skulle kunna framläggas eller också att efter hand redovisa sina synpunkter beträffande särskilda verksamhetsområden i den mån detta icke ansetts innebära något föregripande av utredningens ståndpunktstagande i övrigt.

Utredningen har därvid *tills vidare inriktat sin verksamhet på sådana affärsdrivande verk, som arbetar i konkurrens med andra företag och för vilka den nuvarande företagsformen vållar olägenheter i avsevärd grad*. Såsom ett första led i arbetet efter dessa linjer framlade utredningen i december 1956 ett betänkande med förslag till ombildning av statens reproduktionsanstalt till aktiebolag (SOU 1956: 59).

Utredningen har i första hand koncentrerat sin verksamhet till direktivens allmänna riktlinjer att behandla företagsformen såsom sådan och de affärsdrivande verkens handlingsfrihet. De för de olika statliga företagen gemensamma specialfrågorna, vilka även anförtratts utredningen, avses bli behandlade i senare sammanhang.

Alternativ beträffande statens vattensfallsverk

I syfte att underlätta för vattenfallsstyrelsen att bedriva verksamheten på ett mera effektivt och affärsmässigt sätt har utredningen övervägt möjligheten att öka styrelsens befogenheter inom ramen för nuvarande företagsform.

Denna fråga har tidigare i olika sammanhang övervägts. Förslag framfördes såsom tidigare nämnts vid 1950 års riksdag i en motion i första kammaren (Mot FK nr 311).

Motionärerna framhöll bl. a. att den starkt centraliserade beslutanderätten

till Kungl. Maj:t för de affärsdrivande verken medförde ett omständligt och tidsödande förfarande utan att några nämnvärda fördelar vanns därmed och utan att hänvändelsen till Kungl. Maj:t kunde anses fylla något egentligt behov. Motionärerna pekade därefter på handläggningen av investeringsfrågor, personalfrågor samt frågor rörande taxesättningen och yrkade, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag rörande ökade befogenheter för statens affärsdrivande verk.

I sitt utlåtande över motionen anförde statsutskottet efter remiss till de affärsdrivande verkens¹ styrelser m. fl. bl. a. följande:

För egen del anser utskottet de av motionärerna framförda synpunkterna vara värda beaktande. Utskottet vill emellertid samtidigt erinra om att 1947 års järnvägsutredning i ett år 1948 avgivet betänkande för statens järnvägars vidkommande föreslagit vissa åtgärder som i sak nära sammanfalla med de önskemål åt vilka motionärerna nu ge uttryck. Utredningens förslag är f. n. föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Utskottet förutsätter att det behov av ökad rörelsefrihet i olika avseenden som kan finnas föreligga jämväl i fråga om övriga affärsverk därvid ägnas uppmärksamhet. Såsom bl. a. riksräkenskapsverket påpekat möter givetvis intet hinder att från fall till fall sådana åtgärder beträffande medelsanvisningen vidtagas som — utan att rubba de grundläggande finansieringsprinciperna enligt gällande budgetsysteem — underlätta vederbörande verksstyrelsers möjligheter att planlägga investeringsverksamheten på längre sikt. Utskottet vill slutligen framhålla att, därest frågan om affärsverkens organisation skall få en mera allsidig belysning, en utredning härom knappast kan undgå att behandla jämväl det större problemet rörande de statliga företagsformerna över huvud, vilket spörsmål utskottet dock i detta begränsade sammanhang icke anser sig nu ha anledning att närmare ingå på.

Under återopande av de anförda omständigheterna hemställde utskottet, att motionen icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd (Statsutsk. utl. nr 224/1950). Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Det av statsutskottet återopade 1947 års järnvägsutrednings betänkande² byggde i allt väsentligt på den bestående organisationens grund. Utredningen föreslog dock ökade befogenheter i vissa avseenden för järnvägsstyrelsen i investeringsfrågor, personalfrågor samt frågor rörande taxesättning.

Beträffande investeringarna föreslogs, att medelsanvisningarna så långt möjligt skulle koncentreras till ett fåtal kollektivanslag, och att järnvägsstyrelsen skulle få frihet använda dessa även för ändamål, som tillkommit efter det anslagsberäkningen verkställdes. I fråga om taxorna ansåg utredningen tillfyllest att Kungl. Maj:t bestämde minimitaxor samt beslöt om fullständiga taxerevisioner. Vidare föreslogs att bestämmelserna om offentliggörande av beviljade taxenedsättningar i godstrafik skulle slopas. Beträffande personalfrågorna föreslog utredningen att järnvägsstyrelsen skulle få befogenhet att bestämma över antalet ordinarie tjänster i samma ut-

¹ För vattenfallsstyrelsens yttranden på enskilda punkter har redogjorts i tidigare sammanhang (kap. IV).

² SOU 1948: 13.

sträckning som gällde för extra ordinarie. Järnvägsutredningens förslag har icke föranlett några åtgärder från statsmakternas sida.

En utökning av vattenfallsstyrelsens handlingsfrihet inom ramen för nuvarande företagsform i den utsträckning, som i det föregående ansetts önskvärd, skulle, enligt vad utredningen funnit, innebära ett komplicerat system av undantag från förvaltningsrättsliga föreskrifter och liknande författningar. Sålunda skulle undantag för vattenfallsstyrelsen erfordras bl. a. beträffande tryckfrihetsförordningen, statens allmänna avlöningsreglemente jämte tillhörande författningar samt 25 kap. strafflagen om ämbetsbrott. Vidare skulle styrelsens instruktion få omarbetas och komma att avvika från övriga verksamhetsinstruktioner. Likaledes måste undantag i vissa avseenden göras för vattenfallsverket i fråga om bestämmelserna för den revision som riksdagens och vissa av Kungl. Maj:ts kontrollorgan nu utövar.

För att i någon mån belysa omfattningen av ett sådant revisionsarbete inom ramen för nuvarande företagsform lämnas i följande tabell uppgift om antalet lagar och av Kungl. Maj:t utfärdade förordningar, kungörelser, cirkulär o. dyl., vilka nu i större eller mindre utsträckning reglerar styrelsens verksamhet.

Ämnesområde	Lagar	Av Kungl. Maj:t utfärdade förordningar, kungörelser och cirkulär etc.
Grundlagarna jämte tillhörande författningar	3	4
Allmänna förvaltningsföreskrifter (sättet för skriftväxling, papper och bläck, lösen och stämpel, tryck och publikationer, arkivering och utgallring, besvär m. m.)	3	85
Personalföreskrifter (tjänstetillsättning, avlöning och sjukvård, tjänste- och familjepension, resor och förflyttningar m. m.)	8	161
Ekonomiska föreskrifter (medelsförvaltning och revision, upphandling m. m.)	6	33
Försvarsföreskrifter	6	20
Speciella föreskrifter rörande Trollhätte kanalverk		4
Totalt	26	307

De i tabellen redovisade författningarna är dels sådana, som gäller för statsförvaltningen i allmänhet, dels speciellt för vattenfallsstyrelsen utfärdade föreskrifter. För närmare uppgifter rörande de förra hänvisas till den i statsliggarens bihang intagna förteckningen. Utöver de redovisade författningarna regleras vattenfallsstyrelsens verksamhet dessutom genom cirka 250 kungliga brev.¹

Förutom att ett system av undantag från dessa författningar skulle bli komplicerat och svåröverskådligt finns det enligt utredningens mening skäl att antaga, att det skulle kunna föranleda konsekvenser för statsförvalt-

¹ De av statsmakterna utfärdade författningar o. d., som ett enskilt företag av motsvarande karaktär har att tillämpa, torde uppgå till ett 50-tal.

ningen i allmänhet. Dessa nackdelar bortfaller om såsom verksamhetsform väljes en fristående juridisk enhet, å vilken de förvaltningsrättsliga föreskrifterna icke är tillämpliga. Styrelsen får då självständigt ansvar och möjlighet att inrätta verksamheten på bästa sätt inom en av statsmakterna fastställd ram.

Givetvis kan även i fortsättningen en viss inskränkning i styrelsens handlingsfrihet bli aktuell. Reglerna härför kan då bestämmas i särskild ordning och behöver inte ges vidare innebörd än vad som avgörs av företagsekonomiska synpunkter och samhällets allmänna målsättning rörande den verksamhet styrelsen ombesörjer. Vidare kommer även i fortsättningen inom åtskilliga av de områden, som de nyssnämnda författningarna och breven reglerar, att erfordras riktlinjer för verksamheten inom företaget. De bör emellertid i största utsträckning kunna fastställas av företagets styrelse. Härigenom uppnås en ökad decentralisering jämte möjlighet för styrelsen att smidigt och snabbt kunna fatta beslut i tillämpningsfrågor. Därjämte uppnås även minskad arbetsbelastning med besparingar som följd för departement och andra centrala förvaltningorgan, vilka nu i viss utsträckning har att handlägga frågor rörande vattenfallsverket.

Utredningen anser sålunda, att en från statsförvaltningen skild juridisk person bör skapas för statens vattenfallsverk. Härvid kan övervägas såväl aktiebolagsformen som en helt ny företagsform.

Bolagsformens innebörd¹

Staten äger för närvarande 28 helstatliga aktiebolag, vilka i sin tur i vissa fall äger dotterbolag. Vidare är staten delägare med större eller mindre del av aktiekapitalet eller kan eljest utöva ett avsevärt inflytande i 13 aktiebolag.

För förvaltningen och organisationen av de statsägda aktiebolagen har redogjorts i utredningens första delbetänkande. Här skall därför endast i korthet anföras några drag, som är typiska för ifrågavarande företagsform.

De statliga aktiebolagen utgör — på samma sätt som andra aktiebolag — fristående juridiska personer. De är icke underkastade de förvaltningsrättsliga föreskrifterna, utan såsom grund för deras verksamhet gäller i stället i första hand aktiebolagslagen.

De statliga aktiebolagen är icke — till skillnad från affärsverken och övriga statsorgan — utan vidare skyldiga att åtlyda av Kungl. Maj:t eller annan myndighet utfärdade direktiv rörande verksamheten i större utsträckning än vad som gäller för enskilda aktiebolag. Staten har dock uppenbarligen i många fall intresse av att vissa bestämda riktlinjer för verksamheten efterföljs. De formella möjligheter, som erbjuder sig för uppställandet av dylika riktlinjer är i stort sett följande:

¹ Jfr SOU 1956: 6, sid. 55 ff.

1) Genom stadgande i bolagsordningen kan bestämda riktlinjer för ett bolags verksamhet uppställas. Bolagsordningen antages på bolagsstämma. Detta innebär att statens bestämmande inflytande rörande bolagsordningens innehåll är säkrat i fråga om de helstatliga bolagen. I ungefär halva antalet helstatliga bolag skall ändringar i bolagsordningen dessutom underställas Kungl. Maj:t för godkännande.

2) Genom lagstiftning kan staten bestämma under vilka former verksamhet inom ett visst område skall bedrivas. Helstatliga bolag, som är verksamma inom ett sådant område, kan härigenom komma att erhålla detaljerade riktlinjer för sin verksamhet. Exempel på lagstiftning av ifrågavarande slag är lotteriförordningen, rusdrycksförsäljningsförordningen och lagen om statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror.

3) Genom avtal mellan staten och ifrågavarande bolag kan staten överenskomma med bolaget om riktlinjer för verksamheten. Ett sådant avtal kan även ha gjorts till förutsättning för att bolaget skall få bedriva en verksamhet, för vilken på grund av lag erfordras tillstånd av Kungl. Maj:t. Bolaget kan då vara tvunget att acceptera av staten uppställda riktlinjer för att över huvud taget kunna bedriva någon verksamhet.

4) I samband med ansökningar av olika slag från ett bolag om att få bedriva viss verksamhet kan bolagets följande av vissa riktlinjer göras till förutsättning för bifall å ansökningen.

5) I samband med meddelande av lån och anslag kan lånevillkor o. d., med karaktär av riktlinjer för bolagets verksamhet, uppställas av långgivarenstaten.

I viss utsträckning har dessa möjligheter utnyttjats. Omfattningen härav är emellertid beroende på karaktären av den verksamhet, som ett helstatligt aktiebolag bedriver.

I åtskilliga fall åtnjuter styrelserna för de helstatliga aktiebolagen en handlingsfrihet, som är helt jämförbar med förhållandena inom enskilda företag. Styrelserna beslutar sålunda inom ramen för allmän lag och författning självständigt i alla frågor rörande prissättning, löner, pensioner, omkostnader och övriga förvaltningsfrågor samt i ärenden i övrigt rörande bolagens verksamhet och administration. Såvida någon inskränkning icke uttryckligen stipulerats har de statliga bolagen samma formella möjligheter att upplåna medel i allmänna marknaden som övriga aktiebolag.

Några för samtliga helstatliga aktiebolag speciellt tillkomna regler, som begränsar styrelsernas handlingsfrihet, finns icke. I den mån begränsningar ifrågakommit har de ordnats för varje bolag särskilt. Härigenom har hänsyn till de aktuella och för varje bolag individuella omständigheterna kunnat tagas.

Utredningens ståndpunktstaganden

De statliga företagen kännetecknas av att syftet med desammas verksamhet i olika grad är såväl företagsekonomiskt som mera allmänt samhällsbe-

tonat. I de fall de företagsekonomiska aspekterna överväger bör det enligt utredningens uppfattning närmast åvila den ansvariga företagsledningen att bestämma om verksamhetens utformning. Om å andra sidan de samhällsbetonade aspekterna är betydande, finner utredningen det naturligt, att samhällets traditionella organ mera än eljest kan öva inflytande å densamma.

Mellan de statliga affärsdrivande verken föreligger vissa skiljaktigheter både i fråga om verksamhetsuppgifter och organisation. En del verk bedriver industriell verksamhet, andra blandad industriell och serviceverksamhet, medan hos andra åter serviceverksamheten överväger. En del verk arbetar i konkurrens med företag inom det enskilda näringslivet, medan hos andra verksamheten endast i mindre eller kanske ringa grad präglas av ett sådant konkurrensförhållande. En del verk åtnjuter större frihet i förhållande till statsmakterna, t. ex. beträffande taxesättningen, medan andra är hårdare bundna. Även i fråga om ledningen för verken framträder skiljaktigheter. Flertalet verk har t. ex. rena tjänstemannastyrelser, medan några har en styrelse sammansatt av verkschefen och ett antal ledamöter, som tagits från andra områden av samhällslivet.

I olika hänseenden intar vattenfallsstyrelsen en ställning, som något avviker från den, en del övriga affärsverk intar. Vattenfallsverket står i konkurrensförhållande till företag, tillhörande det enskilda näringslivet. Verket bygger ut vattenfall samt producerar och levererar råkraft till andra företag, vilka handhar distributionen av kraften. Verksamheten är sålunda i hög grad av industriell natur. I vissa avseenden, bland annat rörande taxesättningen, har verket en något större frihet än flertalet statliga affärsverk. I fråga om styrelseformen finns redan vissa likheter med aktiebolagen. Verksstyrelsen består av verkschefen och fyra ledamöter, som ej tillhör verket utan representerar andra viktiga sidor av samhällslivet.

Det är sålunda uppenbart, dels att vattenfallsverket arbetar på ett område, där konkurrens med enskilda företag råder, dels att verksamheten har en sådan karaktär att behov föreligger av stor smidighet i handläggningen av arbetsuppgifterna på olika händer inom verket. Visserligen har verket, såsom redan antytts, i vissa hänseenden en något större frihet än affärsverken i allmänhet. Men i viktiga hänseenden föreligger dock en bundenhet, som försvårar ledningens arbete och strävan att ständigt anpassa verksamheten efter de krav som utvecklingen på området aktualiserar. Den trots redan nämnda lättnader för verket bestående bundenheten vid vissa av instruktionens bestämmelser gör sålunda både att det är förenat med tidsutdräkt och svårigheter att genomföra organisationsförändringar och att det är svårt att behålla kvalificerad teknisk personal. Det är tänkbart att för verket skulle kunna medgivas ytterligare undantag från gällande författningar och från förvaltningsrättsliga föreskrifter, ursprungligen tillkomna med tanke på verk av annan karaktär än detta. Men om mera betydande undantag görs, riskerar man att riva sönder ett förvaltningssystem,

som väl kan vara i behov av revision men som dock har sin styrka bland annat i sin enhetlighet.

Utredningen har, som torde ha framgått av det redan anförda, funnit att flera skäl talar för en ombildning av vattenfallsverket till aktiebolag. Bedömda var för sig torde dessa skäl icke vara tillräckliga för att motivera en ändrad företagsform. Tillsammans tagna och sedda i sammanhang väger de tungt. Det torde få anses ostridigt att aktiebolagsformen i jämförelse med verksformen förenar större möjlighet till effektivitet med mindre risk för byråkrati och att den därför lämpar sig väl för en industriell verksamhet som denna, där man ständigt måste ha i sikte att på effektivaste och billigaste sätt frambringa den för näringslivet och samhällslivet över huvud taget så oumbärliga energin.

Vid ett bedömande av motiven för en ändrad företagsform får man ej heller förbise det ovan nämnda förhållandet, att verket redan nu i viss utsträckning arbetar på ett sätt som påminner om i bolagsform bedriven verksamhet. En förändring kan därför i viss utsträckning betraktas som en naturlig utveckling efter redan vedertagna linjer.

Gentemot vad nu anförts kan givetvis erinras, att vattenfallsverket på ett föredömligt sätt icke blott hävdad sig i konkurrensen med andra kraftföretag i landet utan även i hög grad framstår som ledande inom sitt verksamhetsområde också internationellt sett. Detta förhållande får emellertid icke tas till intäkt för motverkande av sådana förändringar i företagsformen, som kan bidra till än större framsteg på energiproduktionens område.

Självfallet betyder, såsom tidigare påpekats, en ombildning till aktiebolag icke att verket i fråga undandrages inflytande från statsmakternas sida. Eftersom staten är ägare till företaget och därmed genom Kungl. Maj:t har det avgörande ordet på den bolagsstämma, som skall utse styrelse och revisorer samt besluta om ansvarsfrihet, har statsmakterna full möjlighet att hävda de statliga intressena i fråga om inriktningen och utformningen av bolagets verksamhet. Det är också självklart att de begränsningar i rörelsefriheten, som följer med generella åtgärder från statsmakternas sida i form av t. ex. byggnadsregleringar och investeringsbegränsningar, kommer att beröra detta liksom övriga företag.

Utredningen har, såsom nämnts såväl i betänkandet om statens reproduktionsanstalt som tidigare i detta betänkande, under övervägande att söka finna en form för statlig affärsverksamhet, som ligger någonstans mellan verksformen och aktiebolagsformen. Dessa överväganden berör flera rätt komplicerade frågor och det torde taga en viss tid innan utredningen kommit till klarhet i detta hänseende. Utredningen har gjort sig frågan om det för vattenfallsverkets vidkommande finns anledning att avvakta det fortsatta utredningsarbetet eller om skälen för ett ställningstagande redan nu är så starka, att de motiverar framläggandet av ett delbetänkande. Härvidlag har utredningen kommit till den uppfattningen, att det i fråga om vattenfalls-

verket icke finns anledning att avvakta det resultat som utredningen kan komma till rörande den eventuella mellanformen. Motiven för vattenfallsverkets ombildande till aktiebolag förefaller nämligen så starka, att en sådan lösning under alla förhållanden framstår som mest ändamålsenlig. Vidare har utredningen ansett att ett ställningstagande i fråga om vattenfallsverket ej föregriper det slutliga ståndpunktstagande, vartill utredningen kan komma i fråga om mellanformen eller rörande den affärsdrivande statliga verksamheten i stort och att ett beslut rörande detta verk icke binder statsmakterna i övrigt.

Visserligen kan framhållas, att aktiebolagslagen i första hand är tillkommen för att reglera enskilda företags verksamhet. Emellertid bedriver redan nu många statliga företag sin verksamhet i aktiebolagsform. Lika självklart som det för utredningen ter sig att fråga aldrig uppkommit om att överföra NJA eller LKAB till affärsverksform, lika naturligt ställer det sig för utredningen, att beträffande vattenfallsverket — vars verksamhet likaså är helt industriell — föreslå en företagsform, som är ensartad med nämnda företags.

Såsom tidigare antytts, avser utredningen att längre fram upptaga till behandling i direktiven berörda särskilda frågor rörande de statliga aktiebolagens ställning: bolagsstämmans och styrelsens sammansättning, samordning av de statliga aktiebolagens verksamhet, riksdagens insyn i och revisionen av de statskontrollerade bolagen, industriell och ekonomisk demokrati o. s. v. Dessa frågor berör emellertid samtliga statliga aktiebolag och bör behandlas i ett sammanhang. Med detta betänkande har utredningen alltså icke tagit ställning till dessa spörsmål för vattenfallsverkets del. Till dess ståndpunkt tagits till dessa frågor för alla statliga aktiebolags vidkommande bör det aktiebolag, som utredningen här föreslår, arbeta på samma sätt som hittillsvarande statliga aktiebolag.

KAPITEL VIII

Utredningens förslag

Allmänna principer för verksamheten

Vid statens vattenfallsverks ombildning till aktiebolag bör icke ifrågasättas någon ändring i den allmänna inriktningen av företagens verksamhet.

Bolagsordningens stadgande i ifrågavarande avseenden föreslås få följande innehåll:

Bolaget har till föremål för sin verksamhet att bygga och driva kraftanläggningar, att försälja energi ävensom att idka annan därmed förenlig verksamhet.

Bolagets verksamhet bör vara fullt affärsmässigt inriktad. I den mån statsmakterna önskar ålägga bolaget några uppgifter, som innebär avsteg härifrån, bör detta ske genom avtal mellan staten och bolaget. Om mera betydande kostnader är förenade med dylika uppgifter, bör bolaget erhålla särskild ersättning härför.

Om statsmakterna av militära eller samhällsekonomiska skäl fordrar att bolaget följer vissa riktlinjer som ej är förenliga med kravet på affärsmässig drift, bör även detta regleras genom avtal mellan staten och bolaget, i den mån bolagets skyldighet att följa ifrågavarande riktlinjer icke följer av lag eller annan författning. Bolaget bör i sistnämnda avseenden i princip behandlas på samma sätt som ett enskilt kraftföretag.

Bolaget bör i övrigt endast vara begränsat i sin verksamhet av sådana civilrättsliga lagar — däribland aktiebolagslagen — och andra allmänna författningar, som gäller för företag i allmänhet. Staten bör sålunda i huvudsak utöva sitt inflytande i egenskap av aktieägare på bolagsstämman.

Ombildningen till aktiebolag innebär icke i och för sig att de hittills tillämpade principerna beträffande taxesättning, investeringar, lönesättning etc. ändras. Det ankommer på bolagets styrelse att avgöra i vad mån sådana ändringar kan befinnas påkallade.

Utredningen förutsätter att till bolaget överföres samtliga vid övergångs-tillfället under vattenfallsstyrelsens förvaltning stående tillgångar samt hela statens vattenfallsverks rörelse.

Bolagets firma föreslås bli Svenska kraftaktiebolaget Vattenfall.

Bolagets finansiering

De till bolaget överlåtna tillgångarna upptages i bolagets ingående balansräkning till samma värde, som de hade i vattenfallsstyrelsens utgående balansräkning omedelbart före övergången.

Den närmast liggande tidpunkten, då bolaget kan tänkas komma till stånd, finner utredningen vara den 1 januari 1959. Det disponerade kapitalet beräknas då uppgå till ungefär 3 000 milj. kr. De följande beräkningarna baseras därför på ett totalt kapitalbehov av 3 000 milj. kr. vid bolagsbildningen. Detta kapital, som under årens lopp i form av anslag tillförts vattenfallsverket och sålunda vid ombildningen till aktiebolag redan finns inom företaget, blir i och med bolagsbildningen bokfört under nya rubriker, nämligen dels såsom aktiekapital och dels såsom lånemedel.

Det syns för närvarande förhålla sig så att kraftaktiebolag med stigande kapitalbehov, som vill utnyttja lånemarknaden, såvitt möjligt bör ha ungefär en tredjedel av sitt totala kapitalbehov täckt med eget kapital. När det gäller dotterbolag, även sådana som vattenfallsstyrelsen är delägare i, utgör det egna kapitalet ofta en väsentligt lägre andel. Sålunda har Bergforsens kraft AB upptagit ett obligationslån på 50 milj. kr. — vartill senare kan förutses ett förlags- eller reverslån på 15—20 milj. kr. — med bibehållande av aktiekapitalet vid det ursprungliga beloppet, 5,4 milj. kr.

Statens vattenfallsverk blir efter ombildningen ett helstatligt aktiebolag. Ovannämnda relation — en tredjedel — mellan eget kapital och lånemedel behöver därför icke vara tillämplig, särskilt som den i framtiden erforderliga upplåningen till huvudparten kan förutses bli tillgodosedd genom lån från ägaren-staten.

I stället påverkas den önskvärda proportionen mellan eget kapital och lån för det nya bolagets vidkommande av bl. a. de lånevillkor staten kan komma att uppställa. Relationen mellan aktiekapital och lån har dessutom viss betydelse i skattehänseende på grund av att låneräntan är avdragsgill vid taxering till skatt. Eftersom staten kommer att erhålla såväl huvudparten av låneräntan som bolagsskatten och aktieutdelningen, är relationen mellan eget kapital och lån för statens vidkommande av praktisk betydelse endast med hänsyn till kommunalskatten.¹

Inverkan av olika relationer mellan eget kapital och lån — $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{10}$ — kan belysas av följande exempel.

Utgångspunkten är en beräknad kommunal skatt av 13 %, en statlig bolagsskatt av 50 % samt en genomsnittlig låneränta av 4 %. Ytterligare antages att genomsnittsavkastningen för hela kapitalet 3 000 milj. kr. blir 6 % d. v. s. 180 milj. kr./år. Beloppen är avrundade till milj. kr.

Utredningen förordar att aktiekapitalet vid bolagsbildningen fixeras till 500 milj. kr., vilket motsvarar en sjättedel av bolagets totala kapitalbehov. Givetvis kan framtida höjningar av aktiekapitalet förutses. Med anknytning till de i aktiebolagslagen stadgade gränserna bör därför bolagsordningen på ifrågavarande punkt innehålla, att aktiekapitalet skall utgöra lägst 500 milj. kr. och högst 1 500 milj. kr.

¹ Jfr bilaga 5.

Kapital				Lån	Brutto- av- kast- ning	Ränte- kost- nad för lån	Vinst före skatt	Kom- munal skatt	Statlig skatt	Vinst efter skatt	
Totalt	Eget kapital									Nomi- nellt	i % av aktie- kapitalet
	Aktiekapital	Re- serv- fond									
1	2	3 (= 2/1)	4	5 (= 1-2-4)	6	7	8 (= 6-7)	9	10	11 (= 8-9-10)	12 (= 11/2)
3 000	1 000	1/3	200	1 800	180	72	108	14	47	47	4,7
3 000	500	1/6	100	2 400	180	96	84	11	37	36	7,4
3 000	300	1/10	60	2 640	180	106	74	10	32	32	10,7

Utredningen anser att staten bör teckna aktierna till en sådan kurs, att bolaget omedelbart erhåller i aktiebolagslagen förutsatt reservfond.

För täckning av de kostnader, som föranledes av den relativt starka tillväxt, som kan förutses, bör bolaget i första hand taga i anspråk inom bolaget fonderade medel. Då Kungl. Maj:t och riksdagen enligt vad som i det föregående sagts dels som aktieägare och dels i samband med långivning har möjligheter att påverka bolagets utveckling, innebär ett sådant förfarande icke att statsmakternas inflytande på de större sakfrågorna åsidosätts utan endast att bolaget får en handlingsfrihet likartad med andra kraftföretags.

Avskrivningsmedlen och andra fonderade medel torde emellertid under lång tid framåt endast delvis förslå för att täcka med investeringsverksamheten förenade kostnader. Ytterligare kapitaltillskott utifrån erfordras därför.

För större och långsiktiga kreditbehov kommer med all sannolikhet liksom hittills ägaren-staten att få påtaga sig ansvaret, dels genom lån, dels genom nyteckning av aktier. Statsmakternas inflytande över investeringarnas omfattning och inriktning kommer sålunda liksom hittills att kunna utövas i anslutning till medelsanvisningen.

Bolaget bör dock formellt ha likartade möjligheter att anskaffa ifrågasvarande kapital genom lån i öppna marknaden som andra kraftföretag. Detta torde med hänsyn till vad som nyss sagts närmast kunna bli aktuellt för täckande av bolagets behov av rörelsekrediter.

Bolagets organisation

Aktiekapitalet, 500 milj. kr., bör fördelas på aktier lydande på 100 kr. och aktiebrevens vara ställda till viss man. Alla aktier bör medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

Utredningen har övervägt frågan huruvida staten skall stå som ensam aktieägare eller om även andra skall få rätt att teckna aktier i det nya bolaget. Enskilt aktieinnehav i de statliga aktiebolagen förekommer för närvarande i huvudsak i två former. Den ena formen förekommer i de aktiebolag,

som tidigare (SOU 1956:6) betecknats som halvstatliga. Det är här fråga om ett ekonomiskt samarbete mellan staten och vissa *enskilda företag*. Exempel härpå utgör AB Atomenergi. Den andra formen förekommer i bl. a. monopolbolagen, i vilka *enskilda personer* representerande viss sakkunskap fått förvärva aktier för att därigenom tillföra bolagen erfarenhet från olika områden inom näringslivet.

Någon anledning att i detta sammanhang skapa ett bolag enligt den första formen anser utredningen icke föreligga. Däremot skulle kunna övervägas, huruvida allmänheten, enskilda personer tillhörande bolagets personal eller representerande olika organisationer bör beredas tillfälle att förvärva och äga aktier i bolaget. Dessa frågor kan emellertid med samma fog diskuteras även för vissa andra statsägda aktiebolag. Utredningen har därför ansett det lämpligt att taga ställning till desamma i särskilt sammanhang.

För den händelse vissa aktier framdeles kan komma att överlåtas på utomstående, bör redan nu i bolagsordningen intagas sedvanliga bestämmelser innebärande skydd mot utländskt inflytande och om hembudsskyldighet.

Statens aktier i bolaget bör redovisas under fonden för statens aktier. Rösträtten för dessa aktier å bolagsstämman utövas av den Kungl. Maj:t i varje särskilt fall därtill utser.

Ordinarie bolagsstämma bör hållas en gång årligen under maj eller juni månad. Kallelse till bolagsstämma bör ske genom rekommenderade brev senast två veckor före ordinarie och en vecka före extra stämma.

Ändringar i bolagsordningen bör för att äga giltighet fastställas av Kungl. Maj:t, som även, i händelse bolaget träder i likvidation, skall äga utse en likvidator att jämte de av bolagsstämman utsedda likvidatorerna delta i likvidationen.

Det torde vara en allmän uppfattning att styrelsen i ett aktiebolag för att kunna arbeta med önskvärd smidighet icke bör göras för stor. Å andra sidan är det särskilt i större företag av betydelse att olika slag av sakkunskap finns representerade. Med hänsyn härtill och i syfte att anknyta till vattenfallsstyrelsens nuvarande sammansättning samtidigt som möjlighet till en viss önskvärd rörlighet skapas förordar utredningen, att bolagets styrelse skall bestå av minst fem och högst sju ledamöter samt tre suppleanter för dem.

Samtliga styrelseledamöter och suppleanter bör utses på bolagsstämman för tiden intill dess nästa ordinarie stämma hållits. Utredningen har övervägt huruvida särskilda kompetenskrav för styrelseledamöterna utöver vad aktiebolagslagen därom föreskriver kan anses önskvärda. Utredningen har därvid särskilt ägnat intresse åt lämpligheten av att personer representerande vissa organisationer och sammanslutningar — däribland personalorganisationer — ingår i styrelsen. Enligt utredningens mening bör valet av styrelseledamöter träffas med hänsyn till vederbörandes erfarenhet och förmåga att sköta de med uppdraget förenade uppgifterna. Bland andra

torde personer med ingående kännedom om personalförhållandena därvid vara värdefulla. Utredningen vill vidare framhålla att politisk uppfattning icke bör vara avgörande vid valet av styrelseledamöter.

Styrelsen bör vara beslutför när minst fyra ledamöter finns tillstädes. Den bör sammanträda i regel en gång i månaden.

Styrelsen bör ha sitt säte i Stockholm.

Styrelsen bör utse bolagets verkställande och vice verkställande direktörer. Utredningen har utgått från att verkställande direktören kommer att vara ledamot av styrelsen.

Frågan om revisionen av de statsägda aktiebolagen har vid olika tillfällen varit föremål för diskussion. Bland annat har vid dessa tillfällen framförts att riksdagen borde beredas större insyn i de statliga aktiebolagens förvaltning, antingen genom att utse vissa revisorer i dessa bolag eller genom att med egna revisions- och kontrollorgan utöva viss tillsyn. Ifrågavarande spørsmål utgör en av de generella frågeställningar som utredningen avser att senare behandla. I avvaktan härpå bör revisionen i det nya bolaget ordnas enligt de riktlinjer, som aktiebolagslagen anvisar.

Antalet revisorer i bolaget bör enligt utredningens mening vara tre med tre suppleanter för dem. Såväl revisorer som suppleanter bör utses årligen på bolagsstämman.

Åtminstone en av revisorerna och suppleanten för honom bör vara auktoriserad. Fördelaktigt vore om teknisk sakkunskap också fanns företrädd bland revisorerna. Ett sådant förhållande skulle anknyta till det system med överrevisorer, som nu finns inom några affärsverk.

Beträffande bolagets inre organisation anser utredningen principiellt att det bör ankomma på den blivande styrelsen att besluta därom.

Statens vattenfallsverks redovisning sker redan nu per kalenderår, beroende bl. a. på att kraftdebiteringen äger rum kalenderårsvis. Med hänsyn härtill och i syfte att anknyta till vad som får anses som praxis inom affärslivet i allmänhet förordar utredningen att bolagets räkenskapsår omfattar tiden 1 januari—31 december.

Ändringar i bolagsordningen bör för att få giltighet godkännas av Kungl. Maj:t.

Personalfrågorna

Den förändring, som inträder genom att statens vattenfallsverk ombildas till aktiebolag berör i hög grad verkets personal. Utgångspunkten för utredningens överväganden i detta avseende har varit att någon försämring för den vid övergångstillfället vid statens vattenfallsverk anställda personalen icke skall inträda.

I första hand uppträder problem i samband med pensionsrätten för ifrågavarande personal. Vid statens vattenfallsverk anställda tjänstemän är i flertalet fall tillförsäkrade tjänstepension och tjänstelivränta enligt 1947 års

allmänna tjänstepensionsreglemente samt familjepension och familjelivränta enligt 1947 års allmänna familjepensionsreglemente. Motsvarande bestämmelser för arbetare återfinns i 1947 års tjänstepensionsreglemente för arbetare och 1947 års familjepensionsreglemente för arbetare. Till nämnda reglementen har utfärdats ett flertal övergångs- och tilläggsbestämmelser, bl. a. utgår rörligt tillägg å pensionerna enligt en särskild kungörelse. Pensioneringsåldern varierar från 60 år och uppåt. Den lägre pensioneringsåldern gäller för arbetare och lägre tjänstemän.

Någon avsättning till pensionsfond förekommer icke, utan pensionerna betalas ur de löpande inkomsterna på samma sätt som övriga driftkostnader. Av sammanställningar, som utredningen tagit del av, framgår att pensionerna utgör en jämförelsevis obetydlig ehuru stigande andel av driftkostnaderna. Under 20-årsperioden 1935—1954 har sålunda pensionernas andel av dessa ökat knappt 3 gånger från 1,24 % till 3,16 %. År 1954 utgjorde pensionernas andel av de totala lönekostnaderna 3,94 %.

Att pensionerna fortfarande utgör en så pass ringa del av de totala driftkostnaderna får tillskrivas det förhållandet att vattenfallsverket haft en kraftig nyrekrytering under ifrågavarande tidsperiod. Antalet anställda har sålunda ökat ungefär 5 gånger, från 2 345 till 12 133. En stagnering måste uppenbarligen innebära ett påskyndande av den höjning av genomsnittsåldern för de anställda, vilken ändå kan förutses, och vilken kommer att leda till att pensionernas andel av driftkostnaderna successivt ökar. Hur stor denna ökning blir kan fastställas efter försäkringstekniska beräkningar som tar hänsyn även till sammansättningen av den framtida personalkadern. Någon anledning att betvivla bolagets förmåga att för framtiden ekonomiskt bestrida av pensionsförhållandena föranledda kostnader finns icke.

Rent principiellt anser utredningen, att det bör tillkomma bolagets styrelse att med de anställdas organisationer förhandla om löne- och pensionsvillkor liksom beträffande anställningsvillkor i övrigt. Detta utesluter dock icke att vissa övergångsproblem löses i samband med ombildningen till aktiebolag. Utredningen förutsätter därför att överläggningar kommer till stånd om villkoren för personalens överflyttning till det nya bolaget. Utredningen vill icke föregripa dessa överläggningar genom att förorda någon bestämd lösning av dessa administrativa problem.

Beträffande handhavandet av det pensioneringssystem, som framdeles kan komma att fastställas efter förhandlingar mellan berörda parter, finns den möjligheten att bolaget självt har hand om detsamma. Å andra sidan kan det även visa sig lämpligt, att bolaget ansluter sig till en befintlig pensionsanstalt, vars verksamhet innefattar pensionering av såväl tjänstemän som arbetare. Enligt vad utredningen inhämtat är 1951 års pensionsutredning sysselsatt med att överväga administrationen även av de statsägda aktiebolagens pensioneringssystem. I avvaktan på de generella åt-

gärder för dessa bolag, som 1951 års pensionsutredning eventuellt kan komma att föreslå, syns det nya bolaget självt tills vidare böra handha ifrågavarande administration.

I övrigt anser utredningen, att bolaget bör vara oförhindrat att förhandla och träffa avtal med personalens organisationer om de löne- och anställningsvillkor, som skall gälla. Det tillkommer vidare bolagets styrelse att avgöra, om företaget i intressefrågor bör samverka med kraftföretag, som ägs av kommuner eller enskilda, eller eljest bör ansluta sig till de intresseorganisationer, som dessa företag är medlemmar av.

Övriga frågor

Företaget kommer, efter ombildningen till aktiebolag, att få betala statlig och kommunal skatt. I fråga om den kommunala inkomstskatten torde en uppfattning om innebörden härav för vissa kommuner kunna erhållas ur bilaga 5. Vissa ekonomiska förmåner bortfaller, såsom frihet från lagfartsstämpel, kostnadsfri konsultering av andra verk etc., men dessa torde endast ha ringa ekonomisk betydelse.

Vattenfallsstyrelsen utgör för närvarande remissinstans i ett flertal frågor, t. ex. beträffande lån ur vattenkraftlånefonden och kraftledningsfonden. Omorganisationen behöver i och för sig icke innebära någon förändring häri utan bolaget bör ha skyldighet att tillhandagå med de utredningar och yttranden, som Kungl. Maj:t bestämmer.

En följd av ombildningen till aktiebolag är att vissa personalkategorier, som tidigare saknat strejkrätt, erhåller sådan. Utredningen finner ej detta ge anledning till några speciella betänkligheter, då såväl arbetarpersonalen vid vattenfallsverket som all personal vid övriga kraftföretag redan har denna rätt.

Förslagets genomförande m. m.

Den närmast liggande tidpunkt, då föreliggande förslag syns kunna genomföras är den 1 januari 1959. Tillvägagångssättet syns enligt vad utredningen anser kunna bli i huvudsak följande:

1) Kungl. Maj:t utser fem personer — förslagsvis ledamöterna i vattenfallsstyrelsen — att såsom förhandlingsdelegerade och stiftare handha det nya bolagets bildande.

2) Stiftarna tecknar vardera en aktie i bolaget. Övriga aktier tecknas av staten genom därför av Kungl. Maj:t utsedd representant.

3) Såsom likvid för aktierna överlämnar staten till motsvarande belopp sådan egendom, som nu är ställd under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

4) Stiftarna inleder förhandlingar med vederbörande organisationer om villkoren för personalens övergång till det nya bolaget och träffar härom

överenskommelse. Vid behov lämnar staten garanti till organisationerna rörande bolagets vilja och förmåga att infria ifrågavarande avtal.

5) Vid konstituerande stämma fastställs bolagsordning samt utses styrelseledamöter och revisorer.

6) Staten överlämnar återstoden av den egendom som vid övergångstillfallet är ställd under vattenfallsstyrelsens förvaltning till bolaget samt erhåller skuldförbindelser härpå ävensom inteckningar i egendomen som säkerhet.

7) Bolaget påtager sig det fulla ansvaret för alla legala fordringar från tredje man gentemot Kungl. Maj:t och kronan, som sammanhänger med vattenfallsstyrelsens verksamhet.

8) Kungl. Maj:t fastställer bolagsordningen samt ingår avtal med bolaget om eventuella begränsningar i dess handlingsfrihet.

9) Vattenfallsstyrelsens verksamhet upphör.

10) Sedan bolaget bildats inlöser staten även de aktier, som tecknats av stiftarna.

Utredningens förslag till bolagsordning framgår av bilaga 2. På sannolikhetsvärden grundade balansräkningar redovisas i bilaga 3.

Kungl. Maj:ts instruktion för vattenfallsstyrelsen med underlydande lokalförvaltningar vid statens vattenfallsverk

I. Vattenfallsstyrelsens ämbetsbefattning

1 §.

1 mom. Vattenfallsstyrelsen åligger att, i enlighet med denna instruktion och övriga av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter,

a) såsom styrelse för statens vattenfallsverk ombesörja förvaltningen av därtill hörande egendom och affärsrörelse samt utförandet av därtill hörande anläggningar;

b) föreslå samt efter Kungl. Maj:ts därtill lämnade bemyndigande vidtagna åtgärder, ägnade att främja tillgodogörandet av vattenkraften inom landet;

c) föreslå och i mån av befogenhet vidtagna åtgärder för åstadkommande av en rationell tillförsel av elektrisk kraft till sådana delar av landet, där statens ingripande i detta avseende prövas lämpligt; samt

d) bevaka statens rätt och bästa, då staten ingått såsom delägare i företag, avseende tillgodogörande av vattenfall eller användning av kraft från staten tillhörigt kraftverk, så ock i andra företag, i vilka styrelsen för statens räkning kan bli intresserad.

2 mom. Till statens vattenfallsverk hör nedan angivna egendom:

a) under vattenfallsstyrelsens förvaltning ställda vattenfall och för deras tillgodogörande avsedda fastigheter, däribland sådana i Norrland belägna vattenfall, som enligt särskilda bestämmelser i avvittringsförfattningarna reserverats för kronans räkning, jämte tillhörande utmål;

b) staten tillhöriga kraftverk och övriga anläggningar för tillgodogörande av vattenkraften i till statens vattenfallsverk hörande vattenfall jämte därmed sammanhörande reservkraftverk ävensom annan därtill hörande fast och lös egendom;

c) Trollhätte och Säffle kanaler jämte till desamma hörande fast och lös egendom; samt

d) härförut icke särskilt nämnda fastigheter och annan egendom, som av vattenfallsstyrelsen för statens räkning förvärvats eller som enligt Kungl. Maj:ts förordnande skola höra under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

3 mom. Det tillkommer vattenfallsstyrelsen att

a) å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som av styrelsen förvaltas, så ock att i övrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt, som angår styrelsens ämbetsbefattning;

b) uppbära och redovisa de inkomster, som härflyta från förvaltningen av statens vattenfallsverks egendom och affärsrörelse, ävensom de till styrelsens förfogande ställda anslagsmedlen; samt

c) i överensstämmelse med av Kungl. Maj:t fastställda stater eller eljest givna föreskrifter bestrida de utgifter, som föranledas av nyssnämnda förvaltning och av de till statens vattenfallsverk hörande anläggningsarbetena.

2 §.

Med avseende å vattenfallen tillkommer det styrelsen särskilt att

1:o) uppgöra förslag angående tillgodogörande av till statens vattenfallsverk hörande vattenfall samt efter verkställd utredning hos Kungl. Maj:t göra framställning om dylika vattenfalls disposition och om sättet för deras bebyggande,

därest de böra tagas i anspråk för något statens ändamål, ävensom avgiva förslag till förvärv av enskilda helt eller delvis tillhöriga vattenfall eller för vattenfalls tillgodogörande nödig mark;

2:o) uppgöra planer till samt hos Kungl. Maj:t göra framställning om utförande av sjö- eller flodregleringar eller andra åtgärder, som äro av beskaffenhet att främja tillgodogörandet av vattenkraften inom landet; samt

3:o) i överensstämmelse med de grunder, som blivit i vederbörlig ordning bestämda, verkställa upplåtelse av sådant till statens vattenfallsverk hörande vattenfall, som enligt av Kungl. Maj:t fattat beslut må upplåtas åt annan till nyttjande.

3 §.

Beträffande kraftverken tillkommer det styrelsen särskilt att

1:o) ombesörja förvaltningen av kraftverken och anläggningen av de nya kraftverk, som blivit i vederbörlig ordning beslutade; samt

2:o) besluta om leverans därifrån av elektrisk kraft ävensom besluta om och utföra de anläggningar, som härför erfordras.

4 §.

I fråga om kanalerna tillkommer det styrelsen särskilt att

1:o) övervaka rörelsen å kanalerna, ombesörja förvaltningen av kanalverken samt utföra av rörelsens utveckling betingade anläggnings- och ombyggnadsarbeten vid kanalerna, som blivit i vederbörlig ordning beslutade;

2:o) i mån av behov ombesörja bogsering, isbrytning och lotsning å kanalerna samt fastställa taxor å avgifter för den bogsering å desamma, som av styrelsen ombesörjes;

3:o) till Kungl. Maj:t avgiva förslag till reglemente för trafiken samt till taxor å avgifter för begagnande av och lotsning å kanalerna ävensom, då anledning därtill förekommer, förslag till ändringar i nämnda reglementen och taxor;

4:o) bestämma de grunder, enligt vilka kredit å kanalavgift må medgivas, och i förekommande fall besluta om restitution av dylik avgift; samt

5:o) i särskilda fall medgiva sådan nedsättning i fastställda kanalavgifter, som kan anses främja kanalverkets eget ekonomiska intresse eller i övrigt anses skäligen.

5 §.

Med avseende å fastighetsförvaltningen tillkommer det styrelsen särskilt att, i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter,

1:o) försälja tomter eller annan mark;

2:o) genom upplåtelse av tomträtt eller genom utarrendering eller på annat sätt, som finnes lämpligt, bereda avkastning av de fastigheter, som icke försäljas och som ej omedelbart skola tagas i anspråk för något statens särskilda behov; samt

3:o) besluta om och utföra de anläggningar, som erfordras för ordnande och tillgodogörande av de till statens vattenfallsverk hörande bostads- och industriområdena.

6 §.

De åligganden och befogenheter, som enligt 1—5 §§ tillkomma styrelsen med avseende på förvaltningen av till statens vattenfallsverk hörande egendom och affärsrörelse samt utförandet av därtill hörande anläggningar, äger styrelsen att överlåta på vederbörande lokalförvaltningar vid statens vattenfallsverk i den omfattning styrelsen prövar lämplig, dock i överensstämmelse med de i denna instruktion i övrigt stadgade grunderna.

Härvid skall iakttagas, att det skall tillkomma styrelsen att utöva förvaltningens ledning och lokalförvaltningarna att handhava förvaltningens skötsel; dock må hos styrelsen jämväl handläggas de förvaltningens skötsel avseende ärenden, vilka styrelsen finner lämpligen böra behandlas centralt.

Styrelsens och lokalförvaltningarnas olika verksamhetsområden äger styrelsen att i överensstämmelse med denna instruktion närmare angiva i arbetsordningar för styrelsen och lokalförvaltningarna ävensom genom särskilda beslut.

7 §.

Innan förslag till anläggningar av elektrisk kraftstation av styrelsen framlägges för Kungl. Maj:t, skall styrelsen hava inhämtat chefens för försvarsstaben yttrande, huruvida något från militär synpunkt är att erinra mot valet av den föreslagna platsen samt huruvida från allmän försvarssynpunkt några särskilda önskemål föreligga beträffande den föreslagna anläggningen.

I övrigt skall styrelsens verksamhet i fred så bedrivas, att jämväl de krav, som det totala försvaret i krig uppställer, i möjligaste mån kunna tillgodoses. Erforderligt samråd skall härvid ske med chefen för försvarsstaben och med civilförsvarsstyrelsen.

8 §.

1 mom. Det åligger styrelsen att årligen:

a) före den 1 april till justitiekanslersämbetet avlämna förteckning över de före utgången av nästföregående år till styrelsen inkomna ärenden, vilka icke inom två månader efter nämnda års utgång blivit slutligen handlagda;

b) före den 1 april till Kungl. Maj:t avgiva förslag i fråga om antalet ordinarie befattningar inom lönegraderna Ca 1—25 vid statens vattenfallsverk under nästföljande budgetår, därvid anmälan skall göras om de under tiden efter närmast föregående anmälan jämlikt 44 § här nedan medgivna dispenserna;

c) före den 1 juni till Kungl. Maj:t avgiva förslag till statens vattenfallsverks driftskostnader under nästföljande budgetår, därvid tillika anmälan skall göras dels om åtgärder, som vidtagits jämlikt 9 § här nedan, dels om undervisningskurser, som anordnats vid verket, dels ock om utbetalda representationskostnader, allt avseende tiden efter nästföregående anmälan;

d) före den 1 augusti till chefen för kommunikationsdepartementet inkomma med berättelse om statens vattenfallsverks förvaltning under det nästföregående året;

e) före den 1 december till chefen för kommunikationsdepartementet avgiva för berättelsen till riksdagen om vad i rikets styrelse sig tilldragit avsedd summarisk redogörelse rörande vad inom styrelsens ämbetsområde förekommit under året; samt

f) inom därför särskilt stadgade tider till riksräkenskapsverket avlämna föreskrivna räkenskaps- och redovisningshandlingar.

Därutöver åligger det styrelsen att årligen inom därför bestämd tid till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de anslagsäskanden och de framställningar i övrigt, som styrelsen finner böra göras hos nästföljande års riksdag.

2 mom. Styrelsen skall å statsverkets checkräkning i riksbanken insätta dels månadsvis eller, därest hinder därför möter, kvartalsvis vad av tillgängliga kontanta inkomstmedel icke erfordras såsom förlag för rörelsen under den närmast följande tiden dels ock, sedan räkenskaperna för varje budgetår avslutats, inkomstöverskottet för budgetåret, i den mån detsamma överstiger vad som förut för budgetåret blivit insatt; börande, därest hinder för dylik slutlig insättning möter, anmälan därom göras till chefen för finansdepartementet.

3 mom. För lyftning av medel, som å riksstatens driftbudget ställts till styrelsens förfogande, äger styrelsen utställa checker å statsverkets checkräkning i riksbanken, varvid utställd check skall ställas till riksbankens order för insättning å styrelsens egen checkräkning i riksbanken.

9 §.

Styrelsen äger vidtaga sådana åtgärder, som avse att bibehålla personalen vid bästa möjliga tjänsteduglighet eller, utan att beröra personalens avlöningsvillkor, i övrigt anses vara till gagn för personalen i dess tjänsteförhållande till statens vattenfallsverk, ävensom att föranstalta om åtgärder för att bibringa personalen kunskaper i fackligt, hygieniskt eller ekonomiskt avseende.

10 §.

Vid verkställande av upphandling eller utförande av arbete för statens vattenfallsverks räkning må utan hinder av gällande förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. styrelsen och, i den utsträckning styrelsen finner skäligt medgiva, jämväl underlydande myndighet infordra anbud på sätt som i varje fall befinnes lämpligt och, så ofta sådant finnes vara för ändamålet fördelaktigt, träffa uppgörelse under hand.

11 §.

1 mom. Är statens vattenfallsverk tillhörig egendom försliten eller icke längre för ändamålet användbar eller har densamma genom olyckshändelse gått förlorad eller eljest förkommit, må styrelsen och, i den utsträckning styrelsen finner skäligt medgiva jämväl underlydande myndighet förordna om godsets avskrivning eller försäljning på sätt, som befinnes för kronan fördelaktigast.

2 mom. Styrelsen och, i den utsträckning styrelsen finner skäligt medgiva, densamma underlydande myndighet äga att även i andra fall än i 1 mom. sägs, där så provas lämpligt, försälja dels statens vattenfallsverk tillhörig, för verket obehörlig lösegendom, dels ock, i den mån värdet av det på en gång försälda icke överstiger 50 000 kronor och med iakttagande av utav Kungl. Maj:t meddelade särskilda föreskrifter, till statens kraftverk hörande elektriska ledningsnät, som användas för detaljdistribution av elektrisk kraft, ävensom statens vattenfallsverk tillhöriga, för kronan obehörliga byggnader, maskiner och övriga inventarier i de fall, då ledningsnäten, byggnaderna och inventarierna äro att hänföra till fast egendom.

Anm. De i mom. 2 ovan åberopade särskilda föreskrifter återfinnas i K. br. den 31 december 1914 och innehålla i huvudsak följande:

Därest försäljning av elektriskt ledningsnät sker till annan kommun, skall Kungl. Maj:ts samtycke till försäljningen i varje särskilt fall inhämtas. I avtal, som upprättas med kommun om försäljning av ledningsnät, skall intagas föreskrift, att kommunen, så länge ledningsnätet är anslutet till staten tillhörigt kraftverk, icke får för kraft, som från ledningsnätet avyttras till utom kommunen bosatt förbrukare, betinga sig pris, som överstiger av vattenfallsstyrelsen eller, där Kungl. Maj:t så bestämmer, av Kungl. Maj:t utfärdad taxa. I avtalet bör intagas bestämmelse om rätt för styrelsen att avbryta kraftleveransen, därest överträdelse av nämnda föreskrift äger rum.

Vid försäljning av för kronan obehörliga byggnader, maskiner och övriga inventarier skola föremålen före försäljningen värderas, och skall, därest ej uppgörelse under hand vid särskilt tillfälle av styrelsen befinnes förmånligast, anbud från flera håll infordras eller på annat sätt tillses, att kronan erhåller så hög ersättning som möjligt.

3 mom. Då till betalning förfallna kanal- eller arrendeavgifter, avgifter för tillhandahållande av elektrisk kraft eller annan statens vattenfallsverks fordran icke godvilligt inbetalas samt styrelsen efter inhämtade upplysningar finner, att ut-

sikt icke gives att genom lagliga åtgärder utfå nämnda avgifter, är styrelsen berättigad att låta avföra dem ur statens vattenfallsverks räkenskaper.

4 mom. Styrelsen äger att även i andra fall än i 3 mom. sägs, då dylik åtgärd må anses främja statens vattenfallsverks affärsrörelse eller eljest anses skälig, ej mindre upphäva eller ändra av styrelsen eller underlydande myndighet upprättade kontrakt och andra överenskommelser än även eftergiva fordran, härledande sig från statens vattenfallsverks affärsrörelse, samt restituera belopp, som till gäldande av sådan fordran inbetalts, dock med skyldighet för styrelsen att efter av styrelsen fattat beslut om dylik eftergift av fordran eller restitution av inbetalt belopp göra anmälan i ämnet hos Kungl. Maj:t.

5 mom. Vad i kungörelsen den 12 december 1924 (nr 530) finnes föreskrivet angående granskning i riksräkenskapsverket av förvaltningsmyndigheternas beslut i avskrivnings- och restitutionsmål skall icke äga tillämpning beträffande styrelsens beslut i dylika mål.

12 §.

1 mom. Har åverkan eller skada förövats å statens vattenfallsverks egendom eller tillgrepp från statens vattenfallsverk skett, må styrelsen äga att, efter prövning i varje särskilt fall, utbetala belöning med högst 500 kronor för gärningsmannens upptäckande eller gripande samt ersätta av offentlig myndighet eller tjänsteman havda kostnader för efterspaning ävensom utgiva gratifikation för tillrättaskaffande av tillgripna effekter med högst tio procent av värdet av det som återbekommit.

2 mom. Har befattningshavare under tjänsteutövning fått sina kläder sönderrivna eller eljest skadade, må styrelsen kunna, efter prövning i varje särskilt fall, tilldela honom ersättning härför av verkets medel.

3 mom. Har genom statens vattenfallsverks anläggningar eller arbeten skada tillfogats i verkets tjänst icke anställd person eller annan än verket tillhörig egendom, äger styrelsen att, där fråga ej är om mera betydande belopp, av verkets medel utgiva skäligt skadestånd.

13 §.

Styrelsen äger rätt att hos vederbörande myndigheter erhålla de upplysningar, det biträde och den handräckning, som för statens vattenfallsverks verksamhet erfordras och av dessa myndigheter kunna lämnas.

2. Vattenfallsstyrelsens organisation

14 §.

Vattenfallsstyrelsen utgöres av en *generaldirektör och chef* för statens vattenfallsverk, tillika ordförande i styrelsen, samt *fyra ledamöter*, samtliga med de särskilda befogenheter, som i denna instruktion stadgas.

I styrelseärendenas handläggning deltaga dessutom, i enlighet med bestämmelser i denna instruktion, *en överdirektör och souschef, två tekniska direktörer, en driftdirektör, en förrådsdirektör, tre byråchefer* och *en avdelningsdirektör* såsom chef för rationaliseringsavdelningen.

Därjämte deltagar *chefen för försvarskontoret* i handläggningen av styrelseärenden beträffande frågor, som röra statens vattenfallsverks samt vissa andra kraftföretags försvarsberedskap och förhållande till försvarsväsendet.

Annan tjänsteman, som enligt bestämmelser i denna instruktion eller i arbetsordningen eller på grund av särskilt uppdrag föredrager ärende i styrelsen, till-

komma, vad sådant ärende beträffar, enahanda befogenheter och skyldigheter, som stadgas beträffande chef för byrå.

15 §.

Hos styrelsen finnas sju byråer, nämligen *vattenbyggnadstekniska byrån, elektrobyggnadsbyrån, driftbyrån, förrådsbyrån, juridiska byrån, kanslibyrån och kommersiella byrån.*

Därjämte finnas en utom byråindelningen stående *rationaliseringsavdelning* samt ett till driftbyrån anslutet *försvarskontor.*

16 §.

Hos styrelsen äro anställda ordinarie tjänstemän i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställd personalförteckning.

Styrelsen äger att i mån av behov hos styrelsen anställa icke-ordinarie tjänstemän samt att, i den utsträckning styrelsen prövar nödigt, anlita biträde av sakkunniga.

17 §.

1 mom. Generaldirektören är i främsta rummet inför Kungl. Maj:t ansvarig för förvaltningen av statens vattenfallsverk. Honom åligger att handhava ledningen av statens vattenfallsverks löpande förvaltning samt att utöva chefskapet över verkets personal och tillse, att densamma med noggrannhet och nit fullgör sina skyldigheter.

Generaldirektören äger ensam beslutanderätt, på sätt i denna instruktion sägs, i alla de ärenden, i vilkas handläggning han deltagit, med undantag av de i 24 och 32 §§ omförmälda.

2 mom. Överdirektören är generaldirektörens närmaste man och har att i sådan egenskap i den omfattning, generaldirektören bestämmer, biträda honom vid utövningen av hans ämbete. Överdirektören har ock att, efter särskilt uppdrag av generaldirektören, i hans ställe under viss tid avgöra viss grupp eller visst slag av ärenden eller alla till en eller flera byråer hörande ärenden.

Såvitt ej annorlunda förordnas, är överdirektören ställföreträdare för generaldirektören — och detta jämväl såsom ordförande i styrelsen vid plenum — då generaldirektören åtnjuter tjänstledighet eller semester eller befinner sig på tjänsteresa utomlands eller eljest är förhindrad att utöva sitt ämbete eller någon av dess funktioner.

18 §.

Styrelseledamöterna dela med generaldirektören ansvaret för statens vattenfallsverks förvaltning på sätt i denna instruktion närmare anges. Dem åligger att, såvitt det låter sig göra, deltaga i överläggningar och beslut rörande i 24 § omförmälda ärenden ävensom att i övrigt söka främja vattenfallsstyrelsens verksamhet.

19 §.

1 mom. En av de tekniska direktörerna är chef för vattenbyggnadstekniska byrån och skall närmast under generaldirektören handhava den löpande förvaltningen av de under denna byrå hörande byggnadsföretagen, vattenregleringarna och underhållsarbetena samt handleda och övervaka desamma.

En av de tekniska direktörerna är chef för elektrobyggnadsbyrån och skall i den omfattning styrelsen bestämmer, närmast under generaldirektören handhava den löpande förvaltningen av de till denna byrås verksamhetsområde hörande byggnads- och underhållsarbetena samt handleda och övervaka desamma.

2 mom. Driftdirektören är chef för driftbyrån och skall närmast under generaldirektören handhava och övervaka driften vid statens kraftverk.

Förrådsdirektören är chef för förrådsbyrån och skall närmast under generaldirektören handhava den löpande förvaltningen av verkets huvudförråd samt handleda och övervaka arbetet vid nämnda förråd.

3 mom. Byråcheferna skola, på sätt i arbetsordningen närmare bestämmas, närmast under generaldirektören handhava den löpande förvaltningen i övrigt av statens vattenfallsverk med undantag av den förvaltning, som enligt vad nedan stadgas åligger kanaldirektören att närmast under generaldirektören handhava.

4 mom. Chefen för juridiska byrån äger att, utan särskilt bemyndigande av styrelsen, såsom dess fullmäktige själv eller genom av honom förordnat ombud med eller utan substitutionsrätt inför domstolar och andra myndigheter ävensom inför skiljemän utföra och bevaka styrelsens rätt och talan.

5 mom. Vidare åligger det chef för byrå:

att bereda och, allt efter vad i denna instruktion närmare bestämmas, antingen i styrelsens föredraga eller ock själv avgöra de ärenden, vilka tillhöra hans byrå och vilkas handläggning icke enligt instruktionen eller arbetsordningen eller på grund av särskilt uppdrag tillkommer annan tjänsteman;

att övervaka göromålen inom vederbörande byrå och ansvara för att styrelsens beslut i de av honom handlagda ärendena bliva skyndsamt expedierade; samt

att inom sin förvaltningsgren följa den allmänna utvecklingen och föreslå eller i mån av befogenhet vidtaga anordningar och åtgärder, som främja statens vattenfallsverks uppgifter.

6 mom. Vad i 5 mom. stadgas skall äga motsvarande tillämpning å cheferna för rationaliseringsavdelningen och försvarskontoret beträffande deras verksamhetsområden.

20 §.

Generaldirektören samt, efter dennes för varje gång lämnade uppdrag eller medgivande, överdirektören, de tekniska direktörerna, driftdirektören, byråcheferna och förrådsdirektören böra tid efter annan företaga inspektionsresor till lokalförvaltningarna för att tillse, att meddelade föreskrifter efterlevas samt att likformighet och samarbete äga rum mellan lokalförvaltningarna vid fullgörandet av deras åligganden, ävensom för att eljest undersöka förhållanden, som för statens vattenfallsverk äro av vikt.

Uppdrag att verkställa eller biträda vid inspektion eller att företaga tjänsteresa kan meddelas annan tjänsteman än ovan nämnts.

21 §.

Närmare bestämmelser rörande de särskilda tjänstemännens hos styrelsen åligganden och övriga tjänsteförhållanden har styrelsen att i överensstämmelse med de grunder, som innehållas i denna instruktion eller eljest av Kungl. Maj:t fastställts, meddela i arbetsordningen ävensom i instruktioner och reglementen för styrelsen underlydande personal, därvid beträffande chefen för försvarskontoret samråd skall äga rum med chefen för försvarsstaben.

3. Ärendenas handläggning hos vattenfallsstyrelsen

22 §.

Bestämmelser rörande ärendenas fördelning mellan styrelsens olika byråer äger styrelsen meddela i arbetsordningen. I tveksamma fall eller då ett frångående

av nämnda bestämmelser påkallas av särskilda omständigheter äger generaldirektören avgöra, å vilken byrå visst ärende skall handläggas.

23 §.

Beträffande sättet och ordningen för göromålets bestridande inom byråerna samt dessas skilda avdelningar och kontor äger styrelsen att i arbetsordningen eller genom särskilda beslut meddela erforderliga bestämmelser.

24 §.

1 mom. Av de till styrelsens handläggning hörande ärendena skola de här nedan i detta moment omförmälda avgöras samfällt av generaldirektören och styrelseledamöterna efter föredragning av chef för byrå, chefen för rationaliseringsavdelningen, chefen för försvarskontoret eller särskilt förordnad föredragande. Ifrågavarande ärenden, vilka benämnas *pleniären*, äro följande:

dels yttranden till Kungl. Maj:t angående lag eller viktigare författning eller rörande annan fråga av mera allmän eller väsentlig betydelse;

dels förslag till instruktion och fastställelse av arbetsordningar för styrelsen och för lokalförvaltningarna ävensom övriga statens vattenfallsverks organisation berörande ärenden, som äro av principiell eller eljest av mera väsentlig betydelse;

dels frågor rörande allmänna grunder för personalens avlönings- och pensionsförhållanden;

dels viktigare ärenden av företrädesvis praktisk ekonomisk innebörd, såsom de till statens vattenfallsverk hörande större eller eljest betydelsefulla vattenfallens disposition och sättet för dessas bebyggande;

allmänna grunder för upplåtelse av vattenfall och fastigheter; förvärv, försäljning eller upplåtelse av större eller eljest betydelsefulla vattenfall och fastigheter ävensom sådant vattenfalls eller sådan fastighets överflyttande från annan myndighets till vattenfallsstyrelsens förvaltning;

nya större eller eljest betydelsefulla anläggningar eller företag;

allmänna bestämmelser angående leverans av elektrisk kraft;

större eller eljest betydelsefull leverans av elektrisk kraft;

upphandlingar och entreprenader för belopp överstigande 400 000 kronor;

trafikreglementen och taxor för de till statens vattenfallsverk hörande kanalerna;

särskilda taxe- och samtrafiksfrågor för kanalerna i den mån de äro av principiell betydelse;

anslag att äskas hos riksdagen;

stater för statens vattenfallsverks driftskostnader; samt

sådana restitutions- och avskrivningsärenden, som avses i 11 § 4 mom. och som gälla belopp överstigande 25 000 kronor;

dels den årliga berättelsen rörande statens vattenfallsverks förvaltning;

dels ärenden angående tillsättande och entledigande samt angående placering vid viss lokalförvaltning eller byrå av kraftverksdirektör, driftchef, byrådirektör i lönegrad Ca 33 eller högre lönegrad, avdelningsdirektör eller distriktsingenjör;

dels ärenden angående avsättning eller annan bestraffning av tjänstemän som tillsatts eller förordnats av Kungl. Maj:t;

dels ock sådant ärende, som generaldirektören prövar skäligen hänskjuta till avgörande vid plenum eller vars hänskjutande till sådant avgörande för visst fall påfordras av samtliga övriga styrelseledamöter.

2 mom. Såsom pleniären, ehuru utan föredragning, skola jämväl handläggas

gas ärenden angående tillsättande och entledigande av överdirektör, teknisk direktör, överingenjör, driftdirektör, förrådsdirektör, byråchef eller kanaldirektör samt angående placering vid viss byrå av teknisk direktör, överingenjör eller byråchef.

25 §.

1 mom. Plenum hålles i Stockholm eller, då särskilda omständigheter därtill föranleda, å annan ort, som bestämmes vid föregående plenum eller av generaldirektören.

Till plenum skall generaldirektören i god tid dessförinnan kalla samtliga styrelseledamöter.

2 mom. Vid avgörande av pleniärende, med undantag för i 34 § 2 mom. angivna fall, är styrelsen beslutsmässig, då generaldirektören och minst två styrelseledamöter deltaga i avgörandet. Besluten bestämmas genom enkel röstpluralitet. Vid lika röstetal eller det fall, att alla i avgörandet deltagande äro av olika mening, äge generaldirektören utslagsröst. Dock skall vid lika röstetal i ärende angående avsättning eller annan bestraffning av tjänstemän såsom styrelsens beslut gälla den mening, som innebär frikännande eller den lindrigaste påföljden.

3 mom. Är pleniärende så brådskande, att samtliga styrelseledamöterna icke hinna tillkallas, må detsamma, därest så ske kan, avgöras genom meddelanden mellan generaldirektören och minst två styrelseledamöter förmedelst brev, telegraf eller telefon. Kan dylikt brådskande ärende icke lämpligen på detta sätt avgöras, må generaldirektören besluta i detsamma.

Beslut, som fattats enligt detta moment, skall anmälas vid närmast därpå följande plenum.

26 §.

De till styrelsens handläggning hörande ärenden, som icke enligt 24 § äro pleniären, avgöras av generaldirektören eller överdirektören efter föredragning av chef för byrå, chefen för rationaliseringsavdelningen, chefen för försvarskontoret eller särskilt förordnad föredragande, dock med undantag dels av de ärenden som omförmälas i 32 och 33 §§, dels ock för de fall, som angivas i 34 § 2 mom. och 36 §.

27 §.

Berör ärende, som skall föredragas vid plenum eller inför generaldirektören eller överdirektören, flera byråers verksamhetsområden, skall förutom föredraganden jämväl chef för varje annan byrå, som beröres av ärendet, deltaga i detsammans handläggning antingen sålunda, att han är närvarande vid ärendets avgörande, eller på det sätt, att föredraganden samråder med honom i ärendet, innan föredragningen sker.

Chef för byrå, med vilken dylikt samråd ägt rum, bör vara närvarande vid ärendets avgörande, därest vid samråd skiljaktiga meningar om beslutet förekommit eller styrelsen i plenum respektive generaldirektören eller överdirektören anser sig böra frångå föredragandens efter samråd framställda förslag i ärendet eller ifrågavarande chef för byrå vid samråd uttryckt önskan om sådan närvaro.

Chef för byrå må, med undantag för de i 28 och 32 §§ angivna ärenden, med generaldirektörens medgivande kunna uppdraga åt annan tjänsteman å byrån att i hans ställe deltaga i handläggningen av visst ärende eller viss grupp av ärenden, som berör byråns verksamhetsområde men tillhör annan byrå. Beträffande dylik tjänsteman gäller vad här ovan sagts om chef för byrå.

Vad i denna paragraf stadgas beträffande chef för byrå skall äga motsvarande

tillämpning å cheferna för rationaliseringsavdelningen och försvarskontoret beträffande deras verksamhetsområden.

Anm. 27 § tillämpas med denna ändrade lydelse fr. o. m. den 1 juli 1953 (Sv. fs. 1953 nr 429).

28 §.

Cheferna för byråerna och rationaliseringsavdelningen skola såvitt möjligt, i den utsträckning arbetsordningen närmare angiver, delta i handläggningen av ärenden, som angå befattningshavares antagande, befordran, avskedande eller entledigande, med undantag för de i 24 § 2 mom. omförmälda fall, bestämmelser angående personalens avlöningsförhållanden samt arbets- och fritid, fastställelse och ändring av arbetsordningarna samt av reglementen och instruktioner för personalen vid statens vattenfallsverk, uppgörande av sådana förslag att underställas Kungl. Maj:t, som omförmälas i 8 § 1 mom., ävensom den årliga berättelsen angående statens vattenfallsverks förvaltning.

29 §.

Styrelseledamot, som sådant önskar, äger att närvara och anföra sin mening vid föredragning jämväl av ärende, vilket icke enligt 24 § är pleniärende, men deltagar i sådant fall icke i beslutet. Styrelseledamot äger jämväl att på begäran erhålla upplysning om andra ärenden än pleniärenden.

30 §.

Överdirektören bör, då så lämpligen låter sig göra, vara närvarande vid föredragning inför styrelsen av pleniärenden och, när generaldirektören anser så vara erforderligt, vid föredragning av ärenden inför generaldirektören samt delta i handläggningen av motsvarande ärenden.

Generaldirektören eller överdirektören äger att vid föredragning av ärende även i andra fall än i 27 och 28 §§ sägs kalla chef för byrå, chefen för rationaliseringsavdelningen eller chefen för försvarskontoret att jämte föredraganden delta i ärendets handläggning.

31 §.

Därest vid handläggning av pleniärende eller ärende, som avgöres av generaldirektören eller överdirektören, fattas beslut, som strider mot föredragandens eller annan tillstådesvarande och i ärendets handläggning deltagande tjänstemans åsikt, åligger det denne att, där han ej skall anses lika med ledamot för beslutet ansvarig, låta till protokollet anteckna sin skiljaktiga mening.

Har i ärende, i vilket skrivelse eller utlåtande skall avlätas till Kungl. Maj:t eller till chef för statsdepartement, förekommit skiljaktig mening, skall detta anmälas i expeditionen med bifogande av protokollsutdrag, utvisande vad vid ärendets behandling förekommit.

32 §.

Vid avgörande av ärende rörande avsättning eller annan bestraffning av tjänsteman, som ej tillsatts av Kungl. Maj:t, skola i styrelsens handläggning och beslut såvitt möjligt delta, förutom generaldirektören, även överdirektören, cheferna för juridiska byrån och kanslibyrån samt, därest den i målet ifrågakomne tjänstemannen närmast tillhör verksamhetsområdet för annan chef för byrå, eller chefen för rationaliseringsavdelningen, den av ifrågavarande befattningshavare det sålunda vederbör.

Dylikt ärende avgöres efter omröstning mellan de i beslutet deltagande, därvid såsom styrelsens beslut skall gälla den mening, varom flertalet förenar sig,

eller vid lika röstetal den mening, som innebär frikännande eller den lindrigaste påföljden.

33 §.

1 mom. Utan föregående föredragning äger chef för byrå eller chefen för rationaliseringsavdelningen eller försvarskontoret att själv eller genom underordnad tjänsteman medelst remiss eller särskild skrivelse infordra förklaringar, upplysningar eller yttranden, som för ärendes beredande till avgörande finnas erforderliga, samt att till granskning, anteckning eller förvaring befordra inkommande handlingar, som äro av beskaffenhet att icke föranleda till omedelbar åtgärd av styrelsen.

Likaledes må chef för byrå eller chefen för rationaliseringsavdelningen eller försvarskontoret själv eller genom underordnad tjänsteman besvara till styrelsen inkomna förfrågningar rörande innehållet av något styrelsens beslut eller rörande någon av styrelsen fastställd tillämpning av gällande reglementen, instruktioner och taxor eller rörande annat dylikt förhållande.

Vidare äga chef för byrå samt cheferna för rationaliseringsavdelningen och försvarskontoret att genom direkta order till underlydande befäl meddela sådana detaljbestämmelser, som utgöra omedelbar tillämpning av styrelsens beslut eller av gällande reglementen och instruktioner.

2 mom. Genom arbetsordningen eller särskilt beslut äger styrelsen uppdraga åt chef för byrå eller annan tjänsteman att avgöra viss grupp av ärenden, vilka ankomma på styrelsens handläggning men icke är av beskaffenhet att i varje fall påkalla styrelsens egen prövning. Styrelsens beslut härom anmäles hos Kungl. Maj:t.

3 mom. I sammanhang med meddelande av beslut i ett ärende äger styrelsen att uppdraga åt föredraganden att lämna vederbörande lokalförvaltning sådana detaljföreskrifter, som äro erforderliga för verkställighet av beslutet och som icke falla inom lokalförvaltningens befogenhet.

4 mom. Finner i annat fall än nu nämnts generaldirektören eller överdirektören särskilt ärende vara av beskaffenhet att icke påfordra styrelsens prövning, äger han uppdraga åt chefen för den byrå, ärendet tillhör, eller annan föredragande att i ärendet meddela beslut.

5 mom. Berör ärende, som chef för byrå eller annan tjänsteman jämlikt 2, 3 eller 4 mom. äger att avgöra utan föredragning, flera byråers verksamhetsområden, skall, innan ärendet avgöres, samråd äga rum mellan vederbörande byråer. Skulle därvid skiljaktiga meningar förefinnas, skall ärendet föredragas för och avgöras av generaldirektören eller överdirektören.

På enahanda sätt förfares beträffande ärende, vilket tillhör såväl viss byrås som rationaliseringsavdelningens verksamhetsområde.

34 §.

1 mom. Då överdirektören enligt 17 § 2 mom. fungerar såsom ställföreträdare för generaldirektören i dennes frånvaro, skall vad i 22, 24 och 25 §§ sägs om generaldirektören gälla även för överdirektören.

2 mom. Skulle omständigheterna nödvändiggöra såväl generaldirektörens som överdirektörens frånvaro, skola, såframt Kungl. Maj:t ej annorlunda förordnar, förekommande ärenden avgöras på sätt här nedan föreskrives.

Kallelse till plenum utfärdas av den i tjänsten främste, därtill oförhindrade styrelseledamoten. Vid plenum är styrelsen beslutsmässig, då minst tre styrelseledamöter äro närvarande och deltaga i besluten. Den i tjänsten främste av de när-

varande styrelseledamöterna fungerar därvid såsom ordförande med rätt för honom till utslagsröst på sätt i 25 § 2 mom. sägs om generaldirektören.

Är pleniärende så brådskande, att samtliga styrelseledamöterna icke hinna tillkallas, må ärendet, därest så kan ske, avgöras genom meddelanden mellan föredraganden och minst tre styrelseledamöter förmedelst brev, telegraf eller telefon eller, därest beslut i ärendet icke lämpligen kan på detta sätt fattas, det samma avgöras på sätt i följande stycke sägs. Sålunda fattade beslut skola anmälas vid närmast därpå följande plenum.

Ärenden, som eljest avgöras av generaldirektören eller överdirektören, skola avgöras av den chef för byrå, som därtill erhåller generaldirektörens uppdrag. Därest dylikt ärende tillhör hans egen byrå, vilken han, såvida generaldirektören ej annorlunda bestämmer, fortfarande skall förestå jämväl under den tid, ifrågavarande uppdrag varar, skall ärendet av honom avgöras efter föredragning av tjänsteman, som han därtill utser.

Chef för byrå, vilken erhållit sådant uppdrag, som ovan nämnts, skall därvid delta i handläggningen av ärende rörande bestraffning av tjänsteman, som ej tillsatts av Kungl. Maj:t, och skall om chef för byrå, som erhållit ifrågavarande uppdrag, i tillämpliga delar jämväl gälla vad i 22, 26, 30, 31 och 33 §§ finnes stadgat om generaldirektör eller överdirektör.

35 §.

I generaldirektörens frånvaro må icke, såvida Kungl. Maj:t ej för tillfället annorlunda förordnar, sådana åtgärder vidtagas, som rubba eller förändra förut vid statens vattenfallsverks förvaltning följda grunder, eller sådana ärenden avgöras, angående vilka generaldirektören bestämt, att beslut i dem ej böra meddelas i hans frånvaro. Ärende, vars avgörande icke utan verklig olägenhet kan uppskjutas till hans återkomst, må dock utan hinder härav till avgörande företagas.

36 §.

1 mom. Under inspektionsresa må generaldirektören utan att hava inhämtat yttrande av föredraganden meddela föreskrifter om verkställighetsåtgärder av beskaffenhet att icke tåla uppskov. Dock skola sådana föreskrifter, i händelse de röra allmänna förhållanden inom statens vattenfallsverks förvaltning eller föranleda ändring i förut av styrelsen stadgad ordning, skriftligen utfärdas och snarast möjligt delgivas föredraganden.

Överdirektören, chef för byrå eller chefen för rationaliseringsavdelningen eller försvarskontoret äger att vid inspektion meddela föreskrift om verkställighetsåtgärd av beskaffenhet att icke tåla uppskov, även om detta icke eljest faller inom hans befogenhet, dock med skyldighet för honom att snarast möjligt anmäla åtgärden för generaldirektören. Dylik föreskrift må emellertid icke avse allmänna förhållanden inom statens vattenfallsverks förvaltning eller föranleda ändring i förut av styrelsen stadgad ordning.

2 mom. Generaldirektören äger även i andra fall än i 1 mom. sägs att utan föredragandes hörande meddela beslut i ärende, som är så brådskande, att föredraganden icke lämpligen kan tillkallas.

Jämväl må överdirektören, chef för byrå eller chefen för rationaliseringsavdelningen vidtaga nödig åtgärd i ärende, som tillhör generaldirektörens avgörande, därest åtgärdens vidtagande icke utan verklig olägenhet kan uppskjutas och icke hinner underställas generaldirektörens prövning.

Beslut eller åtgärd, som i detta moment omförmäles, skall snarast möjligt delgivas föredraganden respektive anmälas för generaldirektören.

3 mom. Vad i 1 och 2 mom. sägs om generaldirektören gäller, då generaldirektören icke utövar sitt ämbete, i tillämpliga delar om överdirektören respektive den chef för byrå, som erhållit i 34 § 2 mom. omförmålt uppdrag.

37 §.

1 mom. Protokoll föres, då ärende avgöres rörande bestraffning av personal, då ärende förekommer, i vilket enligt gällande förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. protokoll skall hållas, då skiljaktiga meningar förekomma, då beslut skall expedieras genom protokollsutdrag, ävensom då styrelsen finner anledning särskilt förordna, att protokoll skall föras.

2 mom. Angående den omfattning, i vilken av styrelsen avgjorda ärenden skola antecknas å föredragningslista, samt angående erforderliga anteckningar å handlingar i avgjorda ärenden äger styrelsen att i arbetsordningen meddela föreskrifter.

38 §.

1 mom. Expedition i ärende, som avgjorts vid plenum, underskrives av generaldirektören eller, därest denne ej deltagit i ärendets avgörande, av den därvid fungerande ordföranden, i varje fall jämte föredraganden.

Expedition i ärende, som avgjorts av generaldirektören eller överdirektören eller av chef för byrå vid fullgörande av uppdrag, som omförmåles i 34 § 2 mom., underskrives av den, som avgjort ärendet, jämte föredraganden.

I expedition, som avlåtes till Kungl. Maj:t i pleniärende, skall angivas vilka styrelseledamöter, som deltagit i ärendets avgörande. Därjämte må i expedition till Kungl. Maj:t angivas vilka chefer för byråer eller ställföreträdare för dem, som deltagit i ärendets handläggning. Av expedition i ärende, som kan bliva föremål för Kungl. Maj:ts framställning till riksdagen, skall kopia biläggas expeditionen.

2 mom. I ärende, som jämlikt 33 § handlagts av chef för byrå, chefen för rationaliseringsavdelningen eller chefen för försvarskontoret, underskrives expeditionen av den, som handlagt ärendet.

Rörande sättet för underskrivande av expedition i ärende, som jämlikt nyssnämnda paragraf handlagts av annan tjänsteman, må föreskrift meddelas i arbetsordningen.

3 mom. Styrelsen äger att i arbetsordningen meddela bestämmelser rörande expeditioners undertecknande i de fall, då den, som enligt 1 eller 2 mom. skall underteckna expeditionen, därtill är förhindrad.

I arbetsordningen må jämväl kunna bestämmas, att till utlandet avgående expeditioner skola undertecknas på annat sätt än ovan angivits ävensom att vissa utgående expeditioner, som eljest skola undertecknas enligt bestämmelserna i 1 mom., i stället skola undertecknas av föredragande ensam.

4. Lokalförvaltningarnas organisation

39 §.

1 mom. För den närmaste skötseln av statens vattenfallsverks egendom och affärsverksamhet finnas nedan angivna lokalförvaltningar, nämligen:

dels *Trollhätte, Motala, Västerås, Älvkarleby, Mellersta Norrlands, Övre Norrlands och Norrbottens kraftverks förvaltningar;*

dels *Trollhätte kanalverks förvaltning;*

dels ock *huvudförrådets förvaltning.*

2 mom. Rörande organisationen av de i statens vattenfallsverks anläggningsarbeten, vilka icke lämpligen kunna anförtros åt i 1 mom. omförmäld lokalförvaltning, äger styrelsen besluta.

3 mom. Styrelsen äger meddela närmare bestämmelser rörande fördelningen mellan ovannämnda lokalförvaltningar och anläggningsarbeten av den till statens vattenfallsverk hörande egendomen. Beträffande sådana hithörande fastigheter m. m., som ej böra ingå i kraftverks eller kanalverks egendom, må dock skötseln kunna uppdragas åt de i 1 mom. omförmälda lokalförvaltningarna.

40 §.

Varje i 39 § 1 mom. omförmäld lokalförvaltning förestås, i enlighet med vad i denna instruktion och i arbetsordningar för lokalförvaltningarna närmare bestämmes, av en *förvaltningschef*. Förvaltningschef är:

vid Trollhätte och Älvkarleby kraftverk: kraftverksdirektör i lönegrad Cp 18;

vid Motala, Västerås, Mellersta Norrlands, Övre Norrlands och Norrbottens kraftverk: kraftverksdirektör i lönegrad Cp 16;

vid Trollhätte kanalverk: kanaldirektör.

Såsom förvaltningschef för huvudförrådet fungerar förrådsdirektören.

41 §.

Vid lokalförvaltningarna äro anställda ordinarie tjänstemän i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställd personalförteckning, varjämte vid desamma må anställas icke-ordinarie befattningshavare i enlighet med av styrelsen angivna grunder.

42 §.

Bestämmelser rörande de särskilda vid lokalförvaltningarna anställda tjänstemännens åligganden och övriga tjänsteförhållanden meddelas, i överensstämmelse med de i denna instruktion eller av Kungl. Maj:t eljest stadgade grunder, av styrelsen i arbetsordningar för lokalförvaltningarna eller i instruktioner och reglementen för personalen eller genom särskilda beslut ävensom, i den mån styrelsen så förordnar, av förvaltningschefen.

5. Tjänstetillsättning, arbetstid, tjänstledighet och avsked

43 §.

1 mom. Generaldirektören och styrelseledamöterna förordnas av Kungl. Maj:t, den förstnämnde för en tid av högst sex år och de sistnämnda för en tid av högst tre år.

2 mom. Annan innehavare av tjänst med lönegradsbeteckningen Cp än generaldirektören förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst sex år, efter förslag av styrelsen.

3 mom. Tjänstemän tillhörande lönegraderna Ca 34—37 tillsättas av Kungl. Maj:t genom konstitutorial efter förslag av styrelsen.

Övriga ordinarie tjänstemän vid statens vattenfallsverk tillsättas av styrelsen genom konstitutorial.

4 mom. Chefen för försvarskontoret tillsättes på sätt därom är särskilt stadgat.

5 mom. Innehavare av tjänst med lönegradsbeteckningen Cs förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av styrelsen.

6 mom. Tjänstemän tillhörande lönegraderna Ce 34—37 förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag av styrelsen.

Övriga icke-ordinarie tjänstemän vid statens vattenfallsverk förordnas av styrelsen eller, i den mån styrelsen så medger, av underlydande myndighet.

44 §.

Byrådirektör i lönegrad Ca 31, direktörsassistent, förste byråingenjör, förste driftsingenjör, byråingenjör och driftsingenjör skola hava avlagt avgångsexamen från svensk eller därmed jämförlig utländsk teknisk högskola eller avgångsexamen efter den 1 januari 1917 från Chalmers tekniska institut i Göteborg.

Jägmästare skall hava avlagt examen från skogsinstitutets högre kurs eller skogshögskolans jägmästarkurs.

Lantmätare skall hava avlagt lantmäterieexamen.

Förste byråsekreterare å juridiska byrån skall hava avlagt examen, medförande behörighet till domarbefattning, samt byråsekreterare å juridiska byrån examen inför juridisk fakultet.

Förste byråsekreterare å kommersiella byrån skall hava avlagt avgångsexamen från svensk eller därmed jämförlig utländsk handelshögskola.

Annan förste byråsekreterare än nyss sagts, förste revisor och kamrer skola hava avlagt studentexamen eller avgångsexamen från handelsgymnasium, teknisk elementarskola eller tekniskt gymnasium.

Förrådsintendent, förste kontrollör, kanalinspektör, annan byråsekreterare än ovan sagts, huvudkassör, kontrollör, revisor, byråassistent, förrådsförvaltare, förste bokhållare, bokhållare och kontorsskrivare skola antingen hava avlagt någon av sist angivna examina eller realexamen (realskoleexamen) eller annan examen, som medför enahanda kompetens som realexamen.

Ingenjör i lönegrad Ca 27, Ca 25 eller Ca 23 skall hava avlagt teknisk examen åtminstone från teknisk elementarskola eller tekniskt gymnasium eller därmed jämförlig läroanstalt.

Finner styrelsen sökande till ledig ordinarie tjänstebefattning, som av styrelsen tillsättes, på grund av särskilda skäl böra ifrågakomma till befattningen, oaktat han icke uppfyllt de för densamma föreskrivna kompetensvillkoren, äger styrelsen besluta om att sökanden utan hinder av berörda omständighet må kunna utnämnas till ifrågavarande befattning.

Styrelsen äger att bestämma kompetensfordringar för icke-ordinarie befattningar vid statens vattenfallsverk i anslutning till vad som gäller för motsvarande ordinarie tjänster.

45 §.

1 mom. Envar, som inträder i statens vattenfallsverks tjänst, skall före antagandet i mera fast anställning hava med behörigt läkarbetyg styrkt sig vara fri från sjuklighet, svaghet eller kroppsslyte, som kan anses menligt inverka på tjänstutövningen.

2 mom. För att antagas till ordinarie befattning vid statens vattenfallsverk erfordras att vara svensk medborgare och att hava fyllt 21 år.

46 §.

Då befattning i lönegrad Ca 34—37 är ledig utfärdar styrelsen, utom i fråga om byråchefsbefattning, kungörelse därom i allmänna tidningarna och medelst anslag i styrelsens lokal med föreläggande av tjugu dagars ansökningstid, räknat från den dag kungörandet i allmänna tidningarna sker, varjämte ledigheten må kunna genom order bekantgöras. Efter denna tids utgång insänder styrelsen ansökningshandlingarna till Kungl. Maj:t samt förordar därvid till tjänstens erhåll-

lande den bland de sökande, som anses företrädesvis böra ifrågakomma, eller anmäler, att sådant förord icke kan lämnas åt någon bland de sökande.

Sedan ansökningshandlingarna insänts till Kungl. Maj:t, skall tillkännagivande om styrelsens beslut i saken ofördröjligen anslås i styrelsens lokal.

47 §.

Innan befattning inom lönegraderna Ca 19—33 ävensom förste kansliskrivar-, kansliskrivar- och kassörsbefattning tillsätts annorledes än genom förflyttning, skall befattningen genom anslag i styrelsens lokal kungöras till ansökning inom tjugu dagar, varjämte ledigheten må kunna genom order bekantgöras. Finnes bland de sökande icke någon, som styrelsen anser lämplig till tjänsten, låter styrelsen ånyo kungöra densamma till ansökning, såframt tjänsten icke finnes böra tills vidare hållas vakant. Detsamma gälle ock beträffande befattning inom lönegraderna Ce 26—33.

Då tillsättning skett, skall tillkännagivande därom ofördröjligen anslås i styrelsens lokal.

48 §.

1 mom. För de tekniska direktörerna och byråcheferna äger styrelsen att bestämma, vilken byrå envar av dem skall förestå. För övriga tjänstemän hos styrelsen, vilka innehava å flera byråer eller kontor förekommande befattningar, bestämmer styrelsen den byrå eller det kontor, varest envar av dem skall tjänstgöra.

För förvaltningscheferna bestämmer styrelsen, vilken lokalförvaltning envar av dem skall förestå. För övriga tjänstemän vid lokalförvaltningarna äger styrelsen anvisa tjänstgöring, där ej sådan befogenhet av styrelsen överlämnas åt underlydande myndighet.

2 mom. Tjänsteman vid statens vattenfallsverk, vilken icke tillsatts av Kungl. Maj:t, må av styrelsen utan ansökning förflyttas till annan befattning vid nämnda verk.

3 mom. Envar, som blivit antagen till ordinarie befattning vid statens vattenfallsverk, skall tjänstgöra, när och varhelst han därtill beordras, och utföra de göromål av vad slag det vara må, som åläggas honom i tjänsten, även därest dylikt åläggande på grund av föreliggande omständigheter avser fullgörande av annan befattningshavares tjänsteåliggande. Rörande skyldighet att under viss tid såsom vikarie bestrida högre befattning är särskilt stadgat.

I övrigt är varje vid statens vattenfallsverk anställd tjänsteman pliktig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som i särskilda fall med avseende å tjänstgöringen meddelas av honom överordnad myndighet eller förman i tjänsten.

4 mom. För vederbörlig kontroll skall hos styrelsen föras förteckning över alla beslut rörande tillstånd att mottaga uppdrag eller befattning utom statens vattenfallsverk.

49 §.

1 mom. För styrelsens ordinarie befattningshavare skall, i den mån ej nedan annorlunda föreskrives eller för särskilda fall efter prövning medgives av styrelsen, arbetstiden å tjänsterummet utgöra 42 timmar i veckan eller, där vecka innehåller mindre än sex arbetsdagar, ett i förhållande till antalet arbetsdagar minskat antal timmar samt förläggas till tider, som bestämmas i arbetsordningen eller eljest av generaldirektören med iakttagande av att arbetstiden icke någon arbetsdag må understiga $4\frac{1}{2}$ timmar. I arbetstiden må icke inräknas måltidsrast.

Om och i den mån omständigheterna det tillåta, må generaldirektören för högst

tre månader under tiden juni—september medgiva, att arbetstiden inskränkes med högst 9 timmar i veckan, varvid arbetstiden å lördagar må begränsas till $3\frac{1}{2}$ timmar.

Å påskafton, midsommarafton och julafton må arbetet efter generaldirektörens bestämmande helt eller delvis inställas. Viss inskränkning i arbetstiden må ock av generaldirektören kunna medgivas vid särskilda tillfällen.

För fullgörande av något av Kungl. Maj:t eller på grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande meddelat allmänt uppdrag må erforderlig inskränkning i arbetstiden å tjänsterummet äga rum.

Därest i särskilda fall arbete finnes med större fördel kunna utföras utom tjänsterummet, må medgivande till därav föranledd inskränkning i arbetstiden å tjänsterummet lämnas av generaldirektören eller, efter dennes bestämmande, av chefen för vederbörande byrå eller för rationaliseringsavdelningen.

Då göromålens gång det kräver, äger överordnad påfordra nödig utsträckning av arbetstiden.

Tjänsteman må åläggas den tjänstgöring nattetid, som erfordras för ämbetslokals bevakning; dock skall han i sådant fall åtnjuta motsvarande befrielse från dagtjänstgöring.

2 mom. Av styrelsen skall i den omfattning, som prövas lämplig, för tjänsteman hos styrelsen bestämmas viss för allmänhetens mottagande å tjänsterummet avsedd tid, varom anslag skall finnas å styrelsens lokal.

50 §.

1 mom. Generaldirektören bör, då han ämnar begagna sig av semester och när han efter åtnjuten semester åter inträder i utövningen av sitt ämbete ävensom då han ämnar begagna sig av annan tjänstledighet om högst 14 dagar, göra anmälan därom hos chefen för kommunikationsdepartementet.

Fördelningen av semester mellan tjänstemännen hos styrelsen fastställs, vad angår överdirektören och cheferna för byråerna och rationaliseringsavdelningen, av generaldirektören samt, vad angår annan tjänsteman, av chefen för vederbörande byrå eller för rationaliseringsavdelningen.

Fördelningen av semester mellan tjänstemännen vid lokalförvaltningarna fastställs, vad angår förvaltningschef, av styrelsen samt, vad angår övriga tjänstemän av vederbörande förvaltningschef, i den mån styrelsen ej annorlunda förordnar.

2 mom. Annan tjänstledighet än semester kan av generaldirektören beviljas överdirektören och chef för byrå för högst 45 dagar årligen. Är sådan tjänsteman i behov av längre ledighet, eller inträffar för generaldirektören behov av annan tjänstledighet än semester för längre tid i en följd än 14 dagar, bör ansökning om tjänstledighet göras hos Kungl. Maj:t.

3 mom. Åt övriga befattningshavare vid statens vattenfallsverk äger styrelsen att vid förefallande behov bevilja tjänstledighet. Styrelsen må ock kunna på underlydande myndighet, i den omfattning styrelsen finner lämplig, överflytta sin befogenhet att bevilja tjänstledighet.

51 §.

1 mom. Styrelsen äger att i arbetsordningen eller på annat sätt bestämma vilken tjänsteman hos styrelsen, som skall vid förfall för chef för byrå vara hans ställföreträdare, och skall denne dels, därest Kungl. Maj:t ej annorlunda förordnar, förvalta chefsbefattningen vid inträdande ledighet samt då chefen åtnjuter semester eller annan tjänstledighet eller eljest är förhindrad att förrätta sin tjänst, dels

ock under chefens frånvaro å tjänsteresa föredraga byrån tillhörande ärenden och förrätta andra till tjänsten hörande löpande göromål.

Då för ärendes handläggning erfordras jämförelsevis mera omfattande utredning eller särskild specialkännedom, äger generaldirektören, därest sådant prövas erforderligt, att förordna lämplig tjänsteman vid statens vattenfallsverk att föredraga visst ärende eller viss grupp av ärenden. Dylikt förordnande kan av generaldirektören meddelas jämväl i andra fall än de nu nämnda, då han finner sådant vara av behovet påkallat.

2 mom. Vid ledighet för annan tjänsteman vid statens vattenfallsverk må, därest sådant erfordras, styrelsen tillika förordna om tjänstens uppehållande genom vikarie. Styrelsen må ock kunna på underlydande myndighet, i den omfattning styrelsen finner lämplig, överflytta sin befogenhet att förordna vikarie.

52 §.

Ansökning om avsked från befattning vid statens vattenfallsverk skall, om befattningen är tillsatt av Kungl. Maj:t, av styrelsen överlämnas till Kungl. Maj:ts avgörande men i annat fall prövas av styrelsen.

Icke-ordinarie tjänsteman kan efter viss tid förut skedd uppsägning entledigas av den honom överordnade myndighet, som äger antaga tjänsteman i motsvarande befattning. I fråga om extra ordinarie tjänsteman är stadgande om uppsägningstid givet i statens allmänna avlöningsreglemente.

6. Revision

53 §.

Den detaljerade granskningen av statens vattenfallsverks räkenskaper med tillhörande verifikationer verkställas, i enlighet med vad styrelsen därom föreskriver i arbetsordningen, av vissa kontor hos styrelsen.

Detaljerad kontroll å debitering och uppbörd av kanal-, bogserings- och lotsningsavgifter må av styrelsen jämväl kunna uppdragas åt tjänsteman vid kanalverk.

54 §.

1 mom. Anmärkning, som framställts vid i 53 § omfördärd granskning av lokalförvaltningarnas räkenskapshandlingar, prövas av styrelsen, därvid styrelsen har att bedöma anmärkt åtgärd med hänsyn i främsta rummet till dess lämplighet samt må, även i fall då anmärkt åtgärd befinnes författningsstridig, med avseende å särskilda omständigheter i ärendet kunna befria vederbörande redogörare från ersättningskyldighet.

2 mom. Anmärkningar, som avses i 1 mom., skola, då anmärkningarna angå felaktigheter, vilka icke äro att hänföra till brott, för att kunna av styrelsen upptagas till prövning icke allenast vara till styrelsen avlämnade utan ock vederbörande redogörare tillställda inom tre år från den dag, räkenskapen inkommit till styrelsen.

55 §.

För granskning av statens vattenfallsverks förvaltning och räkenskaper förordnar Kungl. Maj:t årligen två överrevisorer.

Överrevisorerna äga att få till sig utlämnade samtliga de statens vattenfallsverks handlingar, som de anse behövliga för granskningen.

56 §.

Överrevisorerna skola granska styrelsens räkenskaper och kontrollera dess förvaltning företrädesvis för bedömande av lämpligheten av de av styrelsen gjorda utbetalningarna samt ändamålsenligheten av de av styrelsen i övrigt vidtagna förvaltningsåtgärderna. Anmärkning, som överrevisorerna anse sig böra framställa i nu angivna hänseende, skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, för så vitt överrevisorerna icke finna saken kunna bero vid att styrelsens uppmärksamhet fästes därå.

Överrevisorerna äga att jämväl granska lokalförvaltningarnas räkenskaper och kontrollera deras förvaltning.

Finna överrevisorerna utbetalning eller förvaltningsåtgärd, som föranlett utbetalning, vara författningsstridig, äga överrevisorerna att därå fästa riksräkenskapsverkets uppmärksamhet, därest överrevisorerna ej finna sig böra i anledning av anmärkta förhållandet själva anhängiggöra talan i kammarrätten.

57 §.

Överrevisorerna skola upptaga till bedömande styrelsens beslut i anledning av de anmärkningar, som framställts vid den i 53 § omförmälda granskningen av lokalförvaltningarnas räkenskapshandlingar.

Har styrelsen ogillat anmärkning, som överrevisorerna finna befogad, eller befriat vederbörande redogörare från ersättningsskyldighet, där sådan enligt överrevisorernas mening bort åligga honom, äga dessa att därå fästa riksräkenskapsverkets uppmärksamhet, för så vitt de ej finna sig böra i anledning av angivna förhållandet själva anhängiggöra talan i kammarrätten.

Har styrelsen ogillat anmärkning mot utbetalning eller förvaltningsåtgärd, som överrevisorerna finna vara icke författningsstridig men dock olämplig eller mindre ändamålsenlig, hava dessa att anmäla förhållandet hos Kungl. Maj:t, därest de icke finna saken kunna bero vid att styrelsens uppmärksamhet fästes därå.

58 §.

Överrevisorerna, vilka jämväl under det år, granskningen avser, skola söka att i den omfattning, sådant kan finnas lämpligt, följa förvaltningens gång, skola senast den 1 september näst efter det år, granskningen avser, till Kungl. Maj:t avgiva berättelse över den av dem verkställda granskningen. Denna berättelse skall innehålla, förutom ett allmänt omdöme rörande styrelsens förvaltning i dess helhet, jämväl meddelande om de olika åtgärder från överrevisorernas sida, till vilka granskningen givit anledning. Avskrifter av berättelsen skola överlämnas till styrelsen och riksräkenskapsverket.

7. Åtal och ansvar för tjänstefel

59 §.

Beträdes generaldirektören, styrelseledamot, överdirektören eller chef för byrå med fel eller försummelse i tjänsten, skall han därför åtalas inför Svea hovrätt.

Detsamma gäller, därest annan föredragande än de här ovan nämnda beträdes med fel eller försummelse i fråga om föredragning eller handläggning i övrigt av ärende, som han enligt bestämmelse i denna instruktion eller särskilt förordnande har att föredraga.

60 §.

1 mom. Varder annan ordinarie tjänsteman vid statens vattenfallsverk än de i 59 § nämnda beträdd med fel eller försummelse i tjänsten eller har han låtit klandervärt uppförande komma sig till last, må styrelsen döma honom till böter, motsvarande högst en månads lön, eller till mistning av tjänsten på viss tid, högst tre månader, vilken sistnämnda bestraffning medför förlust för honom under den tid, bestraffningen avser, av de rättigheter och förmåner, som medfölja tjänsten. Åtnjuter den bestraffade tjänstebostad, må han under tid, för vilken han dömts till mistning av tjänsten, likväl bibehållas vid bostaden mot erläggande av stadgad ersättning. Då tjänsteman, som är tillsatt eller förordnad av Kungl. Maj:t, dömes till mistning av tjänsten under viss tid, skall beslutet jämte skälen därför anmälas hos Kungl. Maj:t.

Låter den, som begått tjänstefel, sig icke rätta av sådan bestraffning, som nu är omförmäld, eller är tjänstefelet av svårare beskaffenhet, må styrelsen avsätta den felande, därest han är av styrelsen antagen till tjänsten, eller, om han tillsatts eller förordnats av Kungl. Maj:t, göra framställning hos Kungl. Maj:t om hans avsättning.

2 mom. Tjänsteman, som lägger hinder i vägen för tjänstens punktliga fullgörande genom nedläggande av arbetet, utan att ledighet eller avsked beviljats honom, eller genom otillbörligt fördröjande av arbetet, eller som inför samlade befattningshavare vid statens vattenfallsverk uppmanar till sådan handling, som nu är nämnd, skall, där handlingen icke faller under allmän lag, anses därigenom hava gjort sig skyldig till sådant tjänstefel av svårare beskaffenhet, därå enligt 1 mom. kan följa avsättning.

3 mom. Icke-ordinarie tjänsteman, som gör sig skyldig till försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller till fel i tjänsten, må omedelbart eller viss tid efter skedd uppsägning skiljas ur statens vattenfallsverks tjänst av den honom överordnade myndighet, som äger antaga tjänsteman i motsvarande befattning, eller ock dömas jämlikt bestämmelserna i 1 mom. här ovan. Han skall ock anses hava själv uteslutit sig från verket, därest han antingen utan av styrelsen godkänt skäl vägrat mottaga honom tilldelat förordnande eller över tre månaders tid, utan behörigt tillstånd eller anmält laga förfall, avhållit sig från tjänstgöring.

4 mom. Är tjänstefel av beskaffenhet, att därå enligt allmän lag följer fängelse eller straffarbete, eller innefattar det kränkning av annans rätt, så att skadestånd därför kan ifrågakomma, eller finner styrelsen eljest skäl att skilja saken ifrån sig, må styrelsen förordna om den felandes ställande under åtal vid domstol, med rätt för styrelsen att i sammanhang härmed avstånga honom från tjänstgöring.

5 mom. På styrelsen ankommer att, då från redogörare eller andra statens vattenfallsverks tjänstemän infordras förklaringar eller yttranden, för uraktlåtenhet att avgiva desamma inom föreskriven tid förelägga antingen lämpliga viten eller ock det äventyr, att ärendet på för handen varande skäl avgöres, ävensom att i förekommande fall ålägga den försumlige att utgiva vite som försuttits.

6 mom. Böter och viten, som ådömas enligt denna paragraf, tillfalla kronan och redovisas i statens vattenfallsverks räkenskaper.

61 §.

Förman i tjänsten är berättigad att, då sådant erfordras till undvikande av fara eller för behörig ordning i tjänsten, försätta ur tjänstgöring envar, som står under hans omedelbara lydnad, dock med skyldighet — såvida ej åtgärden vidtagits av generaldirektören — att anmäla densamma för sitt närmaste högre befäl.

8. Besvär

62 §.

Ändring i beslut av förvaltningschef vid statens vattenfallsverks lokalförvaltningar må, därest annorlunda ej är stadgat genom särskild författning, sökas genom besvär hos vattenfallsstyrelsen senast å femtonde dagen efter erhållen del av beslutet.

63 §.

1 mom. Den, som icke åtnöjes med vattenfallsstyrelsens beslut, äger, där ej annorlunda är stadgat, hos Kungl. Maj:t söka ändring genom besvär, vilka skola hava inkommit till kommunikationsdepartementet senast en månad från den dag, då klaganden erhållit del av beslutet; dock skola besvär över beslut om tjänsttillsättning eller förslag därtill hava inkommit till nämnda departement senast å tjugonde dagen efter den, då beslutet tillkännagivits genom anslag i styrelsens lokal.

Besvär över styrelsens beslut skola emellertid inom först angivna tid anföras i kammarrätten i följande mål, nämligen:

a) anmärkningsmål avseende prövning av sådan anmärkning, som framställts vid i 53 § omnämnd granskning av lokalförvaltningarnas räkenskapshandlingar;

b) mål om avlöningsförmån, såvitt förmånen enligt fastställd stat eller annan gällande föreskrift skall utgå under sådana förhållanden, att fråga, huruvida förmånen rätteligen åtnjutits, författningsenligt kan såsom anmärkningsmål komma under kammarrättens prövning;

c) mål om resekostnads- och traktamentsersättning, såvitt därom gäller vad under b) sagts i fråga om avlöningsförmån;

d) mål om rätt till pension eller dylik förmån, där sådan fråga har avseende å pensionering av tjänsteman eller arbetare vid statens vattenfallsverk i denna hans egenskap eller å familjepensionering av efterlevande till nu nämnd tjänsteman eller arbetare på grund av hans statsanställning.

Anm. I lag den 12 april 1935 (nr 100) föreskrives, att därest tid, då enligt lag eller särskild författning åtgärd sist skall företagas, infaller på söndag eller annan allmän helgdag eller på påskafton, midsommarafton eller julafton, åtgärden må företagas nästa söckendag.

2 mom. Beslut om tjänstemans avstängning från tjänstgöring går i verkställighet utan hinder av besvärs anförande.

Denna instruktion länder till efterrättelse från och med den 1 juli 1939, från och med vilken dag instruktionen för vattenfallsstyrelsen med underlydande lokalförvaltningar vid statens vattenfallsverk den 30 juni 1920 (nr 594) upphör att gälla; dock skall beträffande tid för anförande av besvär över beslut, som vattenfallsstyrelsen före den 1 augusti 1939 meddelat, gälla vad därom förut varit stadgat.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 15 juni 1939.

GUSTAF

(L. S.)

(Kommunikationsdepartementet)

GERH. STRINDLUND.

Förslag

till

Bolagsordning för Svenska kraftaktiebolaget Vattenfall

§ 1.

Bolagets firma är Svenska kraftaktiebolaget Vattenfall.

§ 2.

Bolaget har till föremål för sin verksamhet att bygga och driva kraftanläggningar, att försälja energi ävensom att idka annan därmed förenlig verksamhet.

§ 3.

Bolagets aktiekapital skall utgöra lägst 500 000 000 kronor och högst 1 500 000 000 kronor.

§ 4.

Aktie skall lyda å etthundra (100) kronor. Aktiebrevens skola ställas till viss man.

§ 5.

Alla aktier medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

§ 6.

Bolagets aktier må icke genom teckning eller överlåtelse förvärfvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits förbehåll, varom förmåles i 2 § andra stycket lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag; dock att utan hinder av det nu gjorda förbehållet aktier må förvärfvas av svenskt bolag eller svensk förening, som avses i 18 § av nyssnämnda lag.

§ 7.

Har aktie övergått till någon, som icke förut är aktieägare i bolaget, skall aktien ofördröjligen hembjudas övriga aktieägare till inlösen genom skriftlig anmälan hos bolagets styrelse.

När aktie sålunda hembjudits, skall styrelsen eller verkställande direktören genast underrätta bolagets aktieägare därom på sätt som är föreskrivet om meddelanden till aktieägarna, med anmodan till den, som önskar begagna sig av lösningsrätten, att skriftligen anmäla sig hos styrelsen inom två månader räknat från anmälan hos styrelsen om aktiens övergång. Anmäla sig flera, skall företrädesrätten dem emellan bestämmas på så sätt, att den, som har största antalet aktier, har företrädesrätt att lösa. Vid lika antal aktier avgör lottning.

Lösenbeloppet skall utgöras av aktiens nominella värde.

Därest ej inom stadgad tid någon anmäler sig vilja lösa hembjuden aktie, eller aktien ej inom 20 dagar efter anmälningstidens utgång inlöses, äger den, som gjort hembudet, att bli registrerad för aktien.

§ 8.

Styrelsen har sitt säte i Stockholm.

§ 9.

Bolagets styrelse skall bestå av minst fem och högst sju ledamöter samt tre suppleanter för dem.

Samtliga styrelseledamöter och suppleanter utses å ordinarie bolagsstämma varje år.

§ 10.

Styrelsen utser verkställande direktör för bolaget.

Styrelsen sammanträder i regel en gång i månaden. Styrelsen är beslutför, när minst fyra ledamöter finnas tillstädes.

§ 11.

Styrelsen må bemyndiga jämväl annan än styrelseledamot, styrelsesuppleant eller verkställande direktör att teckna bolagets firma.

§ 12.

För granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och bolagets räkenskaper skola finnas tre revisorer jämte lika antal suppleanter för dem. Samtliga revisorer och suppleanter utses å ordinarie bolagsstämma varje år för tiden intill dess nästa ordinarie stämma hållits. Minst en av revisorerna ävensom en suppleant skola vara auktoriserade revisorer.

§ 13.

Bolagets räkenskapsår skall omfatta tiden 1 januari—31 december.

Bokslutet skall vara verkställt senast den 1 april påföljande år, då räkenskaperna jämte tillhörande handlingar ävensom av styrelsen och verkställande direktören avgiven förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för senaste räkenskapsåret böra för granskning överlämnas till de utsedda revisorerna. Dessa böra senast den 1 maj över granskningen avge skriftligt utlåtande.

§ 14.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång årligen under maj eller juni månad.

Å ordinarie bolagsstämma skola följande ärenden förekomma till behandling:

1. val av ordförande vid stämman,
2. justering av röstlängden,
3. val av en eller två justeringsmän,
4. fråga om stämman blivit behörigen sammankallad,
5. föredragning av förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen,
6. fastställande av balansräkning,
7. fråga om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och verkställande direktören för den tid redovisningen omfattar,
8. beslut i anledning av bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen,
9. fastställande av antalet styrelseledamöter för nästkommande verksamhetsår,
10. fastställande av arvoden åt styrelseledamöter, revisorer och suppleanter,
11. val av styrelseledamöter och revisorer jämte suppleanter,
12. övriga ärenden, vilka i behörig ordning hänskjutits till stämman.

§ 15.

Kallelse till bolagsstämma och andra meddelanden till aktieägarna skola ske genom rekommenderade brev. Kallelse till bolagsstämma skall ske senast två veckor före ordinarie och senast en vecka före extra stämma.

§ 16.

Träder bolaget i likvidation, äger Kungl. Maj:t utse en likvidator att jämte de av bolagsstämman utsedda likvidatorerna delta i likvidationen. Arvode åt den av Kungl. Maj:t utsedde likvidatorn skall bestämmas av Kungl. Maj:t.

§ 17.

För giltighet av beslut om ändring av bolagsordningen erfordras Kungl. Maj:ts fastställelse av beslutet.

Utkast till ut- och ingående balansräkningar i samband med statens vattenfallsverks eventuella övergång till aktiebolag vid årsskiftet 1958/59

I det följande återges dels utgående balansräkning för statens vattenfallsverk den 31/12 1958, dels ingående balansräkning för bolaget den 1/1 1959. Beloppen är uppskattade med hänsyn till väntad utveckling men avrundade. Följande förutsättningar gäller:

- 1) Fordringar och skulder inom verket har uteslutits.
- 2) Investeringarna sker enligt det program, som vattenfallsstyrelsen förordar med hänsyn till väntad belastningsutveckling.
- 3) Hösten 1958 blir karakteriserad av normal eller god vattentillgång vid vattenkraftstationerna. Dålig vattentillgång kommer att medföra vissa förskjutningar i fråga om diverse debitorer och diverse kreditorer.
- 4) De ekonomiska resultaten för 1957 och 1958 medger den utökning av avsättningarna till värdeminskningsskonto, som vattenfallsstyrelsen förordar, och Kungl. Maj:t brukar godkänna under förutsättning att i riksstaten upptaget över-skott ändock blir inlevererat.
- 5) Tillgångsvärdena överföres oförändrade till bolaget men upptages i dettas balansräkning något annorlunda med hänsyn till aktiebolagslagens bestämmelser. Övergången antages sålunda icke föranleda speciella avskrivningar mot värdeminskningsskonto. På skuldsidan kvarstår posterna för värdeminskningsskonto och diverse kreditorer oförändrade.
- 6) Statens vattenfallsverks pensioneringsförpliktelser överföres på bolaget utan någon ersättning från statsverket i den formen, att en del av det disponerade kapitalet överföres till en pensionsfond, som är räntefri gentemot statsverket. I bifogade balansräkning ingår resp. belopp i det räntepliktiga lånet.
- 7) Även »ej inlevererade överskottsmedel» ersättes med räntepliktigt lån. Ett annat alternativ är, att de kvarstår som ett speciellt räntefritt lån, vilket skall återbetalas relativt snabbt av bolagets vinstmedel. En annan möjlighet är att överföra dem till »reserverade vinstmedel».
- 8) Den utnyttjade rörelsekrediten hos riksgäldskontoret återbetalas i samband med övergången genom en ökning av det räntepliktiga lånet från statsverket, så att beloppet aldrig behöver redovisas som skuld hos bolaget.
- 9) Statens vattenfallsverks på rörelsen till och med år 1958 belöpande skatter har medelst preliminärskattebetalning blivit exakt betalade före årsskiftet 1958/59, så att någon skatteskuld icke är att registrera för bolaget.

Balansräkning den 31/12 1958 för Statens Vattenfallsverk

(Beloppen i milj. kr)

Naturtillgångar och anläggningar

	<i>Tillgångar</i>
Fastigheter och vattenfall.....	110
Kraftstationer och kanalanläggningar.....	1 775
Vattenregleringsanläggningar.....	250
Distributionsanläggningar.....	1 500

3 635

Inventarier

Inventarier vid driftverk	25
Byggnadsinventarier	52
Övriga inventarier	6
	<u>83</u>

Förråd

Material vid driftverk	60
Material vid byggnadsföretag	15
	<u>75</u>

<i>Aktier</i>	12
---------------	----

<i>Utlånta medel</i>	80
----------------------	----

<i>Diverse debitorer</i>	120
--------------------------	-----

Kontant behållning och inestående i bank

Innestående på bank och på postgiro	8
Kontant	2
	<u>10</u>

Summa kronor 4 015

*Skulder**Verkets kapital*

Lånemedel och andra statsmedel	3 080
Ej inlevererade överskottsmedel	100
	<u>3 180</u>

<i>Värdeminskningsskonto</i>	745
------------------------------	-----

Övriga skulder

Riksgäldskontoret, rörelsekredit	50
Diverse kreditorer	40
	<u>90</u>

Summa kronor 4 015

Balansräkning den 1 januari 1959 för bolaget

(Beloppen i milj. kr)

*Tillgångar**Anläggningstillgångar*

Fastigheter och vattenfall	110
Kraftstationer och kanalanläggningar	1 775
Vattenregleringsanläggningar	250
Distributionsanläggningar	1 500
Aktier	12
Utlåning	80
	<u>3 727</u>

Omsättningstillgångar

Inventarier	83
Material	75
Diverse debitorer	120
Bank och postgiro	8
Kassa	2
	<u>288</u>

Summa kronor 4 015

Skulder

Eget kapital

Aktiekapital.....	500
Reservfond.....	100
	<hr/>
	600
Värdeminskningsskonto.....	745
<i>Långfristiga skulder</i>	
Lån från statsverket.....	2 630
<i>Kortfristiga skulder</i>	
Diverse kreditorer.....	40
	<hr/>
	Summa kronor 4 015

Tabeller rörande verksamhetens nuvarande omfattning och resultat

Tabell 1. Statens Vattenfallsverk, Vinst- och förlusträkning för år 1956

(Beloppen i 1 000 kr)

	Kraftverken	Kanalverken	Fastighets- förvaltningen	Summa
Inkomster				
Inkomster för elektrisk energi.	374 535	—	—	374 535
Trafikavgifter.	—	4 200	16	4 216
Arrende- och hyresmedel.	1 498	79	839	2 416
Aktieutdelning och räntor.	3 056	—	—	3 056
Skatterestitutioner.	613	—	—	613
Diverse.	4 116	75	74	4 265
Summa kronor	383 818	4 354	929	389 101
Driftkostnader				
Kostnader för drift och underhåll av särskilda förvaltningsobjekt	69 228	1 849	346	71 423
Kostnader för från främmande kraft- verk inköpt kraft.	58 355	—	—	58 355
Bränslekostnader i ångkraftstationer	34 893	—	—	34 893
Allmänna omkostnader	67 609	1 447	157	69 213
Avsättning till värdeminskningsskon- to.	48 458	627	130	49 215
Säger	278 543	3 923	633	283 099
Överskott				
Levererat till statsverket.	4 901	—	—	4 901
Återstår att leverera.	100 374	431	296	101 101
Säger	105 275	431	296	106 002
Summa kronor	383 818	4 354	929	389 101

Tabell 2. Kraftverk, Vinst- och förlusträkning för år 1956

(Beloppen i 1 000 kr)

	Kronor
Inkomster	
Inkomster för elektrisk energi	374 535
Arrende- och hyresmedel	1 498
Aktieutdelning och räntor	3 056
Skatterestititioner	613
Diverse	4 116
Summa kronor	383 818
Driftkostnader	
<i>Kostnader för drift och underhåll av särskilda förvaltningsobjekt:</i>	
Fastigheter inkl. bostäder	3 167
Primärstationer och vattenregleringsanläggningar	30 985
Stam- och primärledningar	5 459
Sekundärstationer	8 797
Sekundärledningar, tertiärstationer, tertiärledningar och kvartärnät	9 430
Förråd och inventarier	11 390
Säger	69 228
<i>Bränslekostnader i ångkraftstationer</i>	34 893
<i>Kostnader för från främmande kraftverk inköpt kraft</i>	58 355
<i>Allmänna omkostnader:</i>	
Andelar i gemensamma driftkostnader:	
Kostnader för styrelsen och vissa gemensamma omkostnader	22 192
Pensionskostnader	6 301
Lokalförvaltningens administrationskostnader	13 577
Utskylder	6 512
Avskrivning av inventarier	4 762
Diverse kostnader och oförutsedda utgifter	14 265
Säger	67 609
<i>Avsättning till värdepapperskonto:</i>	
Procentuell avsättning	35 349
Ränteformig avsättning	13 109
Säger	48 458
Summa kronor	278 543
Driftöverskott kronor	105 275

Tabell 3. Kanalverk, Vinst- och förlusträkning för år 1956

(Beloppen i 1 000 kr)

	Trollhätte kanalverk	Säffle kanalverk	Summa
Inkomster			
Kanalavgifter	3 725	128	3 853
Lotsavgifter	337	—	337
Inkomster av bogserbåtar	11	—	11
Arrende- och hyresmedel	68	11	79
Räntor	—	—	—
Skatterestitutioner	—	—	—
Diverse	74	—	74
Summa kronor	4 215	139	4 354
Driftkostnader			
<i>Kostnader för drift och underhåll av särskilda förvaltningsobjekt:</i>			
Farleden med därtill hörande anläggningar . . .	1 556	107	1 663
Bostäder och andra fastigheter	100	5	105
Bogserbåtar	48	—	48
Förråd	34	—	34
Säger	1 738	112	1 850
<i>Allmänna omkostnader:</i>			
Andel i gemensamma driftkostnader:			
Kostnader för styrelsen och vissa gemensamma omkostnader	30	—	30
Pensionskostnader	630	15	645
Lokalförvaltningens administrationskostnader . .	372	25	397
Kostnader för lotsning	335	—	335
Utskylder	6	—	6
Avskrivning av inventarier	—	—	—
Diverse kostnader och oförutsedda utgifter . . .	32	1	33
Säger	1 405	41	1 446
<i>Avsättning till värdeminskningsskonto:</i>			
Procentuell avsättning	392	7	399
Ränteformig avsättning	228	—	228
Säger	620	7	627
Summa kronor	3 763	160	3 923
Driftöverskott (+) resp. driftunderskott (—) kronor	+ 452	—21	+ 431

Tabell 4. Fastighetsförvaltning, Vinst- och förlusträkning för år 1956

(Beloppen i 1 000 kr)

	Diverse fastigheter	Fastigheter vid Göta älv	Summa
Inkomster			
Arrende- och hyresmedel	768	71	839
Hamnavgifter	—	16	16
Tomtförsäljningsmedel	—	25	25
Försäljningsmedel för diverse naturprodukter . . .	—	49	49
Räntor	—	—	—
Skatterestitutioner	—	—	—
Diverse	—	—	—
Summa kronor	768	161	929
Driftkostnader			
<i>Kostnader för drift och underhåll av särskilda förvaltningsobjekt:</i>			
Fastigheter inklusive bostads- och industriområden	284	57	341
Järnvägs- och hamnanläggningar	—	5	5
Förråd och inventarier	—	—	—
Säger	284	62	346
<i>Allmänna omkostnader:</i>			
Andelar i gemensamma driftkostnader:			
Kostnader för styrelsen och vissa gemensamma kostnader	25	5	30
Pensionskostnader	—	45	45
Lokalförvaltningens administrationskostnader . .	—	55	55
Utskylder	—	19	19
Avskrivning av inventarier	8	—	8
Diverse kostnader och oförutsedda utgifter	—	—	—
Säger	33	124	157
<i>Avsättning till värdeminskningsskonto:</i>			
Procentuell avsättning	100	30	130
Summa kronor	417	216	633
Driftöverskott (+) resp. driftunderskott (—) kronor	+ 351	— 55	+ 296

Tabell 5. Statens vattenfallsverk, Balansräkning den 31 december 1956

(Beloppen i 1 000 kr)

	Styrelsen	Kraft- verken	Kanal- verken	Fastig- hetsför- valt- ningen	Summa
Tillgångar					
<i>Naturtillgångar och anläggningar:</i>					
Fastigheter och vattenfall.....	—	75 509	1 694	13 445	90 648
Kraftstationer och kanalänlägg- ningar.....	—	1 266 750	24 431	—	1 291 181
Vattenregleringsanläggningar.....	—	193 807	—	—	193 807
Distributionsanläggningar.....	—	1 276 043	—	—	1 276 043
Säger	—	2 812 109	26 125	13 445	2 851 679
<i>Inventarier:</i>					
Inventarier vid driftverk.....	—	24 868	—	—	24 868
Byggnadsinventarier.....	32 175	4 756	—	—	36 931
Övriga inventarier.....	7 983	—	—	—	7 983
Säger	40 158	29 624	—	—	69 782
<i>Förråd:</i>					
Materiel vid driftverk.....	—	64 207	—	—	64 207
» » byggnadsföretag.....	—	16 061	—	—	16 061
Säger	—	80 268	—	—	80 268
<i>Aktier</i>	—	13 068	—	—	13 068
<i>Utlånta medel</i>	—	66 581	—	18	66 599
<i>Utestående fordringar:</i>					
Fordringar inom verket.....	8 878	—	1 581	915	11 374
Diverse debitorer.....	20 762	95 372	402	2	116 538
Säger	29 640	95 372	1 983	917	127 912
<i>Kontant behållning eller innestående i bank:</i>					
Innestående i bank och postgiro....	12 441	244	21	—	12 706
Kontant.....	406	1 430	2	—	1 838
Säger	12 847	1 674	23	—	14 544
Summa kronor	82 645	3 098 696	28 131	14 380	3 223 852
Skulder					
<i>Verkets kapital:</i>					
Lånemedel o. andra statsmedel.....	—	2 429 970	17 426	10 566	2 457 962
Överskottsmedel:					
Ej inlevererade överskottsmedel för budgetåret 1954/55.....	—	43 371	— 1	257	43 627
Överskott för 2:a halvåret 1955....	—	56 189	1 116	168	57 473
Säger	—	2 529 530	18 541	10 991	2 559 062
<i>Värdeminskningsskonto</i>	—	556 617	9 292	3 010	568 919
<i>Övriga skulder:</i>					
Riksgäldskontoret: rörelsekredit.....	45 000	—	—	—	45 000
Skulder inom verket.....	2 496	8 827	51	—	11 374
Diverse kreditorer.....	35 149	3 722	247	379	39 497
Säger	82 645	12 549	298	379	95 871
Summa kronor	82 645	3 098 696	28 131	14 380	3 223 852

Tabell 6. Kraftproduktionen vid Statens Vattenfallsverks egna vattenkraftstationer samt produktionsandelar från Jössefors, Kattstrupeforsen, Hissmofors, Bergeforsen m. fl.

Kraftstation	Produktion i MkWh			Instal- lerad genera- tor- effekt (MW) d. 31. 12. 1956	Maximalt uttagen generator- effekt (MW)		Uttagen generatoreff. vid max. timbelastn.	
	1955	1955/ 56	1956		1955	1956	21. 12. 1955 kl. 8—9	9. 2. 1956 kl. 7—8
Egna:								
Vargön.....	115	89	68	23	22	20	14	13
Trollhättan.....	1 177	885	739	220	216	218	149	201
Lilla Edet.....	140	136	116	25	28	28	20	20
Motala.....	45	32	27	14	15	—	—	—
Malfors.....	86	64	56	21	24	39	26	36
Nykvarn.....	7	6	5	1,8	—	—	—	—
Näs.....	44	45	48	6	8	7	6	6
Älvkarleby.....	319	290	358	70	59	70	54	57
Leringsforsen.....	36	28	36	7	8	9	5	6
Torpshammar.....	308	270	344	55	55	56	48	53
Midskog.....	569	667	719	150	88	125	75	86
Näverede.....	91	259	311	68	38	57	37	38
Stugun.....	—	3	64	37	—	26	—	—
Stadsforsen.....	674	727	779	136	126	134	104	116
Hölleforsen.....	673	714	755	140	106	125	98	107
Sillre.....	28	22	26	13	14	14	12	—
Lasele.....	—	—	114	130	—	61	—	—
Kilforsen.....	860	864	935	270	259	272	198	262
Nämforsen.....	330	322	362	56	56	56	52	55
Forsmo.....	506	472	470	118	79	80	63	76
Norrfors.....	206	203	203	25	26	26	24	24
Porjus.....	768	804	818	140	136	140	122	125
Harsprånget.....	1 636	1 706	1 698	330	335	328	303	302
Ligga.....	660	666	672	165	157	143	88	98
Diverse mindre.....	23	22	27	10	—	—	—	—
Summa	9 301	9 296	9 750	2 231	1 855	2 034	1 498	1 681
	Produktionsökning 1956 rel. 1955: 4,8 %							
Produktionsandelar:								
Jössefors.....	7	4	6	26	24	25	19	16
Kattstrupeforsen.....	136	154	165	61	41	53	41	42
Hissmofors.....	193	232	240	60	48	53	42	44
Bergeforsen.....	47	254	399	120	84	113	57	80
Diverse.....	62	50	72	3	—	—	—	—
Summa	445	694	882	270	197	244	159	182
Spill:								
Spill som förorsakats av överin- matning från samkörande kraft- producenter.....	88	142	174					
Eget spill (= kraftbalansspill) ...	235	282	217					
Summa spill	323	424	391					

Tabell 7. Till tjänstemän utbetalade avlöningsförmåner under år 1956

	General- direktör, styrelseleda- möter och överrevisorer	Ordinarie tjänstemän (förutom general- direktören)	Icke-ordi- narie tjänste- män ¹	Summa kronor
Vattenfallsstyrelsen	78 464	905 962	28 414 968	29 399 394
Lokalförvaltningarna:				
kraftverken		4 631 220	21 883 873	26 515 093
kanalverket		557 627	925 844	1 483 471
vattenkraftbyggnaderna			9 825 822	9 825 822
stamlinjebyggnaderna			1 854 726	1 854 726
stationsmontageavdelningen		15 623	1 290 367	1 305 990
huvudförrådet i Västerås		46 113	1 727 683	1 773 796
Summa kronor	78 464	6 156 545	65 923 283	72 158 292

¹ Häri ingår avlöningsförmåner till ord. tjänstemän, som förordnats att inneha högre e. o. tjänst.

Tabell 8. Till arbetare utbetalade avlöningsförmåner samt i medeltal anställda arbetare under år 1956

	Egentlig avlöning	Traktam- ersättn.	Allmänna förmåner ¹	Summa kronor	I medeltal anställda
Kraftverken	20 092 184	2 508 289	1 494 899	24 095 372	2 164
Kanalverket	722 374	19 978	35 558	777 910	50
Vattenkraftbyggnaderna	60 461 962	620 826	3 579 315	64 662 103	4 171
Stamlinjebyggnaderna	4 342 455	1 006 311	542 530	5 891 296	405
Stationsmontageavdelningen	3 156 401	662 789	300 768	4 119 958	272
Huvudförrådet, Västerås	38 704	—	4 646	43 350	4
Impregneringsanstalten i Åsbro samt ELS skogsarb.	555 243	107 461	56 837	719 541	29
Summa kronor	89 369 323	4 925 654	6 014 553	100 309 530	7 095

¹ Häri ingår semesterlön, sjukavlöning, läkarvård, fria hemresor, fria överdragskläder m. m.

Tabell 9. Arbetarlönestatistik för åren 1955 och 1956

	Arbetare anställda enl. el-avtalet		Arbetare anställda enl. byggn.-avtalet		Samtliga arbetare	
	1955	1956	1955	1956	1955	1956
Antal arbetare	2 916	2 941	3 958	4 154	6 874	7 095
Kostnader för allmänna förmåner:	öre/tim. inkl. övertidstimmar					
Semesterförmåner	24,73	29,06	37,15	39,69	31,75	34,70
Sjukavlöning vid sjukdom..	—	—	—	—	—	—
a. under karenstiden	1,39	1,96	—	—	0,61	0,92
b. efter karenstiden	1,24	1,65	—	—	0,54	0,78
Sjukavlöning vid yrkesskada under samordningstiden..	—	—	—	—	—	—
1. under karenstiden	0,26	0,26	—	—	0,11	0,12
2. efter karenstiden	0,44	0,73	—	—	0,19	0,34
Sjukavlöning vid yrkesskada efter samordningstiden...	0,43	0,55	1,83	0,96	1,22	0,76
Läkarvård, läkemedel etc...	1,35	1,19	0,06	—	0,62	0,56
Begravningshjälp	0,09	0,12	0,02	0,09	0,05	0,11
Ersättning under militär- tjänstgöring	0,28	0,24	0,49	0,41	0,40	0,33
Överdragskläder och andra skyddskläder m. m., som erhålls med fri förfogand- derätt	1,83	1,72	2,71	3,29	2,33	2,55
Fria hemresor	0,92	0,86	0,02	0,02	0,41	0,41
Totala kostnader	32,96	38,34	42,28	44,46	38,23	41,58

De angivna kostnaderna för sjukdom motsvarar vad som utgått utöver den allmänna sjukförsäkringen. Värdet av pensionsförmånerna redovisas inte i tabellen beroende på att avsättning i pensionsfond inte förekommer. Utbetalade pensionsbelopp redovisas i tabell 11.

Tabell 10. Tjänstemännens sjuk-, semester- och andra ledighetsdagar år 1956

Ord. och eo personal (inkl. byggnads-tjänstemän)	Antal ord. och eo tjm i medeltal under året ¹	Totalt							I medeltal per tjänsteman						
		Sjuk dom	Därv långvarig sjukdom ²	Olycksfall i tjänsten	Semester ³	Militär-tjänst resp. havandeskap	Summa	Annan orsak ⁴	Sjukdom	Därv långvarig sjukdom ²	Olycksfall i tjänsten	Semester ³	Militär-tjänst resp. havandeskap	Summa	Annan orsak ⁴
Manliga															
Ålder	878,0	6 026	(433)	202	18 925	8 657	33 810	11 195							
30—39	1 654,9	13 025	(1 143)	416	40 978	3 076	57 495	5 911							
40—49	912,0	10 929	(1 246)	113	31 562	259	42 863	1 452							
50—59	378,3	6 112	(993)	571	12 708	—	19 391	650							
60—	128,6	2 617	(515)	221	5 043	—	7 881	19							
S:a manliga	3 951,8	38 709	(4 330)	1 523	109 216	11 992	161 440	19 227							
Kvinnliga															
Ålder	300,0	5 143	(724)	—	5 973	3 769	14 885	3 364							
30—39	191,6	3 642	(190)	—	3 939	1 789	9 370	2 878							
40—49	66,3	1 153	—	—	2 150	—	3 303	93							
50—59	42,0	968	—	—	1 407	—	2 375	75							
60—	12,3	475	—	—	443	—	918	20							
S:a kvinnliga	612,2	11 381	(914)	—	13 912	5 558	30 851	6 430							

¹ Exklusive tjänstemän, tjänstlediga utan lön.² Långvarig sjukdom avser sjukledighet med minst 180 dagars frånvaro under kalenderåret.³ Inklusive semesterdagar från föregående år.⁴ Tjänstledighet av »annan orsak» avser huvudsakligen tjänstledighet för studier och sådan tjänstledighet vid barnsörd och havandeskap, då lön ej utgår. Tjänstledighet om sammanlagt 3 866 dagar för uppehållande av annan befattning redovisas ej i denna eller annan kolumn i denna tabell.

Tabell 11. Pensioner och livräntor. Antalet utgående pensioner och livräntor vid 1956 års början och slut samt under året utbetalade penningbelopp

	Antal pensioner och livräntor				Under året utbetalade belopp, kronor
	Vid årets början	Nyttillkomna	Upphörda	Vid årets slut	
Pensioner, tjänste- och familjelivräntor					
<i>Tjänstemän:</i>					
ålders- och förtids- pensioner.....	345	38	18	365	3 033 886: 44
sjuk- och invalid- pensioner.....	45	1	—	46	300 670: 44
tjänstelivräntor...	4	1	—	5	9 529: 24
familjepensioner...	191	25	3	213	827 641: 21
familjelivräntor...	2	—	—	2	3 043: 32
Summa	587	65	21	631	4 174 770: 65
<i>Arbetare:</i>					
ålderspensioner ...	468	39	20	487	1 640 401: 66
sjuk- och invalid- pensioner	68	2	2	68	293 517: 58
tjänstelivräntor ...	9	5	1	13	3 862: 28
familjepensioner ..	154	23	5	172	430 029: 67
familjelivräntor ...	4	1	—	5	2 390: 18
Summa	703	70	28	745	2 370 201: 37
Summa pensioner, tjänste- och familjelivräntor.....	1 290	135	49	1 376	6 544 972: 02
Skadelivräntor					
<i>Tjänstemän:</i>					
egna livräntor	9	1	3	7	5 643: 39
familjelivräntor ...	15	2	—	17	19 160: 75
Summa	24	3	3	24	24 804: 14
<i>Arbetare:</i>					
egna livräntor	236	11	13	234	246 404: 31
familjelivräntor ...	78	15	3	90	190 566: 57
Summa	314	26	16	324	436 970: 88
Summa skadelivrän- tor.....	338	29	19	348	461 775: 02

Tabell 12. Undervisningsanstaltens kurser 1956

Benämning	Plats	Tid	Antal deltagare
Fortsättningskurs i arbetsledning för VLI-ingenjörer	Stockholm	9.1—29.5	30
Fortsättningskurs för driftpersonal	Stockholm	9.1— 6.2	11
Informationskurs för skogsförmän	Åsbro	9.1—14.1	17
Nybörjarkurs för kontorsvakter	Stockholm	9.1— 9.6	8
Fortsättningskurs för kontorsvakter	Stockholm	9.1— 9.6	5
SV lärlingsskola	Västerås	9.1—15.6	28
VLI-kurs i reläteknik	Stockholm	9.1—14.6	30
Kurser för kontorsvakter vid Vattenbyggnadslaboratoriet	Älvkarleby	10.1—22.5	12
Informationskurs för skogsinspektörer	Åsbro	30.1— 4.2	25
Fortbildningskurs i elkraftvärdering	Stockholm	1.2—23.5	12
Grundläggande kurs för driftpersonal (DG 34)	Stockholm	6.2— 2.6	19
10:e stenografikursen	Stockholm	7.2—15.5	10
Grundläggande kurs i ritteknik	Västerås	13.2—14.5	34
Arbetsledarekurs II	Stugun	20.2—29.2	10
Arbetsledarekurs I	Grundfors	20.2—25.2	10
Mätningsteknik I	Övre Umeålvvarb.	24.2— 2.3	6
Mätningsteknik II	Övre Umeålvvarb.	21.2— 1.3	14
Betongkurs för arbetsledare	Umluspen	22.2	14
Betongkurs för arbetsledare	Grundfors	23.2	16
TWI-kurs i instruktionsmetodik	Grundfors	27.2— 2.3	11
8 st Arbetsledarekurs I vid BP och BR	Stockholm	5.3—27.4	169
Arbetarskyddskurs	Täby	5.3—10.3	14
Allmän olycksfallsvård	Järkvissle	19.3—23.3	15
Arbetsledarekurs (AL 47)	Södertälje	19.3—23.3	32
Snabbkurs i ritningsläsning	Resele	28.2— 8.5	9
Snabbkurs i ritningsläsning	Långsele	27.2—14.5	13
Snabbkurs i ritningsläsning	Forsmo	1.3—11.5	12
Träningskurs för maskinister	Västerås	9.4—21.4	19
2:a kursen i skötsel av fjärrkontrollanl.	Stockholm	9.4—21.4	6
El. säkerhetsföreskrifter	Stenungsund	9.4—16.4	11
Informationskurs ang. hålkorts- och datamaskiner	Stockholm	12.4—13.4	37
9:e introduktionskursen för nyanställda	Stockholm	23.4—26.4	150
Arbetsledarekurs (AL 48)	Södertälje	23.4—27.4	32
Reläedemonstrationskurs för personal på DDT och EST	Hamra	15.5	20
Arbetarskyddskurs för ÄD 2:s arbetsledare	Sundbyholm	23.5—25.5	14
Arbetsledarekurs	Stenungsund	28.5— 8.6	27
19:e reläedemonstrationskursen	Stockholm	31.5— 2.6	21
4:e kursen i sekundära reläskydd	Stockholm	4.6— 9.6	29
El. säkerhetsföreskr. för montageledare vid SA	Stockholm	11.6—12.6	19
Utbildning av utsättare	Stornorrforarb.	11.6—30.6	10
Husbyggnadsanvisningar	Grundfors	22.7—10.8	18
Husbyggnadsanvisningar	Umluspen	7.8—30.8	22
Utbildning av flyginspektörer	Alunda	15.8—31.8	14
SV lärlingsskola	Västerås	27.8—20.12	26
Grundläggande kurs för driftpersonal (DG 35)	Stockholm	27.8—20.12	24
VLI-kurs i radioteknik	Stockholm	5.9—19.12	23
Ritningsläsning för arbetsledare	Järkvissle	7.9— 3.12	9
Preparandkurs	Stockholm	17.9—15.12	19
Kurs för älv- och gruppchefer m. fl. vid BR	Stockholm	19.9	19
Arbetsledarekurs (AL 49)	Årsta Havsbad	24.9—29.9	24
Säkert sprängningsarbete	Södertälje	1.10— 6.10	17
Arbetsledarekurs II	Stenungsund	20.8—24.8	
11:e stenografikursen		27.8—31.8	36
VLI-kurs i byggnadsteknik		3.9— 6.9	
Träningskurs för maskinister	Stockholm	10.10—19.12	9

Benämning	Plats	Tid	Antal deltagare
Sprängningsteknik och säkerhetsfrågor.....	Stockholm	12.10—21.12	30
Arbetsledarekurs (AL 50).....	Västerås	12.10—21.12	16
Husbyggnadsanvisningar, Arbetsledarekurs I....	Messaure, Jokkmokk, Lycksele, Forsmark	15.10—26.10	65
12:e fortsättningskursen för driftpersonal.....	Södertälje	15.10—20.10	32
Mätningsteknik I.....	Umluspen	22.10— 8.11	26
Fortsättningskurs för älv- och gruppchefer vid BR	Järkvissle	22.10— 9.11	28
Säkert sprängningsarbete.....	Stockholm	20.10—20.12	16
Programmeringskurs för Besk.....	Stenungsund	29.10— 2.11	14
Kurs för bandtraktorförare.....	Stockholm	6.11	20
3:e kursen för statistikpersonal.....	Södertälje	5.11—10.11	21
Projektionsritning för personal vid Vattenbyggnadslaboratoriet.....	Stockholm	7.11— 7.12	30
Planmätning och avvägning för personal vid Vattenbyggnadslaboratoriet.....	Malgomaj	12.11—17.11	10
4:e kursen för statistikpersonal.....	Stockholm	13.11—17.11	10
Kurs för instrumenttekniker.....	Älvkarleby	13.11	10
5:e kursen för statistikpersonal.....	Älvkarleby	13.11	6
Arbetsledarekurs I vid År.....	Stockholm	20.11—24.11	10
Kurs i arbetarskydd för ingenjörer och mästare vid ÅD 3.....	Västerås	24.11—18.12	5
Handhavandet av arbetsmaskiner.....	Stockholm	27.11— 1.12	10
1:a allmänna kursen i teleteknik.....	Vilhelmina	19.11—30.11	23
17:e kursen i linjereparationstjänst.....	Sundbyholm	28.11—30.11	30
Säkert sprängningsarbete.....	Övre Umeålvsvarb.	29.11—10.12	40
Konferensledningsteknik vid UB.....	Stockholm	3.12—15.12	9
Arbetsledarekurs I vid ÅA.....	Åsbro	3.12—12.12	20
	Södertälje	3.12— 8.12	16
	Storuman	8.12— 9.12	30
	Kilforsen	10.12—15.12	58
Summa kurser: 86			Antal deltagare: 1 846

Tabell 13. Medlemskap

Landsomfattande svenska och utländska föreningar samt sammanslutningar o. d., i vilka Vattenfallsstyrelsen är intresserad direkt eller genom tjänstemäns medlemskap.

Svenska centralkommittén för internationella ingenjörskongresser
 Ingenjörsvetenskapsakademins åskkommission, korrosionsnämnd, tryckkärlskommission
 Internationella föreningen för limnologi
 Svenska Brandkårernas Riksförbund
 Tekniska Nomenklaturcentralen (TNC)
 Sveriges Standardiseringskommission
 Transporttekniska föreningen

World Power Conference (WPC)
 National Safety Council, U.S.A.

Svenska Betongföreningen
 Svenska nationalkommittén för internat. fören. för bro- och byggnadskonstr.
 Svenska Geotekniska Föreningen

Commission Internationale des Grands Barrages (CIGB)
 Réunion des Laboratoires d'Essais et de Recherches sur les Matériaux et les Constructions
 American Society of Civil Engineers (ASCE)
 American Society of Mechanical Engineers (ASME)
 American Concrete Institute
 International Association for Hydraulic Research (IAHR)

Svenska Elektriska Kommissionen (SEK)
 Svenska Elverksföreningen (SEF)
 Föreningen för Elektricitetens Rationella Användning (FERA)
 Svenska Föreningen för Ljuskultur
 Svenska nationalkommittén av CIE (internationella belysningskommittén)

American Institute of Electrical Engineers (AIEE)
 International Electric Commission (IEC)
 Schweizerischer Elektrotechnischer Verein
 Conférence Internationale des Grands Réseaux Électriques à Haute Tension (CIGRÉ)
 Commission Mixed Internationale pour les Expériences relatives à la protection des Lignes de
 Télécommunication et des Canalisations souterraines (CMI)
 Union Internationale des Producteurs et Distributeurs d'Énergie Électrique (UNIPED)
 Träskyddskommittén
 American Wood Preservers Association
 Svetstekniska föreningen
 Garanteringen för varmförzinkningsforskning
 Vereinigung der Grosskesselbesitzer
 Hot dip Galvanizers Association

Föreningen för Inre Vattenvägar (FIV)
 Association Internationale Permanente des Congrès de Navigation

Tabell 14. Publikationer utgivna av Vattenfallsstyrelsen år 1956

- Anvisningar för utförande och kontroll av betongarbeten. 3 omarb. uppl. Sthlm 1956.
 Anvisningar för val av sträckning samt för behandling av frågor, som berör myndigheter och
 markägare vid framdragande av kraftledning. Sthlm 1956.
 Grävmaskinshandledning. 3 omarb. uppl. Sthlm 1956.
 Handledning i användning och skötsel av linjeavktsstrålkastare, tillsatslampa, pannlampa,
 batterier och laddning, flodljuslampa. Sthlm 1956.
 Högspända kraftledningars inverkan på tele- och lågspänningsanläggningar genom induktion
 eller annan avståndsverkan. Sthlm 1956.
 Kontroll av tryckkärl. Sthlm 1956.
 Riktlinjer beträffande användning av petroleumprodukter vid Statens Vattenfallsverk. Sthlm
 1956.
 Skötselhandbok för spaklyftblock typ Lundström, Pul-Lift, Coffing, BKS. Sthlm 1956.
 Statens Vattenfallsverk. Tjänstemannamatrikel den 1 april 1956. Sthlm 1956.
 Statens Vattenfallsverk. Tjänstemannamatrikel den 1 oktober 1956. Sthlm 1956.
 Statens Vattenfallsverk år 1955. Sthlm 1956.
 Statens Vattenfallsverk. Undervisningsanstalten. Sthlm. Meddelande UA.
 35. Kurs i reläteknik för Vattenfalls driftpersonal. A. 1956.
 36. Kurs i reläteknik för Vattenfalls driftpersonal. B. 1956.
 38. Kurs i reläteknik för Vattenfalls driftpersonal. C. 1956.
 39. Kurs i reläteknik för Vattenfalls driftpersonal. D. 1956.
 Kungl. Vattenfallsstyrelsen. Sthlm. Meddelanden. Ser. A.
 1955: 8.
 1956: 1—7.
 Kungl. Vattenfallsstyrelsen. Swedish State Power Board. Sthlm. Blåvita serien. Blue-White
 Series.
 15. Likströmsöverföringen från fastlandet till Gotland. 1956.
 15E. The Gotland HV DC transmission link. 1956.
 16. Protection against the underground corrosion of steel. 1956.
 Vi i Vattenfall. Sthlm. Årg. 9 (1956).

Sammanställning rörande av statens vattenfallsverk år 1954 betalade kommunalskatter

Vattenfallsstyrelsen betalade på 1953 års rörelse till 630 kommuner sammanlagt 909 887 kr i kommunal inkomstskatt. De belopp, som under år 1954 i form av fastighetsskatt debiterades vattenfallsstyrelsen, utgjorde sammanlagt 5 518 061 kr och hänförde sig till 600 kommuner. I följande tabell redovisas de 185 kommuner, som under år 1954 erhöll mera än 1 000 kr i inkomstskatt eller fastighetsskatt från vattenfallsstyrelsen.

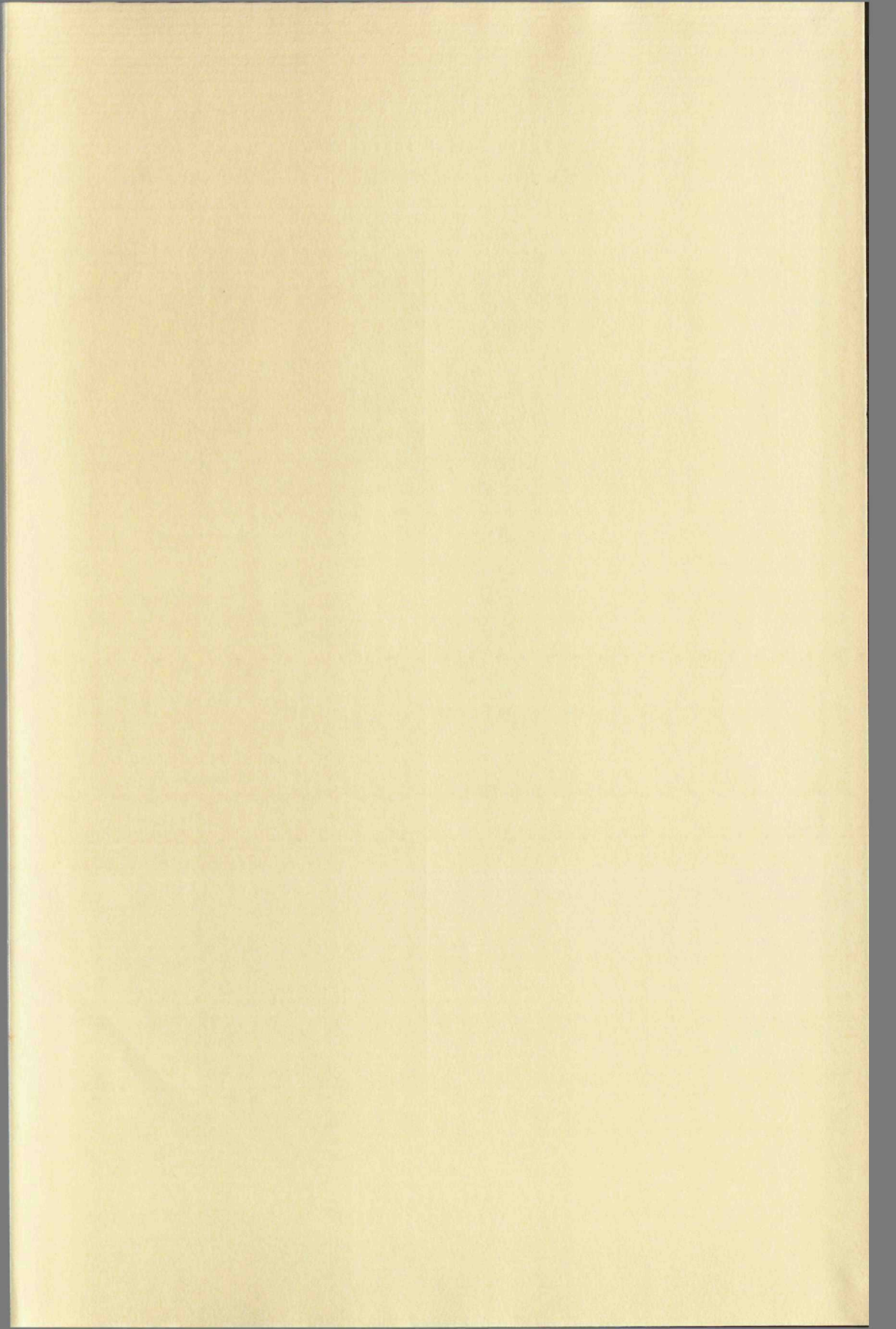
De angivna inkomstskattebeloppen skulle, om verket ombildades till aktiebolag och därigenom blev skyldigt erlägga inkomstskatt efter samma grunder som andra aktiebolag, väsentligt öka. Räknat på det sätt som angivits i kap. VIII skulle företaget till kommunerna komma att erlägga en inkomstskatt, som är omkring 12 gånger högre än de i efterföljande tabell angivna beloppen.

Län	Kommun	Fastighets- skatt	Inkomst- skatt
Stockholms stad		8 202	75 960
Stockholms			
	Boo	1 987	1 862
	Botkyrka	246	3 077
	Danderyds köping	64	1 919
	Gustafsberg	—	2 590
	Hammarby	—	1 390
	Huddinge	264	3 087
	Häverö	1 576	7 758
	Järfälla	32	1 431
	Lidingö stad	61	3 459
	Nacka	83	1 218
	Norrtälje stad	—	1 439
	Nynäshamns stad	87	1 808
	Sollentuna köping	9 555	2 834
	Solna stad	1 475	4 472
	Sorunda	97	3 217
	Sundbybergs stad	—	1 651
	Södertälje stad	1 757	6 938
	Turinge	46	1 013
	Täby	101	1 802
	Österåker	11 483	—
Uppsala			
	Enköpings stad	1 227	2 609
	Film	26	1 231
	Uppsala	2 083	11 630
	Västland	27	2 597
	Älvkarleby	89 566	6 292
Södermanlands (Ä)			
	Eskilstuna stad	1 174	10 265
	Strängnäs stad	1 086	1 289
	Torshälla stad	19	4 496
	Åker	117	2 344
Södermanlands (M)			
	Mellösa	97	1 373
	Nyköpings stad	1 464	2 329
	Oxelösunds stad	—	2 360
	Sköldinge	1 498	923
	Stora Malm	1 554	4 061
	Vrena	57	1 118
	Västra Vingåker	53	1 131
Östergötlands			
	Brunneby	1 182	—
	Finspångs köping	774	7 016
	Kimstad (Motala—Malfors regl. företag)	4 070	—
	Linköpings stad	—	5 406
	Ljung	59 177	3 564
	Motala stad	48 965	10 916
	Norrköpings stad	1 512	15 898
	Ringarum	16	1 041
	Rök	54	1 147
	Vreta Kloster	15 329	1 696
	Åtvidabergs köping	—	3 014
Jönköpings			
	Anderstorp	4	2 197
	Huskvarna stad	—	1 231
	Jönköpings stad	2 628	6 202
	Norrahammars köping	—	2 624

Län	Kommun	Fastighets- skatt	Inkomst- skatt
Kalmar	Västerviks stad	10 745	3 996
Gotlands	Västerhejde	14 513	—
Göteborgs och Bohus	Foss	94	1 072
	Göteborgs stad	20 508	40 664
	Hjärtum	16 743	2 057
	Kungälv	173	1 764
	Kville	—	1 920
	Lysekils stad	—	1 218
	Långelanda	—	1 136
	Mölndal	—	2 068
	Partille m:e	—	2 104
	Uddevalla stad	1 774	3 613
Älvsborgs	Alingsås stad	3 552	2 454
	Bengtsfors	—	1 041
	Borås stad	3 263	5 935
	Gårdhem	7 892	117
	Holm	1 099	179
	Kinnarumma	—	1 523
	Lerum	751	1 031
	Lilla Edet	51 543	6 680
	Nödinge	50	6 180
	Skallsjö	2 150	407
	Skällerud	45	1 260
	Starrkärr	1 086	1 643
	Trollhättans stad	543 746	55 369
	Ulricehamns stad	108	1 293
	Vänersborgs stad	102 632	4 958
	Västra Tunhem	77 139	11 032
	Åmåls stad	—	1 070
Örsås	1 854	74	
Skaraborgs	Falköpings stad	2 501	1 694
	Korsberga	1 262	283
	Skara stad	1 460	1 464
	Skövde stad	3 510	4 865
	Våmb	27	3 460
Värmlands	Arvika stad	20 012	—
	Grum	—	1 947
	Kils m:e	3 439	—
	Stora Kils sn	—	8 210
	Svanskog	—	2 127
	Säffle stad	1 007	2 233
	Älgå	2 856	31
Örebro	Askersunds sn	—	1 957
	Ekeby	—	2 962
	Hallsbergs köping	116	1 105
	Hardemo	17 021	229
	Karlskoga	—	1 756
	Kumla sn	104	1 028
	Kumla stad	—	1 630
	Viby	29 881	513
Västmanlands	Arboga stad	—	1 005
	Kungsörs köping	50	1 286

Län	Kommun	Fastighets- skatt	Inkomst- skatt
Kopparbergs	Köpings stad	2 033	7 175
	Möklinta	2 138	195
	Sala stad	116	2 214
	Sura	—	1 737
	Västerås stad	197 312	23 783
	Avesta stad	—	8 356
	By	25 072	2 200
	Folkärna	118	1 552
	Gagnef	1 779	—
	Garpenberg	118	1 603
Gävleborgs	Hedemora stad	1 051	1 022
	Säters stad	76	1 009
	Alfta	1 016	—
	Gävle stad	—	5 819
	Ljusdals köping	1 828	—
Västernorrlands	Ockelbo	1 765	—
	Ovansjö	791	1 952
	Sandvikens stad	—	2 953
	Anundsjö	2 032	1 281
	Bjärträ	205	1 978
	Björna	1 665	412
	Bodum	47 147	—
	Ed	224 204	13 567
	Fjällsjö	44 744	161
	Junsele	19 957	76
Jämtlands	Liden	42 644	1 744
	Mo	2 164	— Gottne
	Nordingrå	169	krfstn m. m. 1 316
	Nätra	—	2 107
	Ramsele	194 079	7 378
	Själevad	1 099	12 931
	Styrnäs	—	2 194
	Torp	248 052	12 772
	Täsjö	71 038	—
	Ytterlännäs	1 990	3 997
	Ådalsliden	731 262	35 264
	Örnsköldsviks stad	178	1 510
	Fors	455 821	26 484
	Frostviken	25 440	—
	Lit	39 200	2 468
	Rödön	1 040	—
	Ström	29 442	—
	Stugun	266 698	14 940
	Undersåker	12 314	—
Åre	1 709	—	
Östersunds stad	1 280	—	
Västerbottens	Bygdeå	142	1 045
	Degerfors	5 186	545
	Dorotea	104 997	—
	Hörnefors	—	3 444
	Lycksele	1 265	481
	Malå	1 727	—
	Nordmaling	183	2 313
Norsjö	2 692	—	

Län	Kommun	Fastighets- skatt	Inkomst- skatt	
Norrbottens	Skellefteå stad	—	2 959	
	Sorsele	1 844	286	
	Stensele	14 361	1 377	
	Tärna	1 078	250	
	Umeå sn	86 207	9 923	
	Umeå stad	1 920	—	
	Vilhelmina köping	77 882	1 987	
	Vännäs köping	1 426	—	
	Vännäs sn	4 969	—	
	Arjeplog	384	1 161	
	Arvidsjaur	4 781	770	
	Boden	161	3 435	
	Edefors	12 161	3 977	
	Gällivare	41 602	6 172	
	Hortlax	—	1 061	
	Jokkmokk	1 177 059	52 269	
	Kiruna	58	7 359	
	Luleå stad	14 240	17 562	
	Nederluleå	192	2 242	
	Nedertorneå	346	1 515	
	Pajala	153	1 537	
	Piteå stad	164	3 011	
	Råneå	27	2 269	
	Töre	238	1 538	
	Älvsby	118	3 350	
	Älvsbyn	2 356	—	
	Överluleå	7 930	—	
		Summa	5 484 216	788 556
		Återstående (ca 400) kommuner	33 845	121 331
		Totalt	5 518 061	909 887

Statens offentliga utredningar 1957

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

JO och kommunerna. [2]
Fördringspreskription m. m. [11]
Förenklad byggnadslagstiftning. [21]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Statens instituts för folkhälsan arbetsuppgifter och organisation. [6]
Kanlister i administrativ tjänst. [23]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Fullföljdsbegränsning i skattemål. [3]
Den statliga indirekta beskattningen. [13]
Statliga företagsformer IV. Statens vattenfallsverk. [26]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Allmänna pensionsberedningen. 1. Förbättrad pensionering. [7] 2. Remissyttranden. [16]
1955 års långtidsutredning. 2. Balanserad expansion. Bilagor. [10] 3. Remissyttranden. [22]
Beroende uppdragstagare. [14]

Hälso- och sjukvård.

Nordiskt samarbete inom näringsforskningen. [1]

Allmänt näringsväsen.

Oljelagring. [4]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruks förstärkande med skog. [8]
Markvård och erosionskydd. [17]
Utredning med förslag till ny veterinärtaxa m. m. [20]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Stommateriäl från jord- och stenindustrin. [12]
Statliga betongbestämmelser. Del 2 a. [25]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Trafiksäkerhet. II. [18]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Krigsskada å egendom. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Församlingslag. [15]
Biskopsval. [19]
Den akademiska undervisningen. Forskarrekryteringen. [24]

Försvarsväsen.

Örlogsvarvens organisation m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.